



<i>Szépirodalom</i>	
Buda Ferenc: Hunyorgó . . . . .	5
Oravecz Imre prózaversei . . . . .	6
Biró Zsombor Aurél: Jó így minden, ahogy most . . . . .	8
Varga László Edgár versei . . . . .	17
Sánta Miriám: Autópálya . . . . .	20
Boda Edit versei . . . . .	21
Száraz Miklós György: Éj a Hargitán . . . . .	23
Vajna Ádám: Sir Walter Lawry Buller élete . . . . .	41
Abafáy-Deák Csillag kisprózái . . . . .	43
Simonfy József versei . . . . .	48
Gyüre Klára kisprózái . . . . .	51
Demény Péter: Hajlék . . . . .	59
Ábrahám Erika versei . . . . .	62
<i>Literata Hungarica</i>	
Ferencesz István: Egy vers viszontagságai . . . . .	66
<i>Forgószínpad</i>	
Megtalálni az éltető forrásokat (Kovács Eszter beszélgetése Kovács Éva színművésszel) . . . . .	91
<i>Ködoszlás</i>	
Czakó Gábor: A pozsonyi csata . . . . .	103
Nagy Lajos: Kőrösi Csoma Sándor halálának vitáiról . . . . .	112
<i>Aranyág</i>	
Sándor Cecília: Helyi vallásosság kutatása Csíkszentsimonban . . . . .	125
<i>Szemle</i>	
Zsidó Ferenc: Meg (nem) írt levelek (Lőrincz György: <i>Bécs fölött a Hargitát</i> ) . . . . .	141
Fekete J. József: Perifériáról betekintő . . . . .	148
Olvasólámpa (Orbán Balázs, Tamási Gáspár, Beke György, Ferencz Imre és Mózes Attila kötetéről) . . . . .	167
Székelőföld-díjak, 2018 . . . . .	175
Előfizetők listája . . . . .	181

**SZERKESZTŐSÉG:**

**FŐSZERKESZTŐ:** Lövetei Lázár László (llovetei@yahoo.com)  
**FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:** Fekete Vince (feketevince@gmail.com)  
**SZERKESZTŐK:** György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)  
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)  
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)  
**SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR:** Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)  
**KORREKTOR:** Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)  
**GRAFIKAI SZERKESZTŐ:** Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)  
**ÜGYVEZETŐ:** Antal Margit (margital57@yahoo.com)  
**TITKÁRNÓ:** Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)  
**KÖNYVELŐ:** Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

**KÜLSŐ MUNKATÁRSAK:** Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,  
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,  
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

**TÖRDELŐ:** Botár Emőke – Pro-Print

**ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ:** Ferenczes István (1997–2010)

**KIADÓ:** Hargita Megye Tanácsa  
Hargita Kiadóhivatal  
Székelyföld Alapítvány

**FELELŐS KIADÓ:** Borboly Csaba,  
Hargita Megye Tanácsának elnöke

**NYOMTA:** Alutus Nyomda, Csíkszereda  
**FELELŐS VEZETŐ:** Hajdú Áron igazgató

**ISSN 1453-3871**

**ELÉRHETŐSÉGEINK:**

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.  
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413  
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro  
Honlap: www.hargitakiado.ro

**ELŐFIZETÉSI DÍJ:**

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.  
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,  
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:  
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON  
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR  
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita  
SWIFTCOD: RNCBROBU

Buda Ferenc  
HUNYORGÓ

Dereng, borong, s te kutyaszemmel  
hunyorogsz a furcsa jövőbe,  
hisz rég kiderült, mi az ember,  
s mint tömörül csorda belőle.

Pásztázod a roncs mennyezetet:  
tágul-e rés szabadabbra?  
A szó, ha talál, előbbre vezet.  
A többi? Csak abrakadabra.

Nyűtt hitedet bár lefokoztad  
s vetnéd tova, mégsem ereszt el.  
Hát fürkészed a Jót meg a Rosszat  
hunyorgó, vén kutyaszemmel.



*Időrajzok*

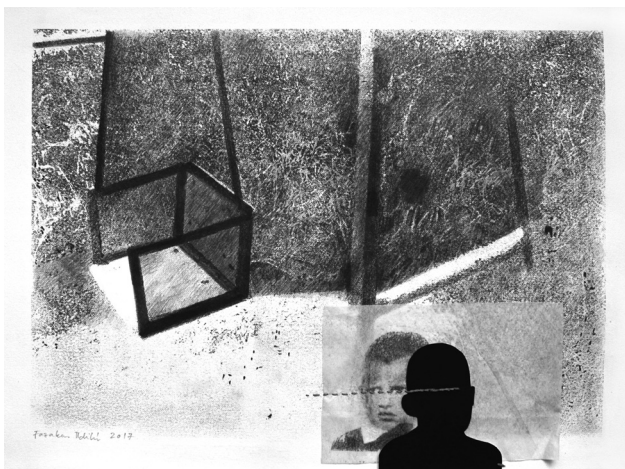
Oravecz Imre

EGY FÉRFI, EGY GYERMEK,  
EGY MÁSIK FÉRFI ÉS EGY NŐ

Egy fényképen vannak, balról jobbra a fenti sorrendben. A két férfi combközépig, a nő és a gyermek derékig látható, illetve a felvételt készítő személy ügyetlensége folytán a szélső férfi felső testének hiányzik a negyede, a nőnek pedig a fél karja. A negyed nélküli férfi idős. Sötétbarna nadrágot, fekete pulóvert, kihajtott gallérú, világosbarna inget visel. Megmaradt kezét zsebre dugja, ősz, és kényszeredetten mosolyog. A gyermekén vajszerű, nyitott dzseki van, alatta piros-síkos pulóver, fején fekete baseballsapka, jobb kezében megkezdett alma. A másik férfihez dől, aki fiatal. Közben kissé jobbra dönti a fejét. Közte és az idős férfi közt rés tátong. Tekintete se nem szomorú, se nem vidám, viszont nyílt és fürkésző. Arca pufók, feltehetően az almától, melybe imént haraphatott. A fiatal férfi haja, bajsza, szakála sötét. Nadrágja bluejeans bőrvél, inge kékkockás flanel, fején kék színű baseballsapka. Ő derűsebb, és féltent a gyermek felé fordulva, azt, mint annak karja mögül előbukkanó ujjbegyéből kitetszik, jobb kezével átölelve, szintén kíváncsian, érdeklődve néz előre. A nő közelebb áll a kamerához, így kissé kilóg a sorból. Öreg, de még nem ősz, a haja a homlok felett barnán kandikál elő a fejkendő alól. Ruházata kék színű munkaköpeny, nyakán barna sál. Ő igazán vidám, boldog mosoly ömlik el az arcán, és boldogságában még a szemét is lehunyja. A háttérben zöld színű, rácsos vaskapu nyitott szárnya és tamariszbokor, valamint egy családi ház homlokzata az ablakok közepéig. Az idős férfi 69 éves, és az apám, a gyermek 9, és a nagyobbik fiam, a fiatal férfi 44, és én vagyok, a nő 66, és az anyám. A kép bekeretezve lóg a dolgozószobám falán, az íróasztal mellett, és John Ridaland, amerikai költő készítette 1987-ben. Apámnak akkor még volt 7 éve, anyámnak 6.

## BALESET

Megbotlottam és leestem otthon az emeleti lépcsőről, és csúnyán összezúztam magam. A kórházban egy hívónélküli, üres kórterembe zártak, hogy kialudjam a mámoromat, mert az hitték, hogy részeg hajléktalan vagyok. Ennek valamelyest tápot adott, hogy aznap nehéz munkát végeztem a kertben, és utána, mint mindig ilyenkor, fogyasztottam némi alkoholt, továbbá ugyanabban a kopott, pecsétes ruhában vitt be a mentő, amelyben kint dolgoztam. Vízilhetnékem támadt, a fájdalomtól azonban nem bírtam leszállni az ágyról, hogy a mosdókagylóhoz menjek, és abba ürítsek. A fejemről is levált a kötés, és erősen véreztem, de hiába kiabáltam, hogy segítsenek, és hozzanak *kacsát*, nem jött senki. A mobilomon még a 112-t is felhívtam, megadták a kórház központi számát, de üzenetrögzítő jelentkezett. Hajnal felé megéledt a sürgősségi osztály, és kinyitották a távirányított ajtót, de továbbra is füttyültek rám. Mikor kilenc körül végre figyelemre méltattak, haza akartak küldeni, pedig, mint később kiderült, eltörött egy gerinccsigolyám is.



Tájélmények

Biró Zsombor Aurél

## JÓ ÍGY MINDEN, AHOGY MOST

**B**ejössz mellém a zuhanyba, újból próbálkozunk. A rózsza hetek óta rossz, csalén szitalja az arcodra a vizet, elmossa a sminket a szemed körül, ledörzsölöd, felém fordulsz, megfogod a farkam, nem áll fel, pedig a melledet nézem. Nekem nyomod a feneked, lenyúlok, nem érzem, nedves vagy-e, a zuhanyfülke falát figyelem, ahogy a lecsorgó vízcseppek átlátszóvá törlik a bepárasodott üveget. Befogom a szád, ráharapsz a gyűrűsujjamra, elfojtom a szisszentést, apámra gondolok, biztos hall minket a szomszéd szobából. Be kellett volna hozni a hangszórót, úgy nem félnék, hogy mindjárt bekopog, és megjegyzi, csináljuk csöndben, ő egész nap melózott, vagy ha nem kopog be, majd holnap mondja, reggelinél, amíg kimész tejért a spájzba, hogy látod, fiam, nem számít, milyen kicsi a pöcsöd, ha tudod használni, hallottam tegnap, legalább a képességeimet megörökölted. Húzogatod a bőrt a farkamon, mégse érzek semmit, hagyni kéne, gondolom, de valahogy nem jön ki a számon, egy kapcsolatban ne a férfi akarja abbahagyni a dugást. Pedig jobb volna, ha megmosnád a hajam a tengerillatú samponnal, aztán elmennénk aludni vacsora nélkül. Reggel úgy akarok ébredni, hogy azt hiszem, még mindig Prágában vagyunk.

Egy hosszú hétvégére mentünk három hónappal ezelőtt, akkor még nem tudtam, hogy fél év múlva kiköltözöl, ott mondtad el, utolsó este. Néha haragszom, amiért ilyen kevés időt hagytál a döntésre, de ha korábban mondd, tönkreteszed a nyaralást, jobb volt így, hogy végig azt hittem, csak azért megyünk, mert a tanszék fizet neked pár nap konferenciázást. Nem értettem, miért ragaszkodsz hozzá, hogy elkísérjelek, persze utólag világos, nem nyaralás volt ez, kivittél megnézni, milyen odakint az élet.

- Nem biztos, hogy apám elenged - feleltem akkor, mire te, hogy miért kéne elengednie, felnőtt vagyok. - Úgy értem a munka... Nem hagyhatom itt a lakásokat.

Erre nem válaszoltál, csak forgattad a szemeid, hát másnap elmentem uszodába apámmal, hosszú évek tapasztalata, hogy könnyebb tőle

pénzt kunyerálni, ha azt csináljuk apa-fia program néven, amihez kedve van. Gyerekként jártam utoljára a Komjádiban, akkoriban heti kétszer vitt, nem volt hajlandó beíratni úszóiskolába, majd ő megtanít, mondogatta, jobban is, mintha valami vén fasztól vennék leckét. Sose értettem, miért mond ilyeneket, az úszóoktatók kedvesnek tündek, egyikük megmutatta, mit kell csinálni, ha görcsöl a talpam, persze nem számított, ha apám megkezdte a tréninget, úgyse mászhattam ki nyújtani. A klórszagtól a mai napig hányingerem van, apám lakásait se azzal takarítom, olcsóbb lenne, de felmosás közben is az járna a fejemben, hogy felmegy az orromba a víz, és csípi belülről az arcom, a taknyom meg folyik, hiába nyelem vissza, a számba csorog minden levegővételnél. Sose tanultam meg úszni, a Balatonba nem fulladnék bele, de a mellúszás a kedvencem, apám szerint ez mindent elmond rólam, olyan vagy, mint a derékfájós Széchenyi-fürdőzők, szokta mondani undorral az arcán.

- Várj! - állítottam meg a negyedik hossz után.

- Mit akarsz? - lihegett az arcomba.

- Mindegy - feleltem, mert nem találtam még ki, mit hazudjak, mire kell a pénz. Prágára nem hivatkozhattam, akkor még nem tudott rólad. Amúgy is vacsora alatt szoktam kunyerálni, biztattam magam úszás közben, rituálé ez nálunk, mint más családoknak a jóéjtpuszi, vagy a karácsonyi éneklés, hogy apám lenyalja a kanaláról a tiramisut, és kegyesen biccent, jól van, fiam, hazafelé megállunk egy ATM-nél.

- Nem jó, hogy neki dolgozol - mondtad egyszer, telefonon. - Meg hogy vele laksz, ennyi idősen az ember váljon le az apjáról. Főleg egy ilyenről.

- Milyenről?

- Most nekem hazudsz, vagy magadnak?

- Magamnak sose.

- Majd szólok - mondtad, és letetted, én meg döcögtem tovább a buszon, apám lakásai között jártam épp. A Clark Ádám tér, a Ráday utca és az Andrásy út tengelyén élem az életem, ma is ezért keltem ötkor, török vendégeket vártam az egyik lakásba, azt írták Airbnb-n, negyed hatra jönnek. Rászámoltam háromnegyed órát, de így is csomót dekkoltam az üres házban, beraktam a grátiszbort a hűtőbe, átsétáltam a közértbe vécépapírért, visszafelé megírtam apámnak, mennyibe került. E-mailben kezdtem, de a felénél eszembe jutott, hogy az sms a

lehangosabb a telefonján, reméltem, arra ébred vasárnap fél hétkor, hogy zewadeluxe háromrétegű vécépapír, ezerhatkilencvenkilenc. Megjöttek a törökök, épp mutattam nekik, melyik postaládába dobják a kulcsot, ha elmennek, amikor megkaptam a választ, hogy minek baszogatom őt ezekkel, írjam fel, azt kész. Vigyorogtam, mint egy hülye, a törökök tuti bolondnak néztek. Te se szereted, ha kárörvendő vagyok, a férfi ne legyen kicsinyes, szoktad mondani, de hát mit csináljak, nem fogom behazudni magamnak, hogy nem örülök, ha igen. Apám csicskása vagyok, legalább ennyi boldogságom legyen, hülyére keresi magát a turistákon, nekem meg nem ad belőle, örökké mínuszban tart, úgyis megöröklöd, mondja, addig dolgozz érte. Dolgozom nulla-huszonnyegyben, semmire sincs időm, csak a városmakett-készítésre szakítok néha pár órát, az kell, hogy embernek érezzem magam. Bár vállalható végtermékem nincs belőle. A Ráday-Clark-Andrássy-tengely miatt van ez is, mondod mindig, váltig állítod, tehetséges vagyok, ha rendesen csinálnám, már az én modelljeim illusztrálnák a magyarság történetét a pesti múzeumokban. Nem szeretem, hogy így hívod a munkahelyemet, a második világháború jut róla eszembe, a Berlin-Róma-tengely, amihez Tokió is csatlakozott.

Eltolod a kezem, pedig most kezdtél nedvesedni.

- Rakd be - mondod, és beállsz elém terpeszbe, de alig áll, hiába tuszkolom be valahogy, egyből kijön.

- Nem jó - mondom, és bólintasz, szembe fordulsz velem, felteszed a nyakamba a lábad, átkulcsolod a derekam, így könnyebb berakni, viszont moccanni se tudok, ilyen pózban a pornósok is nehezen tudnak rendesen dugni, nemhogy én. Zavar, hogy nézel, kényelmetlen érzés, inkább megcsókollak, vagyis csókolnálak, csak túl messze a fejed, csücsöríték, de sehogyse érlek el, a nyakam is begörcsöl, szünetet kell tartani, amíg kimasszírozom.

- Nem jó? - kérdezed, miután újrakezdjük.

- De - felelem, pedig jó ideje a pókhálót figyelem a sarokban, azon agyalok, hogy el fogom felejteni leszedni.

- Fogd meg a mellem.

- Úgy elesnék.

- Gyorsabban.

- Oké.

- Még.

- Csak halkán, apám...
- Leszarom.

Próbálok nagyobbakat lökni, közben figyelek, nehogy elcsússzunk az összesamponozott csempén, az kéne még, hogy beverjem a tarkóm, és apám félig álló fasszal szállítson kórházba. Hallgathatnám hetekig, hogy miért nem elég ágyban dugni, lehet, az óvszer is feltűnne neki, hogy nincs rajtam, aztán jönne megint a zsidó unokákkal, mint ma reggel, amikor hazaértem a törököktől, és végre elmondtam neki: van barátnóm.

- Jó a segge? - kérdezte, és csak utána a neved.

- Sára - válaszoltam, ő meg hümmögött, és kente tovább a piritóást. Biztosra vettem, mindjárt a vezetékneved is megkérdezi, de nem szólt semmit, csak a reggeli végén dobott felém két csomag óvszert, hogy húzd rá, fiam, nem akarok zsidó unokát. Még hozzátett valamit, de nem hallottam, siettem le a pincébe, nehogy visszaszóljak. Odalent felakasztottam a bokszzsákombot, nem tudom, meddig püföltem, de sötétre izzadtam az ingem, mint mindig, ha apám arcát képelem a műbőr helyére. Talán ez a bajom az úszással, hogy ott az átlátszó vizet kell csapkodni, nem lehet a helyére képzelnem semmit. Múltkor is kikészültem tizenöt perc alatt, a szaunában vártam be apámat, rajtunk kívül csak egy kopaszodó fazon volt bent, ötpercenként locsolta a kályhát, pedig rá volt írva: elektromos. Apám nem vette észre, különben szólt volna, én láttam, de nem szóltam, konfliktuskerülő voltam gyerekkoromban is, ebben egyetértünk, csak ő máshogy fogalmaz, amikor elmeséltem neki, hogy beköptem az osztálytársaimat, mert lebuziztak, azt mondta, gyáva vagy, fiam.

- Sok volt a rezi áprilisban - szólalt meg, miután a kopasz fazon is kiment.

- Két görög végigfűtött másfél hetet az Andrásyn.

- Máskülönbén jó hónapot zártunk. - Megveregette a vállam, tudtam, mindjárt azt fogja mondani, szép munka, fiam. Mindig ez a jutalom, ha elégedett, akkor is ezt mondta, amikor egyszer úgy jöttem haza suliból, hogy megint szekáltak, de bemostam nekik, apám, a Krisinek az orra is vérzett. Emlékszem, milyen meleg volt a tenyere, utána napokig éreztem, pontosan hol paskolta meg a lapockám. Nem törődtem vele, hogy felsebesedett az öklöm, vagy hogy a Krisiék igazából vicceltek, nem kellett volna orrba vágnom egyiküket se. Egyedül az

számított, hogy szép munka, fiam. Lassan nőttem ki, gondoltam, miközben kitöröltem egy izzadságcseppet a szememből, tíz év kellett hozzá, de már gyűlölöm, ha megdicsér. Ilyen tempóval, mire harminc leszek, magamat fogom utálni.

Uszoda után vacsorázni vitt a Rózsadombra, kókuszos gesztenyekrémlevest ettem, és kilencezerforintos steaket. A desszertnél már az járt a fejemben, hogy mindegy, nincs nekem olyan nagy problémám apámmal, túl sokat nyavalygok tulajdonképp.

- Kaphatok egy kis pénzt? – kérdeztem, ahogy kihozták a tiramisut.
- Mennyit?
- Negyvenet.
- Mire?
- Bokszsásakat vennék, harmincöt is elég.

Felvonta a szemöldökét, nem tudta eldönteni, hazudok-e. Szerencsére évekkal azelőtt járt utoljára a pincében, ha kell neki valami onnan, kiabál, és felviszem.

- Kaphatok? – kérdeztem újra.
- Mennyit?
- Negyvenet.
- Harmincötől volt szó.
- Akkor annyit.
- Egy légszíves kijárna, nem gondolod? – Rám kacsintott, mintha valami félig vicceset, félig igazat mondott volna, amit nem kell teljesen komolyan venni, de azért mégis, és én engedelmesen vigyorba rántottam az arcom, a kezemet meg zsebre vágtam, mert feltűnt, hogy időközben cafatokra tépkedtem egy mascarponefoltos szalvétát.

Megkaptam a harmincötöt, de az négy nap Prágára édeskevés, trükköznöm kellett végig, az U Fleků-ban eljátszottam, hogy otthon hagytam a tárcám, te fizetted a túlárzott söröket, a Rossmannba be se mentem veled, kint maradtam cigizni, hogy te vegyél óvszert. Nem tudtad, hogy nincs pénzem, vagy ha igen, úgy tettél, mintha nem tudnád. Jobb érzés ezt gondolni, így maradt meg. Az óvárosban indítottunk, minden sörözőben egy Staropramen, délre berúgtunk, a Hrabal-féle kocsmatúrát inkább meg se próbáltuk, nem bántam, sokat magyaráztál róla, meg Kunderáról, de semmit se jegyeztem meg belőle. A csokimúzeumot kihagytuk, de a gift shopban alig tudtalak elrángatni a csokifaszoktól, marha élethűek, mondtad, vártam, mikor jön a poén,

hogy nagyobbak, mint az enyém, de nem szóltál semmit. Jólesett. A várba kétszer is felmentünk, meséltem az egyik toronyban, hogy ezen az ablakon dobálták ki a protestáns csehek a katolikus Habsburgokat, defenesztráció, úgy nevezik. Folyton feléd pillantgattam, figyelsz-e még, láttam a szemedben, nagyjából annyira érdekel, mint engem Hrabal, mégis végighallgattál, még a hadtörténeti múzeumba is elkísértél megnézni a csatamaketteket, milyen más érzés veled, gondoltam este, elalvás előtt, mint egyedül a Ráday–Clark–Andrássy-tengelyen.

A Moldva-parton kérdeztél először anyámról, meglepett, milyen könnyen válaszoltam, pedig róla apámmal se beszélünk. Egyetlen emlékem van vele, az is benyomás inkább, egy vitorlášhajón állunk, egyik kezével a korlátba kapaszkodik, a másikkal engem tart, én meg a haját fogom, és tetszik az érintése, hogy olyan selymes. Néha álmomban is itt kötök ki, olyankor elengedi a korlátot, és belezuhanunk a vízbe. Apámmal nem álmodok, bár kiskoromban nagyon szerettem volna, sokáig azt képzeltem, ha mellette alszom el, velem jön az álmomba. Mindig azért drukkoltam, hogy este vizes sportokat adjon a tévé, ő csak azokat nézte, még a műugrást is, pedig abba a felénél belealudt. Olyankor a vállára hajtottam a fejem, és megfogtam a haját, mégse sikerült soha elbóbiskolnom, az övé zsiros volt, nem selymes. Csak akkor nyomott el az álom, ha úgy feküdt, hogy a hasára dőlhettem, nagyot ugrott a mellkasa minden levegővételnél, ha összeszorítottam a szemem, majdnem olyan volt, mintha egy vitorlášhajót dobálnának alattam a hullámok.

Hazafelé sétáltunk utolsó este, egy-két utcára lehattunk a hoteltól, akkor mondtad, hogy kiköltözöl, jöjjenek veled én is.

- Jól keresnék, nem kéne dolgoznod – tetted hozzá, mert nem feleltem. – Lehetnél otthon, a makettjeiddel. Tudom, hogy el akarsz költözni apádtól.

- Azért nem, hogy főzök rád.

Megtorpantál, pedig zöld volt a lámpa. Éreztem, nézel, de a cipőmet bámultam, a padka szélén próbálgattam, mennyire jött le az orra.

- Keress más cselédnek – motyogtam.

- Ne legyél gyerekes.

- Nem vagyok.

- Se macsó. Apádtól látod ezt is. Minek tagadod, hogy félsz tőle?

- Nem félek.
- Most.
- Mi?
- Hazudsz magadnak.

Az utolsó pár száz métert csendben tettük meg. Előreengedtelek az ajtónál, visszanyeltem az üvöltést, nem csinálsz belőlem háztartásbelit, gondoltam. Hogy lennék úgy férfi? Most hogy vagyok? Ahogy apám? Az ő definíciója szerint férfi egyenlő fasz plusz nárcizmus, ha ezt elfogadom igaznak, azt is be kell ismernem, hogy rosszul állok a világgal szemben. De az se jó, ha a turisták helyett neked vásárolok havonta kétszer vécépapírt. Benyitottál a szobába, ledobtad a táskád, az ágyra dőltél, nem tudtam kikötni a cipőm, annyira remegett a kezem, csak nehogy megüssösek, ezt ismételtettem magamban, miközben leültem melléd. Mondani kezdted valamit, de nem értettem, idegesített a hangod, megcsókoltalak, hogy elhallgass, a szádba haraptam, kitapogattam a friss sebet a nyelvemmel. Feltéptem az inged, a mellkasomnak pattant egy lerepülő gomb, belemarkoltam a hajadba, hátrarántottam, selymes volt az érintése, csak a tengerszag hiányzott. Megpróbáltál ellökni, nem hagytam, ki se bontottam az öved, úgy nyúltam a lábad közé, utána már nem próbáltál, pedig olyan erősen szorítottam a torkod, hogy véraláfutás maradt az ujjaim helyén. Eszedbe se jutott, hogy óvszer nélkül csináltuk, nekem se, mehettünk hetvenkétórás tablettáért hajnalban, nem tudott angolul a gyógyszerháros, ki kellett nézni netről, hogy pilulka ráno po, de megérte, azóta se dugtunk ilyet.

Most se fogunk, tíz perce csináljuk, de alig érzek valamit, csak a combom sajog, húzódik a szalag.

- Vedd ki - mondod hirtelen. - Koton?
- Lent van.

Kilépek a zuhanyból, törölközőt csavarok a derekamra, lemegyek a pincébe. A fiókomban nincs, a tárcámban se, az éjjeliszekrényen látok egyet, de azt apám adta reggel, nem fogom használni. A táskádban találok másikat, elindulok vissza, de a lépcsőnél megállok, lefekszem az ágyra. A városmakettre gondolok, amit ma kezdtem. Napok óta tervezem fejben, délután végre megvettem hozzá a festéket, fát, gipszszett gézlapokat, csak ágyazatkövet nem kaptam a barkácsüzletben. Más boltba nem volt időm elmenni, ki kellett takarítanom a Rádayban.

- Három napja nem alszom a szlovákjai miatt - mondta a szomszéd-asszony az ablakon keresztül, miközben szedtem össze a szétdobált sörösüvegeket, smackleveses zacskókat.

- Lengyelek, Teca néni.

- Nem szálloda ez, kérem szépen, öreg vagyok hozzá, hogy hajnal négyig hallgassam a részeg üvöltözést. Intézkedjen, fiatalember, vagy beperelem az édesapját, mások is laknak itt, tudja.

- Használjon fürdugót, Teca néni, adok kölcsön - feleltem, és rácsuktam az ablakot, mert észrevettem, hogy áll a víz a vécé körül. Lehúztam, de rosszabb lett tőle, biztos eltömítették a lengyelek. Felhívtam apámat, hogy mi legyen, van-e valami embere, aki megcsinálja az ilyesmit, de azt mondta, én vagyok az embere, fogjam meg a pumpát, a lengyel szar pont olyan, mint a magyar. Hirtelen reccsenést hallottam, és elvesztettem az egyensúlyomat, letört a hűtőfogantyú, annyira szorítottam. Kinyomtam a telefont, kéne ide is egy bokszsák, gondoltam. Letéptem egy darabot a falra ragasztott Budapest-térkép sarkából, és ráírtam a hátuljára, hogy thefridge is fine, aztán a fine-t aláhúztam kétszer, hogy az oroszok is megértsék, valahogy úgy, ahogy neked szoktam ismételtetni: semmi bajom a Ráday-Clark-Andrássy-tengellyel. Emlékszem, középiskolában azt tanultuk Hitler hatalomra jutásáról, hogy ha valamit sokszor elisméltünk, előbb-utóbb mindenki elhiszi.

Levettem a cipőm, nehogy elázzon a zoknim, bámultam a kagylóban kavargó vizet. Szétázott, barnás vécépapírdarabok úszkáltak benne, esélytelen, gondoltam, hogy ezt most megcsináljam. Visszaadtam a szomszédnak a vécépumpát, és felmentem a padlásra a terepasztalaimhoz.

Nem tudom, hivatalosan kié a tetőtér, de egy rakás téglán kívül semmi sincs odafenn, még az ablakokat is én ragasztottam be kartonnal. Mostanra egész otthonos lett, bár világítás nincs, és nem is takarítok, ha pár óránál többet töltök itt, rátelepszik a por a tüdőmre, másnap is köhögök. Mégis ez a kedvenc helyem a városban. A legelső modelletem még otthon készítettem, de később azt is áthoztam, kilóg a többi közül, egy apró, horvát kikötőváros, Zaoztrog, ott hajóztunk anyámmal. Kár, hogy épp ez a legromdább, újra kéne csinálni, de hát akkor még nem volt meg a rutin, a kézügyesség, ráadásul rossz anyagokból dolgoztam, a hegyek papírmaséból vannak, azért folyt szét

rajtuk a festés, a tengert meg egyszerűen lekentem késsel, meg se fordult a fejemben, hogy át fog ütni rajta a pozdorja.

Úgy beszéltek meg, hogy hétre jössz ma hozzánk, majdnem elkéstem, olyan sokáig maradtam a Rádayban. Rászíjaztam az alaplapot a munkaasztalra, felrajzoltam a grafitvázlatot Prágáról. Az óvárossal kezdtem, majd a Károly-híd és a vár, a déli kerületekhez nem volt kedvem, Zaostrogon járt az agyam, hogy nem jó így, a papírmásés hegyek nem vészesek, de a tengerrel kezdeni kell valamit. Felfesthetném Prágába az Adriát, gondoltam hirtelen, és egyre jobban tetszett az ötlet, egy fantáziaváros a tengerparton, ahol apám sose járt, te viszont bent laksz a centrumban. Indulnom kellett volna haza, de még felrajzoltam délre a partvonalat, és belevezettem a Moldvát deltatorkolattal, nem tudom, a valóságban hová fut a folyó, de a maketten jól mutat majd.

Az ágyamban fekszem, bámulom a plafont, Prágára gondolok, szinte érzem a sószagot az orromban. Vajon mit fog mondani rólad apám, ha holnap elmész? Figyeltem az arcát, amikor bemutatkoztatok, de uralkodott magán, fogalmam sincs, tetszettél-e neki. Mindegy. Felállok, kettesével szedem a lépcsőfokokat, kinyitom a fürdőajtót, a törölközőt a radiátorra dobom, tényleg nem számít már, mit gondol apám. Felhúzó az óvszert, visszalépek a zuhanyba, most gyorsabban csinálom, hátha előbb végzünk, nekem elég, ha te elmész, én majd eljátszom az orgazmust, aztán azt hazudom, kivertem ma kétszer, azért nem látszik a sperma a kotonban. Próbálok arrébb állni, rám is folyjon egy kis melegvíz, mocskosnak érzem magam, pedig tudom, jól döntöttem, nem maradhatok itthon, különben addig ütném a bokszzsákot, amíg felszakadna a műbőr, és kihullana a sok elrohadt textilcafát. Rácsapok a fenekedre, úgy emlékszem, ettől be szoktál indulni, nekem mindegy, ez most addig tart, amíg akarod, mert hiába hazudom magamnak, hogy jó így minden, ahogy most, amíg apám itt van egy szobával arrébb, nem fogok tudni elélvezni.

Varga László Edgár

## ZSOLTÁR

*én istenem te szép híves patak  
hová futottál szökdeltél előlem?\**  
mikor azt hinném: végre láttalak  
rejtőzve megmaradsz: forrás a kőben  
azt mondják ott vagy fában és fűben  
mit jobb kezed elvett ballal azt adod  
nézd: futok utánad levegőtlen  
ágaktól megtépett szomjas szarvasod  
ne most apadj – félek hogy meghalok  
perzsel a nap és eldőlk vértelen  
ne leckéztess hisz rossz diák vagyok  
és ne most kapj rajta elmúlt vétkeken  
hadd ízleljem meg hús forrásodat  
habodban hadd nézzem szarvasképeket  
akit magára hagysz az megrohad  
szomjas vagyok – itass; fogjál – szétesek

## AZ ŐSZINTE VERS HELYETT

előbb-utóbb meg kell írnom azt a verset  
amiben bevallok mindent töredelmesen  
de ma talán még elodázhatom ezt is  
és pár szép képpel lerendezhetem a művészet dolgát  
hogy mondjuk épp felengeded az üveggalambokat  
(nem saját)  
miközben nagyon szeretlek persze  
az irodalomtörténészek meg majd  
hosszú tud. konferenciákon vitázhatnak arról

---

\* Nemes Nagy Ágnes: *Patak*

hogy ezt a költeményt  
(mert addigra költemény lesz  
nem csak egy szaros vers)  
vajon tényleg neked írtam-e  
vagy annak a másiknak-harmadiknak  
akivel hírbe hoznak az évek során  
hisz ilyen meg olyan utalás van  
a kiadatlan versek (költemények?)  
c. posztumusz kötetben is  
(végrendeletben tiltottam ugyan meg hogy kiadják  
de csak megjelenik  
„az életmű teljesebb megértéséhez elengedhetetlen”  
– érvel majd az előszóban  
egy magát (is) mentető verskufár  
akit a végrendelet értelmében  
az ügyvédem beperel)  
szóval írhatnék még ilyen szép nyegle képeket  
hogyan az üvegposzáták meg a hajnali vagy alkonyi fények  
a felhőgírlandok szelíd őzikék  
azúr tengerszemek és a többi biszbasz mind  
hogyan ez az egész kicseszett giccsparádé  
ez volna tán a szerelem  
pedig egészen biztosan nem ez  
sőt a tud. akadémia tiszt. tagjai még abban sem  
lesznek egészen biztosak  
ki az alany (vagy a tárgy)  
nemhogyan az érzés mibenlétét meg lehetne ragadni  
pedig az végképp nem képezheti vita tárgyát  
hogyan kinek szól a vers  
annak szól aki olvassa és saját szerelmét (x) helyettesíti be  
az általam megadott képletbe  
így váltják fel a te illatos fürtjeidet az ő illatos fürtjei  
a te érett őszibarack melleidet  
az ő alma (körte sárgadinnye etc.) mellei  
így működik a művészet:  
előbb-utóbb mindenki behelyettesítődik  
így működik az élet is

de majd egy versben úgyis bevallok töredelmesen mindent  
például hogy jó szerelmes verset nem írhat az  
aki épp szerelmes  
aki nem volt még  
vagy már nem az  
most csak felengeded az üveggerlicéket  
– de kérlek meg ne kérdezd ki az a „te” a versben  
(a tud. konf. tiszt. résztvevőinek meg csucsú;  
ez igazán nem tartozik rájuk)  
– épp felengeded az üvegcsinegéket  
a színes üvegpacsirtákat  
és azok – mint az várható volt – a kritikus magasság elérésekor  
hirtelen zuhanórepülésbe kezdenek  
és szilánkokra törnek a kővé vált tengeren  
mondjuk szerdán délután 6.17-kor  
amikor világszerte a legkevesebben szeretkeznek  
és még a fény is kissé apokaliptikus

*Időrajzok*

Sánta Miriám

## AUTÓPÁLYA

Első lépésként letéped a plakátokat.  
Képt ragadsz, spatulát, oldószert – eltávolítod  
a maradékot is.  
Tetszik a tiszta felület.  
Aztán lassan újra bekúszik  
az otthontalanság ragasztószaga.  
Mintha zacskóból szívnád. Bódító és ismerős.

Második lépésként fordulj magadba.  
Építs körkörös autópályákat ott, ahol  
nincs se kelet, se nyugat. Vezess körbe  
rajtuk néhányszor, míg reflexszé nem válik,  
ne jelezz se jobbra, se balra.  
Farolj.

Ezen az úton nem nézik, kinek a lába süllyedt az aszfaltba  
ezen az úton nem nézik, milyen színű volt a láb  
ezen az aszfalton nem nézik, tolt-e babakocsit  
ezen az aszfalton nem nézik, hány vizespalackot dobtak el  
ezen az aszfalton nem nézik, honnan jön a pénz aszfaltra  
ezen az aszfalton nem nézik a jelzőtáblák iránymutatóit  
ezen az aszfalton nem nézik, hogyan szaporodik el az elmevírus  
ezen az aszfalton majd kihevered ezen az úton majd kihevered  
majd kihevered majd kihevered  
Farolj.

Van egy ország ahol lakom  
Van egy ország ahol nem lakom  
Ezen az autópályán nem nézik  
milyen színű aszfaltba süllyedek.

Boda Edit  
TE CSAK TENYÉSSZED

Nyárból kel ki az ember, és  
ugyanoda zuhan majd vissza,  
ágyneműje a mások szíve, arcát az idő  
lassan szálakra bontja. Nézd  
csak a fényt, most éppen ide fordul,  
moccanni sem kell, barackot érlel.

Felnöttem. Saját magamat neveltem,  
puszta kézzel tapogattam ki összes  
méregfogát az észnek, de mégis  
mindent elhittem, amit fülemben  
súgtak a létre szomjazó cifra  
verőlegények: Ez itt egy petesejt. Te  
csak tenyésszed. Tenyésszed szépen.  
A túlpartra visz. Nem lesz halál.

Pergő nyártűz.  
Vérhólyag buggyan a nap tenyerében.

SZOBAJELENET  
*A költő virágzó kertje a ház körül*

Itt ülök. Szemben veled.  
De tőled minél távolabb.  
Széttörött az ablaküveg lapja.  
A földön egy kőforma tárgy.  
Be van bugyolálva. Lenyelem,  
ne bánthasson, és  
az elkurvult kendervásznat,  
amivel át volt tekerve,

szememre rákötöm.  
Odakint azonosítatlan  
gépcsordák várakoznak.  
Ne félj, ha vezényszót hallasz.  
Csak Thanatosz tábornok. Édes, jó apám.

## HATÁRSÁV

Egy golyó van bennem, vak, néma nap,  
egyre csak körbe jár, mellkasomba törli  
arcát ott belül. Fák között sétálok,  
tavasznak nézem a patakozó telet.  
Aztán kinyílik a szem mögötti táj,  
forró madártetem a hajnal, szárnytalan.

## VARIÁCIÓK A HONTALAN MAHÓNIÁRA

A mahónia egy állat. Nem kell megérteni, csak szeretni.  
A mahónia egy isten. Nem kell szeretni, csak megérteni.  
Mindkettő igaz, és mindkettő hamis.  
És hogy hontalan növény, arra még csak gondolni sem merünk.

Szár az Miklós György

## ÉJ A HARGITÁN

SZEREPLŐK:

MANÓ

KISLÁNY

NŐ (anya)

FÉRFI (apa)

FÉRFI NARRÁTOR (a manó komoly hangja)

NŐI NARRÁTOR (valódi bemondónő)

RÁDIÓBEMONDÓ

GYOPÁROS MAJKON KIRÁLY

CSENGŐ PONK KIRÁLYNŐ

ÉNEKES FENYŐ

FOGADÓS (ő is a manó komoly hangján szólal meg)

FÉRFI NARRÁTOR (*a manó komoly hangja*): Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy égis éris nagy hegy. De mit is beszélék itt össze, nem volt, hiszen megvan az most is, a csodák földjén, a szép Erdélyországban. Hargitának hívják. A székelység mesés, legendás szent hegye, amióta világ a világ. A lexikonok írói lakatlanak, félelmetesnek mondják hatalmas rengetegeit. No hisz, az oktondiak! Ha tudnák, hogy ezek közt a hegy-völgyek közt micsoda pezsgő élet zajlik!

(*A mesélő hangja lassan elhalkul, elúszik*)

NŐI NARRÁTOR (*halkan, bizalmasan*): Hegyes táj. Az erdők alján országút kanyarog. Kora estére jár az idő, valamivel szürkület előtt. Csönd van, az országút üres... Huh! Szinte félelmetes. Mint óriási, gyapjas, fekete kucsmák, úgy sötétlenek a hegyek. Ha gyalogos vándor lennék, nem szeretném, hogy ebben a zord rengetegben rám esteledjen. (*Visszatér megszokott, bizalmas hangjához*) Az országút még mindig üres. De nem! Most az egyik kanyarban autó tűnik fel.

(*Női narrátor hangja elúszik, motorzaj felerősödik, már az autóban vagyunk*)

NŐ: Micsoda gyönyörű hegyek!

FÉRFI: Annak, aki látja. Mert van, aki vezet.

NŐ: Az a sok lomb! Akár a bárányok gyapja. És ott! Nézd! Ottottott!  
Mennyi szénaboglya!

KISLÁNY: Apa! Itt még a hegyek tetején is lekaszálják a fűvet?

FÉRFI (*okoskodva*): Mert ők még együtt élnek a természettel. Óvják és...

KISLÁNY: ...tisztelik, meg a tyúkokkal fekszenek és kelnek. Azt mondd meg inkább, hogy arra a meredek legelőre hogy megy fel a szekér?

FÉRFI (*hümmögve*): Oda?... Hadd lássam jobban... Ennyi kanyart...

NŐ: Jujujú! Odanézzetek!

KISLÁNY (*rezignáltan*): Fatuskó, anya. Fatuskó.

NŐ (*hevesen*): Pedig annyira, de annyira szeretnék medvebocsot látni.

FÉRFI: Miért is menne fel oda a szekér?

KISLÁNY: Talán kiskanállal hozzák le a szénakazlakat?

NŐ: Ne szemtelenkedj apáddal!

KISLÁNY: Apa, mi a különbség a széna és a szalma közt?

FÉRFI (*óvatosan*): Most azért kérded, hogy vizsgáztass, vagy azért, mert nem tudod?

KISLÁNY: Nem tudom.

FÉRFI (*megkönnyebbülten*): Egyszerű ám, mert...

KISLÁNY: Talán inkább azért, hogy vizsgáztassalak.

FÉRFI: Most tudod, vagy nem?

KISLÁNY: Jó, nem tudom.

FÉRFI: Egyszerű. Az egyik a lekaszált fű, a másik a gabona szára.

KISLÁNY: Brávó, ennyit én is tudok. De melyik melyik?

FÉRFI: A szénát eszik az istállóban a lovak.

KISLÁNY: A Ringelhut bácsi szalmakalapját is megette a ló. Lelegette a fejéről.

FÉRFI: Na, tessék... Megint jön a kanyar... Mennyire lehet a legközelebbi falu?

NŐ (*térképpel zörög*): Csicsóholdvilág már mögöttünk... Előttünk, körülbelül tizenöt kilométerre, Csíkszentkirály.

NŐ: Tudjátok, gyönyörűek ezek a hegyek, de azért így sötétedés után... Gondoljatok bele. Úgy kétszáz évvel ezelőtt. Éjszaka. Csak a hold pislákol, mi pedig hidegtől és félelemtől vacogva gubbasztunk egy szekéren...

FÉRFI: A göröngyös úton nagyokat huppannak a kerekek...

NŐ: A távolban farkas üvölt...

KISLÁNY: A fák közt gonosz banyák és lidércek...

NŐ: Kegyetlen latrok és kölyküket féltő anyamedvék...

KISLÁNY: Bocs, anya, de eddig te akartál bocsot!

NŐ: Jó. A medvék helyesek, őket hagyjuk.

KISLÁNY: Mi az a latrok?

FÉRFI (*okoskodva*): Lator. Amolyan rablóféle.

NŐ (*élvezettel*): Gonosztevő, akasztófavirág, cenk, baromarcú féreg!

KISLÁNY: Anyaaa!

NŐ: Szóval, ülünk a bakon, félelemtől reszketve, s kiguvadó szemmel meredünk a sötétbe... Ááááá! Vigyázz! Mi az?!

(*Félcsikorgás, zöttyenés, motor leáll, távolabb kolompok, csengők hangja*)

KISLÁNY: Birkanyáj! Jujujujú! Nézzétek, mennyi-mennyi kisbárány!

FÉRFI: Hú! Épp csak megúsztuk. Ilyen ökröket!

KISLÁNY: Hol? Én nem látok ökröt.

FÉRFI: A pásztor, csillagom. Az az ökör.

(*A kolompolás, csilingelés egyre erősödik. Báránybégetés, kutyák vakkanása, pásztorok hujogtatása – a hang körülöleli a kocsit*)

NŐ: Úristen. Ekkora nyáj. Vajon soha nem rohan beléjük egy autó?

FÉRFI: Nézd!

KISLÁNY, NŐ (*együtt*): Csacsi! Jujuj! Pici csacsi. De aranyos!

(*Bégetés, kolompolás, a birkák körme kocog az aszfalton, a juhászok időnként kurjongatnak – kiabálásuk nem érhető, kicsit tagolatlan, idegen hangzású, de nem félelmetes*)

NŐ: Soha nem fogy el ez a nyáj? Egészen ránk esteledett.

FÉRFI: Fogatkozik már. Szállást is lelünk, mielőtt öreg este lenne.

KISLÁNY: Mi az, hogy öreg este?

NŐ: Késő este. Amikor a végére jár. ...Hát én mindig azt hittem, hogy a bárányok szelíd, kedves állatok. Ezek közt meg némelyik olyan gonosz kecskebak ábrázatú, akár az ördög.

FÉRFI: Ne ijeszd el a gyereket a természettől!

NŐ: Nézd meg ott azt! Vagy azt! Szatír az! Bakkecske!

FÉRFI: Valóságos birkafolyam.

NŐ: Tele a gypajuk bogánccsal, száraz kóróval meg trágyával. Büdösek is!

KISLÁNY: Nem бүdösek. Aranyosak.

(*Távolodik lassan a nyáj, már csak egy-egy bégetés, kolompolás, az is halkul*)

NŐ: Elfogytak. El se hiszem. Na, kapsold be a világítást, aztán induljunk! Alig látok, olyan sötét lett.

*(Tétova szöszmötölés, aztán mély csönd. Hirtelen, mintha csak közvetlenül a fülünk mellett, kuvik szól, majd szél suhogtatja meg a lombokat)*

FÉRFI: Hol a slusszkulcs?

NŐ: Ne viccelődj *(bagoly huhog)*, jujj!., mert félek! És azért se, mert itt állunk az országút közepén, és belénk rohan egy teherautó.

FÉRFI: De nincs meg a kulcs.

KISLÁNY *(lelkesen)*: Szuper vagy, apa! Kaland az éjben!

NŐ: Csönd! Aludj! *(aztán vészjóslóan)* In-dul-junk! Jó?

FÉRFI: Értsd már meg, eltűnt a kulcs.

*(Csönd, lombsuhogás, a távolban éjjeli madár vijjog, kacag, sikolt)*

NŐ: Na! Akkor csak fokozatosan. Mégis, kire gyanakszol?

KISLÁNY *(csodálattal)*: Király hülye vagy, apa! Csúcs!

NŐ: Csönd! Ne hízelegj apádnak! Aludj!

*(Szöszmötölés, ülésnyekergés, pénzcsörgés, cipzár, közben biztatás)*

NŐ: Jobb nadrágzseb... Bal?... A földön?... Az ülés, a fenék alatt?

KISLÁNY: Anya, tudod, hogy ahányat szól a kuvik, annyi évig élünk?

NŐ: Tudom. Nem pottyantottad ki az ablakon?

KISLÁNY: Apa, most a te életedet kérdem a bagolytól!

*(A madár meg is szólal, és ahogy kuvikol, a kislány halkán vele számol)*

KISLÁNY: Egy..., kettő..., három...

FÉRFI: Nem túl sok.

NŐ: De legalább nem itt és most gázol minket halálra egy teherautó.

*(Csönd. Vékonyka, visszafojtott vihogás)*

NŐ: Ne neved ki apádat!

KISLÁNY: Nem is én voltam!

FÉRFI: Képtelenség! Hol a csudában lehet az a kulcs?

MANÓ: Nálam van.

*(Csönd, majd...)*

EGYÜTT: Kinél? Hol? Ki szólt?

MANÓ: Dognácska vagyok, az atyamanó.

NŐ *(zavartan)*: Haha! Atyaég! Biztos valami pásztor. Benyúlt az ablakon, amíg az ördöggépű kosait bámultuk.

FÉRFI: Jó-jó! De hol van?

MANÓ: Itt üldögélek a fán.

FÉRFI, NŐ *(együtt)*: Ho-ó-ol?

MANÓ: Itt az alsó ágon.

FÉRFI (*suttogva*): Te látsz valamit?

NŐ (*suttogva*): Az a kis folt?... Megmozdult!!

FÉRFI (*suttogva*): Megkergültünk... Tényleg mozdult... Két nagy sárga szem!

NŐ (*elborzadva*): Huh! Hogy pislog!

KISLÁNY: Kuvik! Most tanultuk. De azt nem tanultuk, hogy szarka is!

MANÓ: Kicsoda a szarka?

KISLÁNY: Aki csillogó slusszkulcsokat lopkod.

FÉRFI: Na, elég a tréfából! Mindjárt belénk rohan egy kamion.

NŐ: Nézz be a kocs alá, hátha ott lapul valaki.

MANÓ: Főlösleges kiszállni! Majd én bemegyek.

NŐ: Úristen! Zavard ki! Áááá! Zavard ki!

FÉRFI: Mit!? Ne üvöls! Mit?!

NŐ (*rémülten, suttogva*): Ott. Ottottottott! A lepkét!... Hová lett? Meghalok!

(*Hirtelen csönd... Szól az autórádió*)

RÁDIÓBEMONDÓ: ...végül az időjárásról. Az éjszaka folyamán az ország nyugati részein felhősödés várható, záporral, zivatarral. A szél erősödhet, akár viharos erejűvé fokozódhat. Keleten csöndes idő várható, csapadékra nem kell számítani, derült, csillagos lesz az égbolt...

FÉRFI: Bekapcsolódott a rádió.

(*Kattanás, ahogy kikapcsolni próbálja a készüléket*)

NŐ (*pihegve*): Hol van a lepke?

FÉRFI: A fene essen bele! Tekerem, és nem kapcsolódik ki.

(*Mindeközben a rádió mondja a magát*)

RÁDIÓBEMONDÓ: ...de azért kérjük az éjszakai autósokat, hogy óvatosan vezessenek, mert a derült égből villámcsapások várhatók.

(*Most a rádióbemondó hangját a már ismert női narrátor hangja váltja fel*)

NŐI NARRÁTOR: És most, kedves hallgatóink, a Zeneakadémia nagyterméből közvetítjük Muszorgszkij *Éj a Kopár hegyen* című művét a postások és patikusok egyesített nagyzenekarának előadásában.

(*Muzsika, rendesen, komolyan, de Prokofjev Péter és a farkas című balettzenéje*)

NŐ (*vészjóslón*): Hol a lepke?

KISLÁNY: Szerintem a rádióban. Az atyamanó bemászott a rádióba!

FÉRFI (*gúnyosan*): És ő csinálja a műsort? De minek neki a slusszkulcsom?

*(A zene szépen szól, aztán egy kicsit fals, csöppecskét torzul, egyre inkább, míg valóságos macskazenévé lesz, majd elúszik, s felhangzik a rádiómese ismert zenei szignálja, majd a női narrátor hangja)*

NŐI NARRÁTOR: Kedves gyerekek, egyelőre nektek ennyi elég. Egy jó kis mesejáték elejét hallottátok, az én rendezésemben. Később majd folytatjuk! Na, tűnjetek el a készülékek elől!

*(Csönd, a rádió üresen serceg, bűg)*

KISLÁNY (*óvatosan*): Szia, manó. Atyamanó.

*(Válaszul a rádió olyan hangot ad, mint amikor vehemensen tekergetik az állomás kereső gombját)*

KISLÁNY: Megsértődtél, atyamanó? Tulajdonképpen nagyon is becsületesnek látszott a sárga kuvikszemed.

*(A rádióból hanggyeueleg ömlik elő: Vuk-dal, Hupikék törpikék, Mazsola, Simon Templar, mischung az ismert jégkrémreklámokból)*

KISLÁNY (*megilletődötten*): Klassz vagy, atyamanó!... De ha nem vagy szarka, akkor miért loptad el a kulcsunkat?

MANÓ (*Friderikusz hangján*): Szia, kislány. Aranyos vagy. Biztosan szereted az állatokat. Nem loptam el, csak elemeltem.

KISLÁNY: Szeretem az állatokat. De miért emeled el?

MANÓ (*Torgyán hangján*): Ha-ha-ha! És sülvé vagy pedig főve szereted jobban az állatokat?

KISLÁNY: Élve szeretem az állatokat.

MANÓ (*Halász Jutka hangján*): Igazad van. Én is elevenen, szabadon szeretem őket.

KISLÁNY: Miért vetted el a kulcsot?

MANÓ: Talán én száguldoztam csikorgó kerékkal?!

*(Kis csönd után)*

KISLÁNY: Manó? Az én hangomat is tudod utánozni?

MANÓ (*a kislány hangján*): Parancsolj, miért ne?

KISLÁNY (*nevetve*): És azt, hogy apa az anya hangján, anya pedig az apáén?

FÉRFI, NŐ (*együtt*): Hohó! Na nem! Csak az kéne! Mit nem!

MANÓ: Semmi értelme. A rádió előtt ülő gyerekek csak a hangokat hallják, úgy sem látják, hogy összekeverem az embereket.

KISLÁNY: Ők nem. De én látom. Csak nekem csináld meg.

MANÓ: No, legyen.

FÉRFI (*a nő hangján*): Na, édes fiam, most egy olyan pofont lekeverek!

KISLÁNY (*nevetve*): Ez szép volt, apa! De először is, nem vagyok a fiad. A kislányod vagyok. Másodszor, nem vagyok a kislányod, mert a nagylányod vagyok. Harmadszor, vigyázz, mert ha megversz, egész életedben az Inci-Finci vagy a Hókuszpók hangján beszélhetsz!

FÉRFI (*Inci hangján*): Összetörlek, te pernahajder! (*Haumann Péter hangján*) Megöllek! Kitépem a beledet, te ronda kis törpe!

KISLÁNY (*elkámpicsorodva*): Apa! Hogy beszélsz velem?

(*Csend, odakünn suhog a szél, távolabb kувik szól*)

NŐ (*suttogva*): Ez is ő volna?

MANÓ: Nem. Ez Kuó volt. Igazi kuvik. Félénk. Nem fog közelebb jönni.

NŐ (*kérlelőn*): Kérem, Manó úr. Akárhol van is, ugye, most nem lepke? Kérem, legyen bármi, kígyó, béka, giliszta, csak lepke ne. Irtózom a lepkéktől.

KISLÁNY: Manó! Kérdezhetek valamit?

MANÓ: Kérdezz csak.

KISLÁNY: Miért Dognácska a neved?

MANÓ: Hát, éppen elmesélhetem. Tudod, én mindenütt otthon vagyok, ahol fák, füvek, sziklák és tiszta vizek vannak, de a szülőhelyem ott terül el, ahol a Rozsdás mennydörgő patak fut a Porzsolás felé. És arafelé mindenben vas van. Vastól vöröslik a folyami kavics és a szikla, vas van a fűszálban, a fák kérgében, az esőkben, vas festi barnára a felhőket, tőle rozsdásak a patakmedrek...

KISLÁNY: Értem. De miért hívnak Dognácska manónak?

MANÓ: Azt mesélem! Tudod te, hogy a világon minden mindenben benne van? Hogy valójában minden egy? Szörnyen unalmas ám ez! A vízből pára lesz, a párából felhő, a felhőből eső, az esőből fű, a fűből tehén, aztán minden elpusztul, ásvánnyá lesz, amiből újra növény meg gomba meg csiga meg trágyalé, ami leszivárog a földmélyi erecskébe és patakokba, a forrásokba, kutakba, folyókba, aztán a vízből pára, felhő meg fű meg csiga... Borzalom. Szédülök. Szóval, minden ugyanaz, de az az ugyanaz mindig más. Van valami állandó, ami más, de mégis ugyanaz. Én pedig leginkább az örök és elpusztíthatatlan vas vagyok.

KISLÁNY: Jó. De most sem értem, miért hívnak Dognácska manónak.

MANÓ: Jaaa? Hát az öröktől fogva így van. Anyácskám, Mehádia anyó, és apácskám, Putna papa így keresztelt el. Mások Boksánnak, Gattagnak, Gertenyesnek, Kolompárnak és Szokolárnak is hívnak. De én a Dognácska nevet szeretem a legjobban.

FÉRFI (*felkacag*): Álmodom! Vasmanó meg atyamanó meg rozsdás szelek!

NŐ: Szívem, gondolj a mesékre. Mennyi-mennyi csoda!

FÉRFI: Rendben, de most ide a kulcsot. Mielőtt belénk rohan egy mesebeli buldózer!

MANÓ: Ettől nem kell tartanod.

FÉRFI: Nem tárgyalok veled! Nem is hallak!

MANÓ (*a saját hangján kezdi*): Akkor kapcsolom helyszíni tudósítómát, az atyamanót, vagyis önmagammat. (*A női narrátor hangján folytatja, súgva, bizalmasan*) A férfi a fülére tapasztja a tenyerét, ám kisvártatva tapasztalni fogja, hogy hiába.

KISLÁNY: Miért, atyamanó?

MANÓ (*a női narrátor hangján, de most rendes, beszélgetős tónusban*): Mert úgy akarom, hogy betapasztott füllel is olyan élesen halljon, akár a róka.

KISLÁNY: Azt kérdezem, hogy miért nem kell tartanunk az autóktól?

FÉRFI (*felordít*): Megbolondulok! Hallok, mindent hallok!

KISLÁNY (*dühösen*): Manó! Ide figyelj!

MANÓ (*a női narrátor hangján, édesen, behízelgően*): Parancs, édes gazdám!? (*utána súgva-búgva kommentál is*) A férfi vérben forgatja a szemét.

KISLÁNY: Figyelj már ide, manó!!

MANÓ (*súgva-búgva*): A kislány haragosan néz, nagy levegőt vesz, kitátja a száját. Vajon mire készül? Azt hiszem, meg kell szakítsam a rádióközvetítést! Kapcsolom a stúdióban az atyamanó bemondót, vagyis önmagammat!

(*Száraz kis reccsenés, majd...*)

MANÓ (*a rádióbemondó hangján*): Micsoda cég! Mindent nekem kell csinálni! Kedves hallgatóink, a rövid műszaki hibáért elnézésüket kérjük. Műsorunkat máris folytatjuk. (*Száraz kis reccsenés, majd...*)

MANÓ (*a saját hangján*): Hú! Micsoda sikítás volt! Csöng a fülem!

KISLÁNY (*elkeseredetten*): Gonosz törpe! Nem hagytad, hogy halljanak! Megszakítottad!

MANÓ (*saját hangján*): Ó, úrnőm, a lámpa szelleme vagyok, óhajod parancs. Mit kívánsz hát? Talán valami frissítőt? (*Egy-két taktus felcsendül valamelyik reklám ismert zenéjéből, mondjuk – Mindig Coca-Co-ó-ola!*)

FÉRFI (*motyogva*): Aszpirint kérjél, kislányom. Lázálmaim vannak.

MANÓ: Ászpirint! Kérem! De melyet? Eper ízűt? Vagy inkább fluoreszkálót, ami beépül a fogzománcba, amitől éjjel szépen világít a fogsor? Egyébként, ha összegyűjtesz kétszáz fogkrémes kupakot, akkor hülye vagy. Mert minek neked kétszáz fogkrém-tubusos kupak?!

KISLÁNY (*dühösen*): Gonosz vagy, manó! Ne beszélj így a papámmal!

MANÓ: Jó. Elnézést kérek, és a kérdésedre is megfelelek. Hogy miért nem kell a forgalomtól tartanotok. Hunyjátok be a szemeteket... És lássatok! Úgy lássatok, ahogyan én!

KISLÁNY: Oké.

MANÓ: Mondd inkább, rendben.

KISLÁNY: Rendben.

MANÓ: Oké, mit látsz?

KISLÁNY: Hatalmas erdőket...

NŐ: Hullámszók, mint a tenger.

FÉRFI: Várromot...

NŐ: Holdat... Csillagokat...

KISLÁNY: Tekergő patakat...

FÉRFI: Szendergő falvakat...

KISLÁNY: Kanyargó folyót, csillogót. Közepén fehér, szaggyalított csik...

MANÓ: Ne ábrándozz! Pontosíts!

KISLÁNY: Ja, igen. Nem folyó, autót.

MANÓ: És az úton?

KISLÁNY: Semmi.

MANÓ: Jegyezd meg, s boldogabb leszel! Olyan, hogy semmi, egyszerűen nincs... Közelíts!

NŐ: Csigák!

FÉRFI: Egymás mögött három. Libasorban.

KISLÁNY: Az út bal oldalán mind felénk jönnek.

FÉRFI: Jobbra meg mind távolodnak...

NŐ: Nem igaz!!

MANÓ (*vihog*): De az!

KISLÁNY: Csigává változtattad az autókat!?

MANÓ: Úgy ám, kisasszony!

KISLÁNY: Mint a mesében. Anya! Apa! Benne vagyunk egy mesében!

FÉRFI: Nyakig!

KISLÁNY (*türelmetlenül*): Atyamanó! Hol a királyfi?

MANÓ: Bocs, szentem, ez tizennyolc éven aluliaknak szóló mese.

KISLÁNY: Nem baj, úgyis minden fiú hülye... Apa! Ébresztő! Nem te szoktad mondani, hogy a sok fantáziátlan mekcsikin zabáló impotens állat miatt olyan szürke a világ?

MANÓ: Hogy is van ez? Talán nem is olyan reménytelen az úr?

NŐ: Tényleg ezt szokta mondani.

KISLÁNY: Hogy elbutulok a tévétől, és nem lesz alkotófantáziám, és ő még el tudta képzelni az Óperenciás-tengert, az Üveghegyet...

NŐ: ...igen-igen, a boszorkányt, a griffet, a gonosz erdei manókat...

MANÓ: Gonosz manókat?! Igen?!

FÉRFI (*kicsit megszeppelve*): Miért? Talán én vettem el a te autód kulcsát?

KISLÁNY (*szigorúan*): Tényleg, manó, miért támadtál meg minket?

MANÓ: Belehajtottatok az álombirkák nyájába.

FÉRFI: Álombirkák? Ne-em! Lidérc ül a mellemen.

NŐ: Álmodom?

KISLÁNY: Hű! Álomnyáj. Ez nagyon jó!

MANÓ: Minden birka valakinek az álma. És esténként, szürkületkor erre hajtják lefelé, a síksági falvak és városok felé a nyáját az álompásztorok. Ilyenkor, holdtöltekor nagy ám a nyáj, s kövérek, gyapjasak az álom birkái. Ezért torlódtak most kicsit össze, s ezért kellett közbelépnem.

NŐ: Mindenkinek külön, testre szabott álma van?

MANÓ: És nagy galibát okozhat, ha elkeveredik a nyáj.

NŐ: És a szakállas, szúrós tekintetű kosok, a trágyások, bogáncsosak...

MANÓ: Azok a rossz, nyomasztó álmok.

NŐ: S a szép tiszták? A puhán gyapjasok...

KISLÁNY: Azok a jó álmok.

NŐ: A báránykák...

KISLÁNY: Gyerekek álmai.

NŐ: A feketék...

KISLÁNY: Hamisak.

NŐ: A szép fehérek...

KISLÁNY: Igazak.

NŐ: És a kolomposok?

FÉRFI: Viharosak és hangosak.

MANÓ: Ahogy mondod. Súlyos, felejthetetlen, hosszú álmok. Rájuk mindig emlékezel.

FÉRFI: A csengettyűsök csak fecsegők?

MANÓ: Könnyűek, csapodárak, mint a pillék.

KISLÁNY: A csengő és kolomp nélküliek?

MANÓ: Felejthetők. Reggelre kelvén eloszlanak, mint szélben a fátyolfelhők.

*(Kis csönd, talán kuvik kuvikol, róka csahol, lomb suhog)*

FÉRFI *(szinte hízeleg)*: Manó! Ez a csiga-trükk óriási! Így óvod a balesetektől a nyáját?

MANÓ *(gyanakodva)*: Való igaz.

FÉRFI: Árudd el, a csigává varázsolt autókban észreveszik mindezt?

MANÓ *(vonakodva)*: Nem. Ők semmiről sem tudnak.

FÉRFI: És mindig így véded a nyáját, ha forgalmas úton hömpölyög át?

MANÓ *(sandán)*: Ahogy mondod.

FÉRFI: Na, akkor már csak arra felelj, te lusta, figyelmetlen manó, hogy velünk mi van?!

NŐ *(tétován)*: Az ám! Mi miért nem lettünk csigává?

*(Csönd, aztán nagyon közel szajkó ricsajog irdatlanul, majd egy farkasfalka kezd elnyújtott vonyításba, sőt az ég is megdördül)*

FÉRFI: Ne produkáld magad, manó! Ismerjük már a fortélyaidat.

*(Szajkórikoltozást, farkasüvöltést, égzengést mintha elvágták volna)*

KISLÁNY: Gonosz manó! Gyötörsz minket, pedig te rontottál el mindent! Mi miért nem lettünk csigává? Gyerünk! Csigává akarok lenni!

MANÓ *(sértetten)*: Ne félj, te az is vagy!

KISLÁNY: Apa! Csigának nevezett! ...Pedig nem is vagyok.

MANÓ: Én pedig nem vagyok gonosz. Csak egy kicsit elbambultam. És a nyáj közepén már nem lehetett elvarázsolni benneteket, mert...

NŐ: ...ha csigává változtat minket, úgy széttaposnak a birkák, hogy hírünk-hamvunk sem marad.

FÉRFI: Belehajtottunk a nyájba, így hát elemelte a kulcsot.

KISLÁNY: Manó, én is mindig elbambulok. De min bambul el egy manó?

MANÓ: Az attól függ.

KISLÁNY: Mitől?

MANÓ: Például, hogy szerelmes-e.

KISLÁNY: Miért, te is szerelmes vagy?

MANÓ: Ki még?

KISLÁNY: Hát én.

MANÓ: Nem azt mondtad, hogy minden fiú hülye?

KISLÁNY: Nem mind hülye. A Bálint görény.

NŐ: Na, na, na!

KISLÁNY: És te kibe vagy szerelmes?

MANÓ: A fenyő törzsén csurranó illatos gyantába, a havasi málnások pirosló gyümölcsébe...

KISLÁNY: Oké, a málnát én is szeretem.

MANÓ: Ne mondd, oké! Inkább...

KISLÁNY: Jó-jó! Ne prédikálj! Mondd tovább!

MANÓ: Szerelmes vagyok a Porzsolás-tető rózsaszín szikláiba, melyek közt holdas éjen megbabonázva kóvályog egy-egy ordas farkas...

KISLÁNY: Hát... Még ezt is értem. Talán.

MANÓ: És ez még semmi! Szerelmes vagyok a mennydörögve tajtékozó Zabola-patak vizébe, a Gelence-patak kerekre kopott, sárga kavicsaiba, a Szélkapu sziklaszirtjei közt tavaszonta besurranó illatos szellőbe...

FÉRFI: Valóságos hárem!

NŐ: Manó úr! Nem lenne egyszerűbb, ha kiválasztana egyet? Az igazit?

MANÓ: De hiszen ők mind ugyanaz. Egy gyönyörű lány!

NŐ: És kicsoda ő valójában?

FÉRFI: Nyilván egy tündér. Ha ilyen változatos a ruhatára.

KISLÁNY: Tényleg?! Manó! Tündérbe vagy szerelmes? Mi a neve?

MANÓ: Ó! Sok neve van. Gyopáros Majkon király és Csengő ponk királynő szépséges leánya ő. Én csak Énekes fenyőnek hívom.

KISLÁNY: Énekes fenyő. Milyen szép név! És viszontszeret?

MANÓ: Igen. Vagyis nem. Talán. ...Nem tudom.

KISLÁNY: Udvaroltál neki? Megkérted a kezét?

MANÓ: Meg én.

KISLÁNY *(kérlelően)*: Meséld el. Ez úgy érdekel.

MANÓ: Akkoriban Gyopáros Majkon király egy óriási barlangban lakott, aminek a torka egy kialudt vulkán krátertavának zöld víztükrére nyílt. A barlang járataiban meleg vizű patakok csörgedeztek, s azok vizén dióhéj-csónakok úszkáltak, és bennük egy-egy csöpp illatos olaj égett aprócska lánggal. Majkon király ez alkalomból udvarába kérette a havasok összes könnyű, lágy fuvallatát, virágtól illatozó langyos szellőjét, s ők mind ott sutyorogtak a barlang sziklaboltozata alatt. Amikor az udvarba értem, már javában tartott a multság. Én voltam a legutolsó kérő...

*(A manó hangja elúszik a kongó-bongó, visszhangos ünnepi sokadalom zivajában)*

MAJKON KIRÁLY: Nos hát, drága vendégeim, jól érzitek magatokat? Van elég bodzaser a kupáitokban? És ami a legfontosabb: akad még kérő köztetek, aki leányom, Énekes fenyő kezére pályázik?

MANÓ: Akad ám, uram, jó Majkon király!

CSENGŐ PONK KIRÁLYNŐ: Ki vagy, ifjú manó?

MANÓ: Szépséges Csengő ponk királynő, én az utolsó kérő vagyok, akiből az első lesz!

MAJKON KIRÁLY: Hogy szóval bírod, azt hallom! De bírod-e majd ravaszsággal is?

MANÓ: Dognácska manó vagyok, s meglásd, bölcs király s gyönyörű királynő, én leszek leányotok vőlegénye.

MAJKON KIRÁLY: Halld hát a feltételeket!

CSENGŐ PONK KIRÁLYNŐ: Egyél-igyál, táncolj, vigadozzál! De éjfélkor résen légy! Legyél gyors, mint az éhes héja, és nesztelen, akár a fák lombján suhanó holdfény. Mert éjfélkor a hercegnő elillan, eltűnik, mint a kámfor. Neked pedig nincs is egyéb dolgod, minthogy nyomára lelj, s színünk elé szépszerivel visszahozd.

MANÓ: Ez volt a feladat, amit királyi szülei elem állítottak. *(Ahogy kiszól a régi történetből, a barlang-kongás-bongás nem enyészik el, csak lehalkul.)* Akkor láttam utoljára Énekes fenyőt igazi tündérlány alakjában.

KISLÁNY: És éjfélig mit csináltatok? ...Megcsókoltad?

MANÓ: Andalogtunk a barlang elhagyott termeiben, hallgattuk a patakok locsogását. Szemtelen kölyökszelek, apró fuvallatok suhantak

lopva utánunk, és csúfolódón pusmogtak, vihorásztak a hátunk mögött. Aztán Énekes fenyő kivezetett a tó partjára, ahol leültünk az éjszakai égbolt alá, és szerelmem így szólt...

(tóparton)

ÉNEKES FENYŐ: Közeleg az idő. Göncöl apó már az erdők fölött hajtat, s ha csillagszekeérének rúdja eléri a sudár fenyőt, pontosan éjfél lesz.

MANÓ: Hiszen már csak hajszálla van tőle!

ÉNEKES FENYŐ: Legyél okos és kitartó! Akkor mindig nyomomban járhatasz. Úgy követhetsz, mint éjt a nappal, örömet a bánat. Együtt lehetünk, elválaszthatatlanul, mint jóban a rossz, ízben a keserű és az édes.

MANÓ: És mikor lehetünk végleg egymáséi?

ÉNEKES FENYŐ: Az rajtad áll. Csak légy gyors! Halod? Gyors, akár a villámként cikkano pisztráng.

MANÓ: És akkor előbb megfogtam a kezét, aztán átkaroltam, szerettem volna magamhoz ölelni, de már csak a levegőt szorítottam, mert szerelmem, Énekes fenyő...

KISLÁNY: ...olajra lépett. De vajon hová lett?

MANÓ: Mit nem adtam volna érte, ha tudom! Kétségbeesetten szaladgáltam fel és alá a parton, még az összes nevemet is elfelejtettem, amikor alig hallhatóan – mintha csak egy borsószemet hajítottak volna bele – megcsobbant a tó vize...

FÉRFI (elgondolkodva): Légy gyors, mint a pisztráng.

KISLÁNY: Hallá változott?

MANÓ: Zsupsz! Fejest ugrottam a tóba, és csuka képében indultam a keresésére. Köröztem, alámerültem a sötétlő mélybe, aztán ismét fel, úsztam átlósan, fel és alá, fel és alá...

FÉRFI: De nyoma veszett.

MANÓ: Fél esztendeig kerestem. Végül már csak ernyedten hevertem az iszapban, amikor eszembe ötlött valami... Mi is a pisztráng kedvenc eledele? Aprócska rák és a béka. Sebzett békának tettettem magam! Nosza! Úgy vergődtem, úgy sikoltoztam, hogy a valódi békák eszüket vesztve menekültek, aztán...

EGYÜTT: Aztán!?

MANÓ: Megvillant alattam a sötétlő víz. Villámként cikázva közeledt egy pisztráng. Tátotta mohó száját, de gyorsan visszaváltottam

csukává, és hajszolni kezdtem. Forrott a víz, úgy úsztunk. Aztán általbucskázott a fején, és uccu neki, sirályként röppent tova.

NŐ: Te meg mint pacsirta...

FÉRFI: Sólyom!

KISLÁNY: Sas!

MANÓ: Mint viharzó szél, úgy eredtem a nyomába. Utol is értem szempillantás alatt, de akkor könnyű kis bogánccsá lett, s úgy hajtottam, toltam magam előtt, mint a pelyhet.

KISLÁNY (*kacagva*): Vagyis éppen a te erődöt használva menekült előled?

MANÓ: Bömböltem, süvöltöttem a nyomában. Keresztül mezőkön, réteken. Fákat csavartam ki, vízözönt támasztottam, még egy folyót is visszafordulásra bírtam. Száguldottunk szavannán, sivatagokban, ahol sűrű porfelhőt kavartam, orromig se láttam. Háromszor hajtottam körül a földgolyón.

KISLÁNY: Mi volt a megoldás?

MANÓ: Messze keleten, a Kara-Kum sivatagában pihentünk éppen. Forró levegőként lebegtem én, ő pedig a perzselő homokban gubbasztott. És akkor eszembe jutott a megoldás. Maradék erőmmel újra úzni kezdtem őt, fölhajtottam magasan az égbe, majd amint egy elátkozott ugar fölé jutottunk, ahol kegyetlen vén tüskék, álnok kórok tenyésztek, akkor megtorpantam.

KISLÁNY: Ő meg leesett.

FÉRFI: És akkor mi van?

MANÓ: Bele egy indázó-tekergőző, tüskés csipkebozót közepébe.

FÉRFI: Ahá! Ahol szépen fennakadt a kisasszony!

MANÓ (*heserűen*): Valóban. De mire odalibbentem, már ismét más alakot öltött.

NŐ: Szörnyű! És ez azóta is így megy?

MANÓ: Örökké változó alakban kergetem őt. Ha elérem, alakot vált, s egéruat nyer megint. Egyszer jól ki is babrált velem.

KISLÁNY: Hogyan?

MANÓ: Én Dognácska manó vagyok, az örök és elpusztíthatatlan vas. Ő pedig belebújt előlem egy nagy vascipóba. Nagyobba, mint egy mázsás szikla, keményebbe, mint a kovácsaitok üllője. Belebújt a legmélyébe, és olyan pirinyóra összehúzta magát, mint egy gerletojás. Én pedig nekiestem annak a hatalmas vascipónak, locsoltam hóval és

esővel, fagylaltam jéggel, hevítettem forró széllel és napsugárral, emésztettem rozsdával. Szörnyen unalmas volt, míg jó mélyen belehaltam. Száz évig is eltartott, míg továbbbúzhattem belőle.

NŐ: És most? Most mit fundált ki?

MANÓ: Elfáradhatott, mert ennek az óriási hegynek, az Álomhegynek a gyomrában húzta meg magát. Most aztán ott pihen, ott szundikál a mélyén. Ezúttal nem is zsugorodott olyan pirinyóra, kényelmesen elterpeszkedett. Lehet vagy lúdtojás nagyságú is.

NŐ: És te? Most mit teszel?

MANÓ: Várok. Ezerháromszázharminchárom esztendeje alszik az Álomhegy gyomrában, úgyhogy lassacskán fel kell ébredjen. Várok. És addig is őrzöm a hegy békéjét, őrzöm az álmnyáját. És most már mennem is kell. A jótét lelkek legyenek veletek.

KISLÁNY: Ezerháromszázharminchárom év! Szegény manó, ti ilyen öregek vagytok?

MANÓ: Öreg? Az mi? Nekünk mást jelent az idő. És mást az élet.

FÉRFI: Mielőtt elmégy, kérhetnék még valamit?

NŐ: Én is. Azt hiszem, ugyanazt.

KISLÁNY: Én is! Én is!

EGYÜTT: Manó! Mutasd meg magad!

MANÓ *(lassan)*: Én-e?

KISLÁNY: Nem. A körösztyanyám térgyecalácsa. Tényleg! Jujujuj! Gyerünk! Mutasd meg magad! De nem a baglyot...

NŐ *(gyorsan)*: A lepkét!

KISLÁNY: ...vagy valami kígyót-békát! A valódi Dognácska manót!

MANÓ: Hát. Akadálya éppen nincsen... Csak meg ne rémüljete. Aztán nekem már mennem is kell. Akkor hát figyeljete. Egy, kettő, há-á-rom!

*(Csönd, aztán...)*

EGYÜTT: Nem! Ha-ha-ha! Hihetetlen! Nahát! Jujj! Hsszzzz! Ilyen nincs! *(Ne lehessen eldönteni egyértelműen, hogy a meglepődés, a csodálkozás, a félelemérzet hangjai-e ezek)*

MANÓ *(megváltozott, földmély, rozsdásan reszelős hangon)*: Egészen megszerettek benneteket. A jótét lelkek legyenek veletek!

KISLÁNY: Heló, manó!

MANÓ: Heló! Lehet, hogy meglátogatlak álmodban!

*(A többiek búcsúja bennreked. Búbájos prünttyögés, a manó eltűnik, aztán csend)*

FÉRFI *(ásítva)*: Nahát! Mindannyiunkat elnyomta volna egy pillanatra az álom?

NŐ: Valóban elszunnyadtunk? Mindnyájan?

FÉRFI: Tényleg! Eltűnt a nyáj! És teljesen ránk esteledett.

NŐ: A hegyi levegő teszi. Ez a sok oxigén letaglózza az embert.

*(Felbúg a motor, indul az autó)*

FÉRFI: Biztosan a vezetéstől is fáradt vagyok. ...És ott, hátul, a kisasszony? Alszik?

NŐ: Mint a bunda.

KISLÁNY *(morcosan)*: Nem is alszom. Mert felébresztettetek.

FÉRFI: Fáradt, nyugós a kisasszony. De nem baj, ott már egy faluszéli lámpa világlik. Hamarosan ágyban leszünk.

KISLÁNY: Egy manóról álmodtam.

FÉRFI: Meg a vasorrú bábáról.

KISLÁNY: Tök jó fej volt.

FÉRFI: A vasorrú?

KISLÁNY: Te vagy a vasorrú. A manó volt a jó fej. Egy tündér a szerelme.

FÉRFI: És a vasorrú? Ó kinek a szerelme?

NŐ: Ne cukkold már! Látod, hogy leragad a szeme.

KISLÁNY: Nem is ragad. A manó elmesélte az egész szerelmüket.

FÉRFI: Na, úgy nézem, révbé értünk. Nem faluszéli lámpa. Fogadó!

NŐ: Csak üres szoba is legyen.

*(A motorzaj felerősödik, az autó kerekei kicsit surrognak, aztán murva vagy kavics ropog-csikorog a gumik alatt)*

NŐI NARRÁTOR: Az autó egy magányosan álló útmenti fogadó parkolójába gördül be. A főbejárat zöld zsalugáttere fölött fehéren világító, nagy neoncégér, rajta felirat: FOGADÓ A HARGITÁHOZ. A zöld kötényes fogadós – idős, nagybajuszú férfi – bizonyára meghalotta az autó zaját, mert már tárja is az ajtó szárnyait, s mosolyogva, kezét dörzsölve várja vendégeit.

*(Motor leáll, ajtócsapódás, cipőtálpak nyekergetik a murvát, csomagtartó nyílik...)*

FÉRFI: Gyerünk, irány a bejárat! Leszórjuk a csomagokat, vacsorázunk, és már bújunk is be a puha ágyikóba.

KISLÁNY: Én nem vagyok éhes! Aludni akarok.

NŐ: Oké! Legalább reggel majd rendesen eszel.

KISLÁNY: Ne mondd, hogy oké!

NŐ *(elhűlve)*: Jó-jó! Rendszerben van.

KISLÁNY: Gyorsan aludni akarok. Mert a manó azt ígérte, hogy meglátogat álomban.

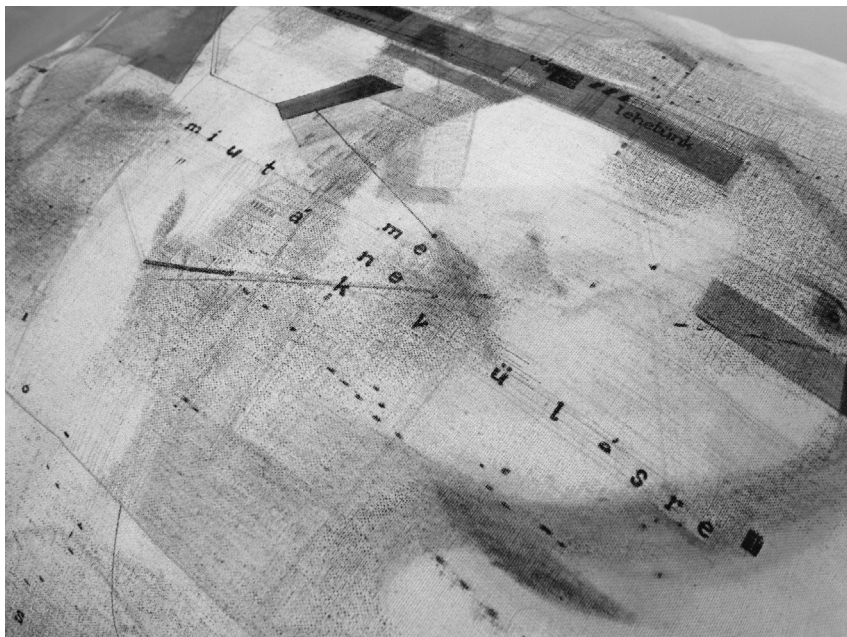
*(Közben már mennek befelé, lépteik csikorognak a murván, a lépcsőn csoszognak)*

FOGADÓS: Jó estét, jó estét!

EGYÜTT: Jó estét!

FOGADÓS *(a manó komoly hangján)*: Isten hozta önöket a csodák földjén, a szép Erdélyországban, a székelység mesés, legendás hegyén. *(Most manósan súgja)* Isten hozott, gyerekek, a Hargitán! Meglátjátok, csodálatos éjszaka vár rátok, itt az álmok és mesék szent hegyén. Szép álmokat.

VÉGE



*Insomnia*

Vajna Ádám  
SIR WALTER LAWRY BULLER ÉLETE

Új-zélandi ornitológusnak születtem,  
nevem Sir Walter Lawry Buller, egyelőre Sir nélkül,  
anyámból most emeltek ki, apám sír, apám Sir.  
Madarakról még nem hallottam, de gondolom, szépek,  
ha nagy leszek, lehet, hogy őket akarom majd kutatni.  
Új-zélandi ornitológusnak születtem,  
nevem Sir Walter Lawry Buller,  
és most fogok felsírni.

\*

1842 májusában Wellington kikötőjében  
rám esett egy láda indonéz tea.  
Ez az első emlékem.

\*

A pingvinekkel indult az egész,  
a könyvben madártávlatból rajzolták őket.  
Mit szólnának a pingvinek, ha tudnák ezt,  
kérdeztem Moanát, aki a festményeket törölgette.  
Ko taku reo taku ohoho,  
ko taku reo taku mapihi mauria,  
mondta, hogy tanítson egy kicsit maoriul.

\*

Egy szigetországnak vannak végei,  
elmegy az ember a tengerig, és ott a vége.  
Más országoknak nincsenek végei,  
elmegy az ember valameddig,  
és máris idegenben van.  
Átnéz az ember, mondjuk, egy kerítés felett,  
és arra gondol, az ott igazán lehetne a miénk is.

Ilyeneket gondol, sajnos, az ember.  
Egy szigetországnak viszont, mondom, vannak végei,  
egy szigetországban tehát sokkal egyszerűbb az élet.

\*

De az istenit, Charlotte, mondom,  
miközben ujjam az íróasztal titokfiókja körül babrál,  
hát, hogyan írjak tanulmányt egy madárról,  
amelyiket még nem láttam sosem,  
mert látod, itt van például nagyapám íróasztala,  
amin harminc éve mindennap  
negyedóráig keresem a titokfiókot,  
amiben a kulcs van a széfhez,  
amiben az elefántcsontberakásos dobozka van,  
amiben harminc éve az ékszereidet tartjuk,  
látod, és én ezt sem tudom kinyitni,  
hát hogyan is tudnék akkor tanulmányt írni  
egy madárról, amelyiket még nem láttam sosem.

\*

*Igen nevezetes csőrére nézve az új-zélandi huia madár.  
Ez a varjúfélék családjába tartozó madár  
abban különbözik a többitől,  
hogy a tojóknak és a hímeknek más-más alkotású,  
de, ha szabad így kifejeznem,  
egymást kölcsönösen kiegészítő csőre van.  
A nőtényé egyenes és kevésbé hosszú,  
arra szolgál, hogy a szúvas fába lyukat vájjon,  
s utat nyisson a benne lakó rovarokhoz.  
A hím csőre, mint a rajzon látható,  
hosszabb, karcsúbb, s erősen hajlott is,  
hogy elérjen vele mindent,  
amihez a nőtény csőre rövid.  
Kérdés, bebizonyosodik-e azon állításunk,  
hogy a hím a fölöslegéből  
átenged valamennyit a nőténynek,  
melynek utóvégre az egészet köszönheti.*

## Abafáy-Deák Csillag

### ARANYTARTALÉK

**M**i egyéb juthatott volna eszébe az apjának, amikor gyerekének nevet kellett adnia, ha nem az üzlet. Az antik, az antikbolt. Csak egy betűt, az utolsót kellett elhagynia. Így akarta fiát anyakönyveztetni, de ezt a hivatal nem engedélyezte, Antalnak írták be, de senki se szólította így. Anti lett. Az iskolában fújták: antik-antikantik. Mégis szeretett a boltban bóklászni, a sok holmi között mindig talált valami érdekes tárgyat, és gyakran kérdezte az apját, ez meg mire jó. Az öreg ilyenkor hosszú előadást tartott egy-egy darabról, a tárgyaknak is életük van, sőt, érdekesebb, mint az élőké. Minél régebbi egy tárgy, annál izgalmasabb, mert több gazdájuk lehet, és ezek történeteit is magukkal hordozzák, mert a tárgyak vándorolnak, kézről kézre, házról házra, néha országról országra. A porcelán figurákhoz nem engedte nyúlni, legtöbbit egy öntöttvas vasalóval játszott. Tetszett neki a darab orrán díszelő kakasos figura, ahogy megmozgatta a fejet, kinyílt a vasaló, és Anti ijedtében a lábára ejtette a súlyos vasalót. Lábfejen felnőttkoráig látszott a baleset nyoma. Apja elmesélte, hogy nagyanyja korában a tűzhelyből kis szeneslapáttal kivettek egy adag izzó parazsat, kioldották a vasaló fedélzáróját a rögzítéséből, fölcapták a fedelét és a vasaló „kitátott száján” át beleszórták belsejébe a parazsat, majd rögzítették a fedelet, és lóbálni kezdték. Az így keltett légáramban a parázs fölizzott, s miután átforrósította a vasaló testét, kezdődhetett a vasalás. A kisfiú ilyen történeteken nőtt fel.

Anti is antikban utazik, járja az országot. Gyengéje a porcelánfigura. Az egész lakásuk tele van mindenféle kacattal, mindent meg akar tartani, a jobb darabokat az apja elviszi a boltba, de így sem lehet mozogni a szobában. Anti felesége, Böbe, szeretett volna gyereket, de mindig azt hangoztatta, hogy fér el itt még egy gyerek is, már levegő sincs. Vagy a sok holmi, vagy gyerek. Maradtak a limlomok, ahogy Böbe nevezte még az értékes darabokat is. És csak szaporodtak a tárgyak. Mikor Böbe portörléskor tollseprűvel hadonászva leverte az egyik törékeny figurát, Anti felüvöltött és napokig nem lehetett szót

váltani vele. Megállapodtak, ezután ő fog port törölni. Ezt meg is tette, amikor otthon volt, mert amúgy is csak a tárgyaival foglalkozott, simogatta, törölgette, és mindegyiket ugyanoda tette vissza. Nem csak portörléskor történt baleset az egyre szűkebbnek tűnő lakásban. Böbe titkolta, mint egy kisgyerek, ha valamit levert és az eltört. A porcelán táncosnőt hiába csomagolta be papírba és úgy vitte ki a kukába, férje első kérdése az volt: hol van? Ártatlan képpel válaszolt: mi? Férje még válaszát se várta meg, diadalmasan hozta vissza a figurát az egyik kukából. Böbe csak annyit mondott, egyik lába eddig is hiányzott, ez nem fogja a hattyúk tavát táncolni. Ez egy híres manufaktúra terméke, és te megölted, kiáltotta Anti. Böbe pár nap múlva egy hófehér hattyút is levert, azt már nem merte kidobni, férje ragasztójával próbálta a darabokra tört hosszú nyakat összeilleszteni, de ebből több rész porrá tört. Még mielőtt eldughatta volna, lépett be a férje. Böbe nem is hallotta a szavakat, amit a férfi ordított, nézte a kis figurát a rövid nyakával és messziről hallotta a saját hangját: kacsa lett. A hattyú szilánkjai ma is szúrják a tenyerét.

Az asszonynak csak a konyha maradt. Ide nem törtek be Anti tárgyai. De Böbe nem szeretett főzni. Igaz, nem is kellett ezzel sokat bajlódnia, Anti járta a vidéket újabb antik darabok felkutatása miatt, néha egy hétig sem látták egymást. A konyha ablakpárkányán fűszerkert illatozott, az asszony gondozta, ősszel megszáritotta és üvegebe helyezte a növényeket. Minden befőttésüveget félretett a gyűjteménye részére, ott sorakoztak a konyhaszekrényben, felcímkézve. Férje gúnyosan jegyezte meg, mi értelme ennek, hisz alig használ ezekből, nem főz rendszeresen. Elég, ha érzem az illatukat, szólt, és férje orra előtt elmorzsolta egy kis rozsmaringot. A férfi tüsszentések közepette rohant ki a konyhából.

Az üzletet most is az öreg vitte. Majd ha kipurcan, aranyéletünk lesz, hajtogatta Anti, addigra annyi szép darabot halmozunk fel, hogy ki se kell többet lépni az üzletből, válogathatnak a vásárlók kedvükre. És ami itt a lakásban van, kérdezte egy nap Böbe, azokkal mi lesz? Az marad. Aranytartalék.

Böbe most kacsát süt, Anti kedvencét. Ma húszéves házasság. Anti azt ígérte, szombatra itt lesz. Szombat van, délre várja, egy hete nem látták egymást. A kacsa pirosodik, vigyázni kell rá, oda ne égjen. Látja, már aranybarna. Öntözni kellene, kényes egy jószág, kiszáradhat a

húsa, és akkor ehetetlen. Böbe a tyúkot szereti, vagy a libát. Azt még Márton-napon se ettek, Anti ki nem állhatja. Még nem ütött az óra tizenkettőt, nagy robajjal becsapódott a lépcsőház ajtaja, Anti mindkét keze tele csomagokkal. Böbe várta, hogy a férje előhúzzon bár egy szál virágot, de semmi, csak beleszagolt a levegőbe, aha, megint kacsa és már húzott is el a csomagokkal a szoba felé. Talán abban van az ajándék, mindjárt előrukkol vele. Böbe belesett a kulcslyukon, Anti az új szerzeményeknek keresett helyet. Már a két ablak között sem volt hely, az asztalt sem lehetett használni, minden milliméteren volt valami. A sarokban matatott, úgy látszott, sikerült néhány centiméter szabad helyet találnia. Férje elvergődött az antikvitások között az ágyig és lefeküdt. A konyhába is kihallatszott a horkolás. A kacsa pirosodott, most kellene újból a forró zsírral megöntözni, gondolta Böbe, de nem nyitotta ki a sütőt. Az ételszag megtöltötte a konyhát.

Böbe felvette a kabátját és kísétált a lakásból. Még a parkban is érezte a haján a kacsaszírszagot. Talán egy órát sétálhatott a fák között, amikor apósát pillantotta meg, ahogy sapka és kabát nélkül rohan a lakásuk felé, Böbét észre se véve. Az asszony követte. A ház előtt tűzoltókocsi állt, az Antiék emeleti lakásából omlott a fekete füst. Apósát feltartóztatták a tűzoltók, kiáltozott, de nem lehetett érteni, mit. Antik vagy Anti?

## DISZKÓCSIGA

Bumm-bumm, zakatol Zsófi gyomrában a dob monoton ritmusa. Aliz megint üvölteti a zenét. Techno. Ezt így kell hallgatni, szól ki a lány a szobából, vagyis kiabál, hangját így is alig érteni. Anyja orra előtt becsapja az ajtót és még erősebbre tekeri a hangszórót. Zsófi újból kopogni akar, de karja lehanyatlik, nincs kedve vitázni. Reggel óta megy a cirkusz, koncertre menne a lánya, erre vár hónapok óta. Hogyan engedje el a szabadtéri rendezvényre, alig tizenhat éves, egy ilyen fiatal lány nem tud vigyázni magára, hajtogatja az anyja. Vigyázni, csattant fel Aliz, apa is miattad lépett le, esténként lehetett hallani a kiabálását. Én nem leszek olyan, mint te.

Zsófi bemegy a hálószobába, lerúgja gyógypapucsát, felhajtja az ágytakarót az egyik oldalon vigyázva, hogy a másik fele meg ne mozduljon, éjjel is úgy alszik, mintha egyszemélyes ágyban lenne, vagy csőben feküdne. Behunyja a szemét, a dübörgő zene ide is behallatszik, próbál valami dallamot felfedezni benne, de nem sikerül. Ő még Cliff Richardnál ragadt le, amikor megnézte a filmet, a *The Young Ones* című dalt sose felejtí. Mostohaanyja az ajtóban várta, hol voltál, kérdezte, az iskolában, mormogta Zsófi. Elcsattant a pofon.

Ákost akkor ismerte meg, vagyis már ismerte, de aznap engedett a fiú kérésének, hogy menjenek moziba. A fiú megfogta a kezét, Zsófi haját simogatta, majd lassan haladt lefelé a keze, a lány ráütött. Mindketten mereven nézték a villódzó vásznat, nem emlékszik a képekre, csak az érintés utáni borzongásra. Aztán jött a dal, és jött az első csók is, de csak a zenére emlékszik, meg a büntetésre.

A többhetes szobafogságot Ákos nem bírta ki, telefonon sem beszélhettek, akkor még vezetékes telefonjuk sem volt. Levelet küldhetett volna a fiú. Zsófi fejben írogatott neki, olyanokat, amiket a naplójába se mert leírni. Maga előtt is titkolta gondolatait. Sok idő telt el egy következő csókig, de a kellemes bizsergés helyett ekkor mostohaanyja kiabálása csengett a fülében. Alig múlt tizenkilenc és már asszony, aztán néhány hónap múlva anya lett.

Karcsit a könyvtárban ismerte meg. Az alacsony, kövérkés fiú minden alkalommal egy stósz könyvet vitt be az olvasóterembe, ott egymásra tornyozta őket, elbarikádozta magát, a feje búbja se látszott ki. Zsófi felvétélre készült, de a könyvtárban csak a folyóiratokat nézegette. Azok mögé nem tudott elbújni. Karcsi a fedezékből figyelte őt. Egyik nap a fiú váratlanul a lány mellé ült. Van kedved moziba menni, látom, úgyse a tanuláson jár az eszed. Zsófi megrázta a fejét. Akkor nem jössz? Nem, vagyis igen, dadogott a lány, vagyis nem a tanuláson jár az eszem. Hat hét múlva férjes asszony volt. Többet nem parancsol neki a mostohaanyja, mehet moziba, amikor csak akar, szabad. Egy évig se tartott a szabadság, jött a gyerek. Az első.

Bumm-bumm, hallja a monoton zenét. Sose mehetett diszkóba, mi vagy te, diszkócsiga, kiabált a mostohaanyja, amikor elkérezkedett. Karcsinak mondani se merte, hogy jó lenne elmenni, ha nem is diszkóba, de táncolni valahová. A férje nem csak a táncot, a zenét se szerette, amikor hazaért, mindig azonnal kikapcsolta a rádiót.

Diszkócsiga, cseng a fülébe. Hogyan engedje el a lányát az esti, szabadtéri rendezvényre, ő csak csiga maradt, hátán a ház.

Bumm-bumm, erősödik a zene, Aliz nyitva hagyta az ajtót. Mintha sámándob szólna, Zsófi teste átveszi a ritmust, behunyt szemmel fekszik. Felül, odamegy a ruhásszekrényhez, előszed néhány fiatalkori holmit, házasságuk elején vásárolta, nem hízta ki egyiket se. Karcsit akarta meglepni, egyik nap ezekben várta otthon. A férfi gúnyosan megjegyezte, az ágyban legyél kurva, ne az öltözetteddel. Most felhúzza a fekete neccharisnyát, ez takarja a visszereket, hozzá a farmerszoknyát és a túsarkú cipőt, ilyenben nem járt évek óta. Nem szorítja a lábát. Zsófi Aliz tárva nyitott ajtaján kopog, de nem jön válasz. Bekiabál: tíz perc múlva indulhatunk, gyere, kérlek, segíts a sminkelésnél, a fürdőszobában leszek. Most sem jön válasz. Belép a szobába. Senki sincs ott, csak a zene üvölt. Bumm-bumm.

*Insomnia*

Simonfy József

## MÉG MINDIG

öregedésem még  
mindig tart  
öregedésem még  
mindig tart  
megváltozni  
kinek minek  
megváltozni  
kinek minek  
ha lenne  
egy unokám  
ha lenne  
egy unokám  
ki letegez  
letatáz  
ki letegez  
letatáz  
nem tudakolózik  
hogylétem  
felől senki  
nem tudakolózik  
hogylétem  
felől senki  
nincs kívül  
magamban beszélek  
nincs kívül  
magamban beszélek  
mint egy kulcsban  
lyuk a lelke  
mint egy kulcsban  
lyuk a lelke  
szomorú ember  
háza is szomorú

szomorú ember  
háza is szomorú  
ajtója ablaka  
széke asztala  
ajtója ablaka  
széke asztala  
kertje udvara  
ketrecében kakasa  
kertje udvara  
ketrecében kakasa  
óljában malaca  
utolsó órája  
óljában malaca  
utolsó órája

## AMIT

úgy teszek mintha  
mi sem történt volna  
úgy teszek mintha  
mi sem történt volna  
bámulom a mennyezeten  
a vízfoltokat  
bámulom a mennyezeten  
a vízfoltokat  
van olyan nap mely  
mérgező mint a gomba  
van olyan nap mely  
mérgező mint a gomba  
töpörtyűvé égetett szívemmel  
etetem madaraimat  
töpörtyűvé égetett szívemmel  
etetem madaraimat  
az a gyermek a kapuban  
én volnék

az a gyermek a kapuban  
én volnék  
áll és vár valakire  
mindig csak vár  
áll és vár valakire  
mindig csak vár  
csuklójára kötve  
vakondbőr kesztyűje  
csuklójára kötve  
vakondbőr kesztyűje  
elmerengek utam  
végéhez érve  
elmerengek utam  
végéhez érve  
mi nyugtalanít jobban  
mi nyugtalanít jobban  
amit megtettem vagy  
amit nem tettem meg  
amit megtettem vagy  
amit nem tettem meg



*Táncrajzok*

Gyüre Klára

## A KÁLYHA

**T**ízéves koromra végérvényesen kiderült, hogy nem leszek többé szőke hercegnő.

Addig elhittem, hiszen ki ne hitte volna el az anyukájának?

Ha valaki abban az időben készült képeket lát rólam, egy dacos szemű, bilifrizurás kislány néz vissza rá. Akkor döntöttem úgy, hogy hercegnőségem minden összetevőjét megszüntetem, így a szinte már a derekamig érő, szőke, göndör fürtöktől is megszabadulok. Megkértem a nagymamámat, hogy vigyen el fodrászhoz, de ő csak nevetett az egészen. Aznap este sokáig fonogatta a hajamat, icipici hercegnőnek hívott és sokat nevetett. Én megvártam, amíg elalszik, majd a varróollójával levágtam a copfomat. Másnap sírva vitt el fodrászhoz, de Lajos bácsi vigasztalása, miszerint a hajam hamarosan úgyszólván visszánő, és gyakrabban csinálnak ilyeneket a kislányok, mint gondolná, sem tudta jobb kedvre deríteni. Mama egészen a haláláig az egyik dobozában őrizte a copfomat.

Aznap nem csak a hajam rövidült meg, de én is megváltoztam.

Kilencévesen még vidám mosollyal nézek a lencsébe anyám öléből, tekintetem pajkos és magabiztos, mint azoknak a kislányoknak, akik tudják, hogy övék az egész világ.

Azt hiszem az enyém is volt.

Volt apukám, aki a régen vágott Trabanttal vitt mindennap iskolába, és anyukám, aki egész éjjel fennmaradt, hogy farsangra ruhát varrjon nekem.

Nem volt sok pénzünk, de anyukám mindig csinosan járt, és abban az időben úgy gondoltam, hogy ő a legszebb a világon. Mert az én anyukám gyönyörű volt. A fényképek megőrizték őt így. Égyszínkép szemeiben a világ, haja, mint nyári napsütés. Azt mondják, én voltam a mindene. Amikor megszülettem, nem volt boldogabb ember nála a világon. Mosolyogva díszítgette apukámmal közös szolgálati lakásukat, függönyt csíptetett fel, takarított és tele volt étellel.

Semmi sem számított, ő csak egyre csinosítgatta a pici otthonunkat. Nem volt sok pénzünk, de az összes rész megvolt a Bucó, Szetti, Tacs

képregényből, amit imádtam az első pillanattól fogva, hogy megtanultam olvasni, és minden álmom egy ír szetter kiskutyája volt. Kiskutyát soha nem kaptam, de a szomszéd néni fájdalomdíjúl egyik este egy hangosan nyávogó, csíkos kiscicát vett elő a kabátja alól. Anyukám mindenféle érvet felsorakoztatott a macska ellen, például, hogy nincs otthon tej, ami még számomra is túl átlátszó füllentés volt. A szomszéd néni bólintott, majd sarkon fordult és hazament. Anyukám fellélegzett, én pedig könnyes szemmel álltam, mert egész egyszerűen nem hittem el, hogy a néni elfogadta anyukám hazugságát. Tíz perc múlva azonban újabb kopogást hallottunk. A néni állt az ajtóban, egy üvegben tejet tartott a kezében.

Nem volt sok pénzünk, de ez nem is számított, mert abban az időben keveseknek volt nálunk több. Többet jelentett, hogy az apukám „a mérnök úr”, akiről mindenki tisztelettel beszél és anyukám „a szép felesége, aki a TSZ irodán dolgozik”. Én pedig az ő kislányuk voltam „a cserfes, szőke hercegnő”. Az oviban pedig szinte megszólalni sem tudtak a döbbenettől, amikor hercegnő létemre a biciklit választottam jelemnek. Az óvónénik minden érvet bevetettek, hogy lebeszéljenek róla. Persze nem jártak sikerrel. Különlegesnek éreztem magam a többi, cseresznye, alma vagy körte jelű kislány között. Csak kicsit idősebb fejjel jöttem rá, amikor megtaláltam egy régi ovis pizsamámat a belevarrt biciklivel, hogy szegény anyukám mennyit szenvedhetett, mire mindenbe belehímezte a jeletemet.

Anyukám nagyon büszke volt rám, amiért dicséretet kaptam olvasásból. Emlékszem, vasárnap reggelként bebújtam mellé az ágyba, és miközben apukám kávéfőzőt készített, ő szorosan magához ölelt, miközben én felolvastam valamelyik képregényemből. Hatalmas tejszínhabsapkával itta a kávéját, amit én kanalazhattam le.

Anyukám volt a szigorú, apukám a mosolygó, engedékeny. Amikor valami rosszat csináltam, anyukám szidott le, de én mégis szerettem.

Apukámat úgy látom magam előtt, ahogy vastagkeretes szemüvege mögül csendben mosolyog, bőre barna a nyári naptól.

Mert akkor még volt apukám, és én imádtam őt. Áhítattal néztem rá, óriásnak tűnt a szememben. Mindig fogtam a kezét, amikor mentünk valahova, és úgy tűnt, soha nem érek majd tovább a térdénél. Tudom, többet kellene mesélnem róla is, de igazából nem tudom, ki is volt. Tudom, hogy szerette a Led Zeppelint és a Deep Purple-t. Tudom,

hogy ott volt a híres Koncz Zsuzsa koncerten és megvolt neki a betiltott *Jelbeszéd* lemez. A rengeteg sci-fi és fantasy könyvből azt is tudom, hogy ő is szeretett elmerülni az álmovilágban, talán így menekülve el a sokkal szürkébb valóságtól. Tudom, hogy nyomtatott betűvel írt és olyan a g betűjének a hurka, mint az enyém. Tudom, hogy nem szerette a pólókat, ezért mindig ingben járt. Tudom, hogy ugyanolyanok a lábujjaim, mint neki. Tudom, hogy ugyanolyan színű a hajunk, de az övé egyenes, az enyém pedig göndör.

De nem tudom, hogy mire gondolt.

Hogy hogyan éltek a szüleim? Gyerekként azt hittem, hogy csodálatosan. Udvariasak voltak és rengeteg szertartást vezettek be, ami végül összetartotta a mindennapokat. Apukám elvitte anyukámat dolgozni, engem pedig iskolába. Mindenki szerint apukám csodálatos, gyengéd férj volt. De amikor hazaértek, sohasem beszélgettek. Nem értek egymáshoz kedvesen. De apukám nekem mindig hozott kakaót és cukros tetejű brióst, anyukámnak pedig újságot.

Anyukám pedig minden vasárnap délelőtt teát főzött és együtt süttünk piritóst, amit én kenhettem meg fokhagymával és zsírral. A vasárnap reggelek úgy teltek, mintha igazi család lennénk.

Észrevétlenül eltelt tíz év. Anyukám állandóan takarított, csinosított, a szobákban kényes rend volt. Mintha ezzel akarta volna demonstrálni, hogy minden rendben van.

Házunk tele volt élettel. Barátok és rokonok hada táborozott nálunk, a hétvégék zenével és nevetéssel teltek. A látogatók pedig egyetértettek abban, hogy anyukám a szerény körülmények ellenére milyen gyönyörű otthont varázsolt.

Hogy mégis mikor változott meg minden? Én pontosan tudom.

Amikor elromlott a cserépkályha, minden elromlott. Mintha a cserépkályha tartotta volna össze a nem létező családjunkat. De apukám nem vette ezt észre és nem volt hajlandó a kályha javítására költeni, ezért a szüleim beköltöztek az én szobámba, én meg kiköltöztem a nyikorgó, régi, szomszédától kapott ágyra a konyhába. Soha többé nem tették be a lábukat a nagyszobába. Én néha bementem és végighúztam a kezemet a polcokon porosodó könyvek gerincén, néha feltettem egy régi lemezt. Azt hiszem, anyukám a cserépkályhánál adta fel végleg. Nem takarított, nem csinosított vagy szerelt többé. Talán akkor jött rá, hogy az életet, amibe beleragadt, nem tudja megszerelni.

Egyszer csak elmaradtak a rokonok, elmaradtak a barátok, csak a sajnálkozó pillantások maradtak ott velünk. A csend háza lettünk.

De még a csend is jobb volt, mint a suttogások, arról, hogy valami nincs rendben nálunk. Nem értettem akkor még, hogy micsoda, de a nagymamám azt mondta, nem mondhatom el senkinek. Anyukám szótlan lett és szomorú, nem mosolygott többé. Hallottam a nejlonszatyorban csörgő üvegeket és éreztem a kevert édeskés szagát a poharán, de még mindig hozott nekem Túró Rudit, még mindig együtt sütöttük a pirítóst vasárnap reggel.

Tudtam, valami történt, amit szégyellnem kell. Tudta ezt a boltosnéni, a szomszéd bácsi, anyukám munkatársa, Ani néni és a nagymamám is. És tudta az a fiú is, aki aznap, amikor eldöntöttem, hogy nem leszek többé hercegnő, kitette elé a lábát, miközben a buszhoz rohantam.

Mert így kezdődött minden. Azzal a fiúval, a kitett lábával és a vérző térdemmel. Hiszen egy igazi hercegnőt senki nem gáncsolna el. A nevetés csontig karcolt és én szégyelltem magam. Felálltam és futottam tovább.

Bár sok mindent nem értettem még tízévesen, de aznap, amikor hazaértem és belenéztem anyukám üres tekintetébe, egyvalami teljesen világos lett számomra: ő már nem hisz semmiben.

## ÉS HÚZTA A CIGÁNY

Elmegyek. Ki, Londonba.

Gábor nem várja, hogy reagáljak. Mit is mondhatnék? Kérdezzem meg, hogy miért? Pontosán tudom az okát. Kérleljem, hogy ne menjen? Már eddig is annyira eltávolodtunk az évek során, hogy az a plusz ezerhétszáz kilométernyi távolság igazából semmit sem számít. Az udvariaskodás soha nem volt a mi stílusunk.

Így csak szótlánul ültünk percekig. Hetek óta tartott a szezon, mégis a vendéglő kerthelyisége aznap meglepően üres volt. Az egyik asztalon haragszöld falevél fekszik a kockás abroszon. A hangszórókból halk zene szűrődik. Nem látom, csak érzékelem a mozgásokat magam körül. Lépéseket hallok, szék lába csikordul a kavicsokon. Borostás állával és a

szeme alatti fekete karikákkal Gábor maga is csak egy sötét árny az ósfák között.

A kerthelyiségen túli ismerős házakra siklik a tekintetem. Nem tudnám megmondani, hogy hányszor jártuk végig ezeket a kockaköves, szűk kis utcácskákat előadások után a kollégium felé sétálva. A hőségtől gőzölgő aszfalton most autók araszolnak a strand felé. Csak bágyadt szellő mozdul és magával hozza a Balaton jellegzetes illatát.

Iszom egy kortyot a jéghideg rozéból, közben a sörét idegesen babráló Gábort figyelem a pohár felett.

A válás után kifizettem a házból Ildit. Így utólag belegondolva hülyeség volt. Csak nem akartam, hogy az övé legyen, amiért én küzdöttem. Az én anyám adott pénzt, hogy be tudjuk fejezni. Én voltam, aki a kivitelezővel harcolt! Én jártam az ügyvédhez és én intéztem el az önkormányzattal mindent. Mindenki baromnak tart, amiért nem én pakoltam. Mert „micsoda férfi vagyok, hiszen szegény kis feleségemnek munkája sincs”, meg „legyek már lovagias, hiszen neki a gyereket is nevelnie kell, és kirakom az utcára?” De csak az járt a fejemben, hogy nem fog abban az ágyban dugni senkivel, amit én vettem. Nem fog annál a reggelizőasztalnál üldögélni vasárnap reggelenként, amire én kerestem meg az összes bűdös forintot! Ildi kiölte belőlem a lovagiasság apró szikráit is. A házért persze bosszút állt. Felfogadott valami véresszájú ügyvédet és a gyerekelhelyezésnél esélyem sem volt. Nem beszélve az eszement összezről, amit gyerektartás címén megítéltek neki. Nekem kell most hátrahagynom mindent, mert itt vagyok harminchét évesen és nem tudok egy gatyát megvenni magamnak. Ő meg boldogan él az új palijával.

Egyébként utálok minden változást, erre gondolok önzően közben, és továbbra is csendben maradok és hallgatom a véget nem érő panaszzuhatagot. Feleségről, gyerekről, válásról, hitelekről. Bár maradhattunk volna az a vékony, folyton borostás fiú és az a kócos lány. Azok, akiknek ez a vendéglő volt a törzshelye az egyetem idején.

A fiú, aki mindig szerelmes volt, és a lány, aki mindig mindent túlságosan komolyan vett. A fiú szerint a lány csak úgy felejtetheti el azt a srácot, aki annyira megbántotta legutóbb, ha Tihanyban törli ki az sms-eit. Soha nem derült ki, hogy miért pont Tihany a legtokélete-sebb helyszín erre, de egy kocsmázással eltöltött este után beültek a fiú kopott, bordó Fiatjába és félig még részegen elindultak Tihany felé.

Egy parti pad támláján ülve, félig még becsípve figyelték az égen egyre feljebb araszoló napkorongot, majd a fiú szertartásosan kitörölte az üzeneteket a lány telefonjából. A bazársor legrozogább bódéja előtt a Balaton-part legfinomabb reggelijét ígérte egy tábla. A lány figyelte a fiút, miközben a villájával hadonászva magyarázott a hatalmas adag rántotta fölött, és akkor először jutott eszébe, hogy talán kettejük között több is lehetne barátságnál.

Hittek abban, hogy halhatatlanok.

Ők ketten ezt a halhatatlanságot sokszor próbára is tették az egyetem tőparti kocsmájában, végtelen mennyiségű fröccs, dübörgő zenegép mellett, az áthatolhatatlan cigifüstben világmegváltó terveket szöve. A fiú aztán minden másnapos reggel után megfogadta, hogy nem iszik többé, a lány pedig mindentudóan mosolygott rá.

Talán ugyanaz a cigány, mint aki most készülődik játéokra, húzta akkor este is, amikor először betévedtek abba a kockásterítős mesevilágba, sok évvel ezelőtt. Az asztalukhoz lépve megkérdezte, mi a kedvenc nótájuk. Széttárták a karjukat. Mit számít? Ők már az a generáció, akiknek nincs nótája.

A fiú butaságokkal vigasztalta a lányt, aki a parton ülve sírt. Lecsitult a több napos ballagási felhajtás izgalma, és ő akkor fogta fel először, hogy pár nap és lediplomáznak, felnőnek, és van esély arra, hogy mégsem halhatatlanok. Talán már akkor tudta, hogy egy nap majd, sok-sok évvel a diplomázás után feleségről, gyerekről, válásról és hitelekéről fognak beszélgetni, miközben már egy élet választja el őket.

De akkor még együtt hittek a jövőben és abban, hogy nekik minden sikerülhet. Azon az utolsó napon egy üveg whisky társaságában megfogadták, hogy ők soha, de soha, de soha nem lesznek olyanok...

...aztán mégis.

Londonban mosogató leszek, egy haverom ajánlott be. Biztos meló, nem ott kell majd keresgélnem. Még most megyek, amíg ki lehet menni, aztán majd lesz valahogy. A házat kiadom. Feltettem egy albis csoportba és hihetetlen, hogy mennyien jelentkeztek. Lehet, újra felrakom, egy tízessel többért, aztán licitáljanak. Hátha a végén még elég lenne a hitelre és kinn talán félre is tudok tenni valamennyit – álmodozott Gábor távolba merengő tekintettel, és rájövök, hogy nem is kérdezett rólam.

Talán jobb is így, vonok vállat magamban. Úgyis hazudnék.

Hiszen hazudik a facebook-profilomon a csillogó mosoly a vakítóan kék tenger partján, a rengeteg like egy gondosan megkomponált kép vagy megosztott esemény alatt. Olyan vagyok én is, mint bárki más: játszom, hogy történik velem valami, és amit megosztok facebookon, az az igazi életem. Egy élet, amire mindenki irigy lehet.

A valóságban csak kapcsolatok, munkák, városok, kínosan rendben tartott üres lakások követik egymást végtelen sorban. Vajon mi készíthetne arra, hogy valahol tartósan lekövekeljek? Mi szerezne örömet, mit is keresek igazából? A kérdésekre nem találok a válaszokat, vagy ha mégis, talán nem is értem őket igazán, így hajt valami tovább. A következő kapcsolatba, az újabb többet fizető munkába, ismeretlen városba.

„De én jól érzem magam így”, szálltam vitába az életemre folyamatosan megjegyzéseket tevő ismerősökkel.

Valójában egyáltalán nem éreztem jól magam.

Talán magamnak sem vallottam be soha, hogy igazából azt a fiút kerestem minden nyugtalan megtett lépés közben és minden szembejövő arcan. Mert Gábornak úgy sikerült az egyetem utáni élet, ahogy régen elképzeltük egy-egy pohár fröccs mellett. Éveken át irigyeltem a nevetős esküvői fotókat, majd az azokat felváltó babafotókat. A gondtalan nyaralásokat. Aztán egy nap, valamelyik újabb városban, kipakolásra váró holmik között ülve, önelégülten fedeztem fel, hogy egyre csökken a gyerekes képek száma, egyre kevesebb a nevetés. Amikor egy éjjel, sok év után megcsörrent a telefon, egyáltalán nem lepett meg, mit is mondott a hang a vonal végén.

A férfi, aki előttem ül, nyomokban emlékeztet csak arra a valaha volt fiúra. Nem ismerem már, és valószínűleg ő is ezt gondolja rólam, mert zavartan figyel a szemüvege mögül.

Két elcseszett harmincassá váltunk, pontosan olyanokká, akivé soha nem akartunk. Nem mondjuk ki persze ezt nyíltan, de a reggelenként, az elkövetkező napra készülődés rutinja közben, egy ing begombolása vagy zokni felhúzása közben, valahol az agyunk egy hátsó zugában tisztában vagyunk vele. Egy kínzó pillanatig felvillan bennem, hogy talán mégis megkérhetném: maradjon. Maradjon velem. Próbáljuk meg ketten. De csak egy kósza gondolat mindez, hiszen ehhez nem lesz bátorságunk. Az a lehetőség, ha létezett is valaha, elmúlt. Mert már semmi nem lesz ugyanolyan.

Talán egyszer majd eljöhethetnénk ide nyaralni, amikor hazajövök szabadságra. Csak mi ketten. Mint az egyetem idején.

Bólintok, de közben mindketten tudjuk, hogy olyan, hogy csak mi ketten, nem létezik. Ha felállunk ettől az asztaltól, többé már nem találkozunk.

Itt a vendéglőben azonban semmi sem változott. Mintha megállt volna az idő. Talán pont ezért választotta ezt a helyet a találkozásra. Ugyanaz a kockás terítő az asztalokon. Ugyanaz a cigány húzza, ugyanazokat a nótákat. Ugyanúgy érezni a vihar előtti Balaton ízét a levegőben, a kerthelyiség fái között talán a rigók is ugyanazok. Nekünk pedig még mindig nincs nótánk.

Még egy kört! – intek az öreg pincérnek.

Csak még egy utolsó éjszakára hadd legyünk halhatatlanok.



*Időrajzok*

Demény Péter

## HAJLÉK

mostanában  
itt van körülöttem  
nem látom  
de  
érzem  
nem hagy  
élni  
csak élek  
nem hagy  
levegőt venni  
csak éppen  
minden  
bűnömből  
van összerakva  
húzza a lelkemet  
tépi  
marcangolja  
hogy neki  
életi  
soha is  
ne volna  
bármerre fordulok  
őt látom  
szememmel  
bármerre  
szaladnék  
őt sejtem  
szívemmel  
vár de  
még nem int  
csak lassan  
gyötör

hát mi kellene még?  
gyöngyeimet  
a disznók elé  
és fordulván  
megtapadt  
bennem a sár  
nem tudom  
van-e erényem  
elegendő  
van-e erőm  
elegendő  
de sokszor  
csak az  
a hit  
és hogy itt  
mellettem  
horkol  
a macskám  
noémi  
a szomszéd  
szobában  
rakosgat  
hallom hogy  
szeretnek  
és tán  
bennem is van  
irgalmazz nekem  
te kegyetlen  
kíméletlen  
irgalmatlan  
mindenhatóság  
negyedrészt  
meg felerészt  
előbb-utóbb  
megemészt  
reám gyúltetek  
egykori

szeretkezéseim  
régi hűtlenségeim  
belőlük  
gyúrtak össze  
te dög  
miért nem  
tudok  
megnyugodni  
mi rág  
míg végül  
elrág  
hol vagy  
akit reméltem  
mennyei jóság  
alma  
kívül még  
de belül  
a nyüvek zsinatolnak  
adom  
magamat  
bűzös  
pokolnak  
akaratlan  
de  
maradéktalanul  
én édes életem  
marad örökre  
hajlék  
talanul

Ábrahám Erika  
KI A HARMADIK?

I.

Mért nem elég, aki az álmot adja?

Most én leszek, akiről  
azt mondják utólag,  
hidd el, hogy  
semmit sem jelent.  
Nézem fölülről magunkat,  
három egyforma buksi.

Mi többet adhat a másik  
a készségnél, ami  
a hiányt felmutatja azzal,  
hogy eltelíti, s amivel  
aztán a kódolt undor  
szép lassan megfejtethető,  
hidd el, drágám,  
s az egyensúly beáll  
egy lakatlan pillanatra.

Nem érdekes, hogy ki a harmadik.

II.

Fekszünk a déli fényben,  
engedj el, mondod,  
s én úgy teszek, mintha  
nem bántanál meg,  
láztalan melledről  
bal karom lecsúszik,  
a pántot leoldom, egy  
mozdulat a szabadságom,  
s nem indulsz mégsem,

titkos relikviáim nyúlnak  
érted mindenhol,  
meglátsz egy könyvet,  
felhúzott térdrel ülsz,  
köréd fonódom, meztelen  
testem fészek, bennem  
ülsz, észre sem veszed,  
felolvasol, s nem értem  
az egészet, hangod  
rezgés, felfoghatatlan,  
visszaverődő hullám  
a mély, mély jövőből,  
hazaérek.

III.

Valaki mindig kevés.

Erről a kurta tincsről, itt,  
folyton te jutsz eszembe,  
férfiaktól függetlenül,  
ahogy az arcomba csap,  
és a terhes nőkről,  
vajon miféle válságot  
hordanak ki éppen,  
s elég forrók-e még  
annak, aki felé sietnek,  
meg beállt családkról,  
mondjuk, két gyerekkel,  
mi húz haza,  
mitől függetlenül  
teszel meg mindent  
majd te is nemsokára,  
szép, szép asszony,  
nem baj, csak tévedés,  
hogy biztos lehetsz.

## A GYOMOK TERMÉSZETÉRŐL

Gyógyhatású, meg vicces neve van,  
fűszer, gyönyörű, mint egy fraktál,  
de te gyepet akarsz, bánt a pollen,  
macskád épp jól emészt, és  
nincs szükséged köptetőre.

Kész krátert hagy maga után  
a látszólag semmi kis levélzet  
alatt futó gyökér, mikor kitéped,  
mocorgál a föld, elrendeződik.  
Máskor széles csillagalakban  
futnak szét a szűkülő árkok.  
Rosszkor nőtt, máskor  
talán keresnéd.

Néha rosszul méred fel a gyökérzetet,  
elmulasztod az átnyalábolást,  
elfelejted, milyen mélyen tapad,  
vagy elvéted a húzás irányát és erejét.  
A tövénél nem szúr sosem,  
bugája viszont beléd akad.

Ismered mindnek a természetét,  
tudod, ha téped, elszakad,  
először mégis magad felé rántod,  
mégis mindig ugyanúgy, pedig  
tudod, az ég felé a helyes irány.

## VALÓTLAN LÉTRÁK

Ülök,  
ücsörgök a térben,  
nézelődöm,

a falba vert szög árnyéka körbejár.  
Nem alszom jól,  
huszonhét év álma kísért  
a régi ágy körül.

Létrán kávéspohár,  
sámlin piros pléd,  
macska bújik,  
konvektor négyesen.  
Gumikesztyű,  
olajfesték pöttye,  
kis tányéron anyám sütötte kifli,  
idillke szárnya.  
Megérezem a szarszapot.

\*

Létrán mászunk fölfelé,  
apa fölöttem,  
félúton átbillenünk,  
lenézek, rémület,  
apa értetlen kapaszkodik,  
álmom tartja meg.  
Virrasztásakor  
tele szájjal neveltünk.

Tanulok félni,  
néha már szemével látok.  
Megsajdul a srapner  
helye a vádlin.

\*

Apák karján  
öröklött csecsemők.  
Formát kaptunk,  
átaludtuk.  
Megreccsent alattunk  
a szándék.

Ferenczes István

EGY VERS VISZONTAGSÁGAI

„– *Meséljen, kedves barátom, a hablányokról – kérlelte a kormányost a bátor Felicián. A kormányos végigkémlelte a láthatárt. – Mélyen tisztelt uram! – kezdte meséjét a kormányos. – Volt egyszer, hol nem volt egy gyönyörűséges hablány. Kék volt a szeme, hófehér és Ceciliának hívták. De olyan szép volt, hogy a napra inkább lehetett nézni... mint... ...ebben a pillanatba, amint a tengeren ilyen békés beszélgetések alkalmával történni szokott, egyszerre csak: reccs, ropp! utána pedig: ripp, ropp, reccs! középen kettévált a hajó. – Felicián rémülten meredt a kormányosra. – Mi történt, kedves barátom? – kérdezte leplezett izgalommal. – Csak talán nem fog bekövetkezni valami előre nem látott hajótörés? – Nagyrabecsült uram! Tartok tőle, hogy az előre nem látott hajótörés már be is következett...” (Bajor Andor)*

1.

A múlt század nyolevanas éveinek elején, amikor a román fasiszta kommunizmus kiteljesedésének virányos magaslataira hágott, írtam három hosszú verset. Az 1978-ban megjelent második verskötetem (*Utolsó kenyér*) után rám tört a szeretkezés utáni állat szomorúsága, a nincs-tovább sivár letargiája, hittel hittem, hogy valóban ez az utolsó könyvem. Ezt a lebénuultsági állapotot még alkotói válságnak sem tudtam felfogni, akkori rossz közérzetem a „nem lehet – nem érdemes” léleksorvasztó reménytelenségei között vergődött, mélyén a cselekvés-képtelenség rejtezett. Úgy tűnt, hogy a versírás, mint az egyetlen cselekvési lehetőség, hűtlen lett hozzám. Vagy én lettem hűtlen hozzá, azt hittem, hogy örök haragba kerültem a világgal. Visszatekintve az akkori időkre, most már tudom, hogy az alkotói láz nem így működik. Talán soha sem hagyja magára a benne szenvedőt, előbb-utóbb visszazaklatja a fehér papír sivatagába.

Romló emlékezetem ma már nem tudja megidézni, miként tört rám 1981–82 táján az avantgárd pokol. Az említett három vers közül elsőnek a *Hó hull örök vadászmezőkre* című poémát írtam meg. Talán indításként a poéma címe képződött meg, utána már könnyű volt (a fenét volt könnyű!), aránylag egyből ömlött, két-három nap és éjszaka s ki tudja, hány csomag cigaretta felhői alatt. Következett a hetekig, hónapokig tartó pizsmogás, a szöveg feldarabolása, átszerkesztése, húzás, átírás, mit tudom én már, hogy mik történtek, amíg a végére összeállt egyfajta egészé az egész örület. Mindeközben egyáltalán nem gondolkodtam azon, hogy mi lesz a sorsa. Csak amikor elolvastam a véglegesnek tűnőt, akkor döbrentem rá, hogy reménytelen, semmi esélye, hogy valaha is nyomdafestéket lásson, vagy a fiók mélye, vagy a tűz fogja megemészteni. Hát akkor mi értelme volt az egész önkínzásnak? És egyáltalán: mi értelme van az írásnak, az alkotásnak, ha az nem juthat el azokhoz is, akiknek legalább annyira égeti bőrét a kor, mint az enyémet? Nem akartam én világmegváltó lenni, de kezdetektől fogva vallottam, hogy a vers nem csak személyes ügy, csak akkor lehet értelme, ha icipicit bár, de hozzájárul annak a közösségnek a lelki karbantartásához, amely a világba lökött.

Ilyen előzmények után határoztam el, hogy elküldöm Székely Jánosnak, az *Igaz Szó* versrovatának szerkesztőjéhez. A fentiekben említett tépelődéseim, kételyeim megalapozottságát az is valószínűsíti, hogy kerülő utakon jutott el hozzá. Ma már nem mernék megesküdni rá, hogy Gálfalvi Gyuri barátomhoz postán érkezette-e meg a kézirat, avagy épp tájainkon jártában adtam át neki, mert ez lett a biztonságosabb út a címzetthez. Mindez mellékes, a lényeg az, hogy Székely János, a világ leglelkiismeretesebb szerkesztője 1982. március 3. keltezéssel rögtön válaszolt.

Íme a levele:

*Marosvásárhely, 1982. március 3.*

*Ferencz S. István, 4100 M. Ciuc. Str. Patinoarului*

*Nr. 5. Sc. B. jud. Harghita*

*Kedves Pista!*

*Megkaptam Gálfalvi Gyurkától a versét (a vadászmezőkről), azonnal elolvastam, majd elolvastattam szerkesztőtársaimmal is abban a remény-*

ben, hogy talán vállalhatjuk a publikálását. Hát tévedtem, Pista, a szerkesztőség megítélése szerint a vers félreérthető, félremagyarázható: jelenlegi formájában közlése nem jöhet szóba. De némi módosítással talán igen – legalábbis ez a kollégák véleménye. Arról van szó, hogy ki kellene emelni belőle egyet-mást, ami kimondottan a jelenre utal. Avégett, hogy az indián kép álljon meg önmagában, a maga koordinátái között, ne legyen rábizonyítható az aktualitás. Ezzel mintegy megszűnne a mű félremagyarázhatósága, ami most a közlés legfőbb akadálya.

Pista kedves, mellékelten visszaküldöm a kéziratot. Talál rajta bal oldalt ceruzajelzéseket, „meghúzásokat”: ezek azok a helyek, ahol a vers bibis, ahol egyértelműen félremagyarázható. A szöveg jobb oldalán tintával bizonyos megoldási javaslatokat talál, ezeket én írtam rá, abeli igyekezetben, hogy amit tudok, segítek. Arra kérem, nézze át gondosan ezeket a helyeket, ahol el tudja fogadni a javaslatomat, fogadja el, ahol nem tudja: találjon jobb megoldást (ahol én semmit sem tudok javasolni, ott is javítson), és amikor elkészül az új változattal, küldje el ismét a verset. Az az igazság, hogy a jelenlegi formát (az említett okokból) már a vezetőségnek sem merjük előterjeszteni, mert talán sommás elutasításban részesülne. Az új formának viszont esélye lenne az elfogadásra.

Nem tudom, Pista kedves, hajlandó lesz-e elvégezni a szövegén a kívánt (nem nagyarányú) módosítást. Én azt szeretném, ha a közlés érdekében megpróbálkozna vele. Mert megítélésem szerint a vers föltétlenül értékes: nagyon hitelesen és szuggesztíven sikerült kifejeznie itt valamit (mondjuk talán életérzést); művében szenvedély és indulat van – a magam részéről igazán gratulálok hozzá. Szóval annak érdekében, hogy ez az értékes munka megjelenhessen, megkérem, végezze el rajta az elvégzendőket. Aggódva és reménykedve várom az új változatot, minél előbb küldi, annál jobb, hogy aztán továbbíthassam a vezetőségnek.

Elnézést kérve szeretettel üdvözli:  
Székely János

IGAZ  
SZÓ 

Marosvásárhely, 1982. március 3.

115

SZÉPIRODALMI FOLYOIRAT  
REDACȚIA-SZERKESZTŐSÉG  
ȚIRGU-MUREȘ — MAROSVÁSÁRHELY  
Str. Pimănței nr. 1. Telefon: 14158

Ferencz S. István, 4100 M.Ciuc. Str. Patinoarului  
nr.5. Sc.B. jud. Harghita

Kedves Pista!

Megkaptam Gálfalvi Gyurkától a versét (a vadászmezőkről), azonnal elolvastam majd elolvastam szerkesztőtársaimmal is abban a reményben, hogy talán vállalhatjuk a publikálását. Hát tévedtem, Pista, a szerkesztőség megítélése szerint a vers félreérthető, félremagyarázható: jelenlegi formájában közlése nem jöhet szóba. De némi módosítással talán igen - legalábbis ez a kollégák véleménye. Arról van szó, hogy ki kellene emelni belőle egyet-mást, ami kimondottan a jelenre utal. ~~Avégett~~ Avégett, hogy az indiánkép álljon meg önmagában, a maga koordinátái között, ne legyen rábizonyítható az aktualitás. Ezzel mintegy megszűnne a mű félremagyarázhatósága, ami most a közlés legfőbb akadálya.

Pista kedves, mellékelten visszaküldöm a kéziratot. Talál rajta bal oldalt ceruzajelzéseket, "meghúzásokat": ezek azok a helyek, ahol a kollégák szerint a vers bibis, ahol egyértelműen félremagyarázható. A szöveg jobb oldalán tintával bizonyos megoldási javaslatokat talál, ezeket én írtam rá, abeli igyekezetemben, hogy amit tudok, segítek. Arra kérem, nézze át gondosan ezeket a helyeket, ahol el tudja fogadni a javaslatomat, fogadja el, ahol nem tudja: találjon jobb megoldást (ahol én semmit sem tudok javasolni, ott is javítson), és amikor elkészül az új változattal, küldje el ismét a verset. Az az igazság, hogy a jelenlegi formát (az említett okból) már a vezetőségnek sem merjük előterjeszteni, mert talán sommás elutasításban részesülne. Az új formának viszont esélye lenne az elfogadásra.

Nem tudom, Pista kedves, hajlandó lesz-e elvégezni szövegét a kívánt (nem magyarányú) módosítást. Én azt szeretném, ha a közlés érdekében megpróbálkozna vele. Mert megítélesem szerint a vers föltétlenül értékes: nagyon hitelesen és szuggesztíven sikerült kifejeznie itt valamit (mondjuk talán az életérzését); művében szenvedély és indulat van - a magam részéről igazán gratulálok hozzá. Szóval annak érdekében, hogy ez az értékes munka megjelenhessen megkérem: végezze el rajta az elvégzendőket. Aggódva és reménykedve várom az új változatot, minél előbb küldi, annál jobb, hogy aztán továbbíthassam a vezetőségnek.

Elnézését kérve szeretettel üdvözlí:

*Ferencz S. István*

Amikor megkaptam János úr levelét, enyhén lelombozódtam, kedvezegettem. Első indulatomban belöktem a fiók mélyére, ott egye a fene, minek erőltetni azt, ami eleve elvetéltnek tűnik? De csak nem hagyott nyugton a szerkesztői levél, s a változtatásokat javasoló kézirat sem. Vívódásaimat valószínűsíti Székely János következő levele, amely jó másfél hónap múlva érkezett meg, tehát nem ugrottam neki egyből az átírásoknak. Utólag visszagondolva, Székely János javaslatai nem is voltak számosak és teljesíthetetlenek, némely esetben jobbá tették az eredetit. Végül is két-három heti önkínzás után újból elővettem a kéziratot és a levelet. Azt hiszem, a levélnek az utolsó sorai győztek meg: „*Mert megítélésem szerint a vers föltétlenül értékes. Nagyon hitelesen és szuggesztíven sikerült kifejeznie valamit (mondjuk talán életérzést); művében szenvedély és indulat van – a magam részéről igazán gratulálok hozzá.*”

Tehát nem akárkitől jöttek a kérések, és nem akármit kért. Az akkori erdélyi szerkesztők és írók közül, azt hiszem, ő volt számomra az alfa és az ómega: szót kellett fogadnom neki.

Kár, hogy az átdolgozott, kompromisszumos kézirat eredetijét nem őriztem meg (bár lehet, hogy megvan valahol egy láda mélyén, de hosszas keresgélés után sem leltem rá), mert összevetése az „ős-eredetivel” igazolná, hogy Székely János kérése nem volt ördögtől való. Viszont az *Igaz Szóban* megjelent szöveget összehasonlíthatom a két évvel későbbi, *Ki virággal megveretett* című kötetemben napvilágot látott változattal, amelyben a vers már-már eredeti, *Hó hull örök vadászmezőkre* címmel és az „ős szövegek” újbóli beemelésével, illetve a kihúzottak visszairásával együtt látott napvilágot. Ízelítőül álljon itt néhány példa:

## EREDETI SZÖVEG

*bordélyok a templomokból*

.....

*Nagy*

*pelyhekben*

*zuhognak*

.....

*az idomítható utódokat*

SZÉKELY JÁNOS JAVASLATAI  
ALAPJÁN ÁTÍRT

*káromkodás templomokból*

.....

*nagy pelyhekben hullanak*

.....

*a befognivaló bocsokat*

.....  
*Euróka*

.....  
*láthatatlan közelednek  
a páratlan ujjúak*

.....  
*s lemeszárolt mosó-medvéken  
iszod az ötörai teát*

.....  
*Boxer polgártárs Uszkár tezsvér  
Őexcellenciája Skót Terrier  
és a Nagy Vezérkar*

.....  
*összkomfortos fészek  
épül a kakkuknak  
dajka-rigó füttye  
jövend el tanúknak*

.....  
*S mire  
a nagy vomatóriumban  
két lábra állsz  
komondor keselyük*

.....  
*Nagynak, kicsinyeknek.*

-----  
*Kürt rivall  
Duda ordít  
Pánsíp visít  
Trombita harsog*

*Valkürök éje jön*

*Te hétarcú  
Te legősibb  
egyszemélyben  
Nimród és Ézsau  
te legújkoribb  
te legsápadtabb arcú  
Nagy Vadász*

.....  
*Jó ó Ró pa*

.....  
*láthatatlan közeledik  
a páratlan ujjúak rendje*

.....  
*s lemeszárolt mosó-medvéken  
alszol el*

.....  
*Boxer polgártárs Uszkár testvér*

*Agár bajtárs valamint Tacsó koma*

.....  
*s mire a nagy vomatóriumban  
két lábra állsz  
melleden vörösen kinyílik  
a hajnali csillag*

kit örök dicséret éltet  
ki apja és neve vagy mindeneknek

ím itt vannak előtted  
az egyesre kalapált  
kérdőjelek —————

a megszelídült vadon

a megfagyott dacon  
lábhoz kúszó hűség  
kotorék és kajtató kutyáid  
által felhajtott hálaadás  
a sóval és kenyérrrel  
kifizetett ének

.....  
órabéres kurvák

.....  
Gerinctelen  
gerincesek

.....  
Ige a tárgyjal nemtelenkedik  
húsórlóvel párzik  
telefonkagyló  
bagzik görénnyel  
ordasok kelnek nászra  
s járőr sziréna  
súlyomembriókat vetélnek a

.....  
Nikkelin-spirál

csavarható gerincemre  
hogy rövidre zárjatok

.....  
Mellette

Fejvadász Joe  
egy elhalasztott focimeccs  
emlékét  
fojtja alkoholba

.....  
órabéres sztárok

.....  
gerinctelenek

.....  
ige a tárgyjal fajtalankodik

súlyomembriókat vetélnek el

.....  
nikkelin-spirál csavarható  
a gerincemre

hogy kisüssön majd egy nyári zivatar

.....

*Marosvásárhely, 1982. április 23.*

*Ferencz S. István, 4100 Miercurea-Ciuc Str. Patinoarului nr. 5.*

*Kedves Pista!*

*Megkaptam a Vadászmezők új változatát, el is olvastam, s úgy vélem, megoldotta mindazokat a passzusokat, amelyek ellen kifogás merült fel. Most tehát azt fogom tenni, hogy továbbítom a kéziratot a vezetőségnek, mert végül is annak van fenntartva a döntés. Meglátjuk, Pista, mit szólnak hozzá, mi lesz a határozat, s mihelyt bővebbet írhatok, rögtön megírom. Addig is türelmét kérem. Levelében valami személyi lapot emleget. Nem találtam a borítékban.*

*Szeretettel üdvözlí:  
Székely János*

Ezután nem volt más teendőm, mint türelmesen várni a vezetőség döntését. Az pedig késett, egyre késett. Olyannyira, hogy lassan ad acta gondoltam az egészet, hisz lassan elmúlt a tavasz, a nyár, az ősz is, s én egyre megkeseredettebben tengődtem, „sarokba szorítva, egy piros írógép mögött”.

Nem emlékszem már pontosan arra a „személyi lapra”, amelyet János úr emlegetett, amelyet nem talált a borítékban, de valószínűleg az írószövetségi tagsághoz szükséges iratcsomóhoz kérték, hisz abban az időben rendeződött a felvételem. Hogy miért nem volt a borítékban, arra a későbbiekben jött a magyarázat.

*Marosvásárhely, 1983. január 24.*

*Ferencz S. István, 4100 M. Ciuc Str. Patinoarului 5.*

*Kedves Pista!*

*Sok különszámunk után elérkezettnek láttuk az időt, hogy végleges döntést kérjünk a vezetőségtől régóta nálunk heverő, s egyszer már át is retusált poémájáról. Pista kedves, még mindig nincs végleges döntés. A vezetőség sajnos csak újabb feltételekkel tudja vállalni a közlést. Ezek a feltételek, úgy látom, megint nem lényegbevágóak és kevesek is, minden módon rábeszelném, próbálja még most, utoljára teljesíteni őket, mert amellet, hogy nem változtatnak strukturálisan az elképzelésén, talán utat*

# IGAZ SZÓ

SZÉPIRODALMI FOLYOIRAT  
REDACȚIA - SZERKESZTŐSEG  
TIRGU-MUREȘ — MAROSVÁSÁRHELY  
Str. Primăriei nr. 1. Telefon: 14158

Marosvásárhely, 1983. január 24.

43

Ferencz S. István, 4100 M. Ciuc Str. Patinoarului 5.

Kedves Pista!

Sok különszámunk után elérkezettnek láttuk az időt, hogy végleges döntést kérjünk a vezetőségtől régóta nálunk heverő, s egyszer már át is retusált poémájáról. Pista kedves, még mindig nincs végleges döntés. A vezetőség sajnos csak újabb feltételekkel tudja vállalni a közlést. Ezek a feltételek, úgy látom, megint nem lényegbevágók és kevesek is, minden módon rábeszelném, próbálja még most, utoljára teljesíteni őket, mert amellett, hogy nem változtatnak strukturálisan az elképzelésén, talán csakugyan utat nyitnak a publikálásnak. Kérem, Pista kedves nézzen utána Schiller Räubere történetének, hogy az miképpen jutott nyilvánossághoz, s miképpen tett mégis hatást, s ebből a perspektívából vegye fontolóra a javaslatokat. Mégpedig a következőket.

1) A vezetőség megítélése szerint föltétlenül meg kell változtatni a címet. Mégpedig úgy, hogy az új cím egyértelműen az indiánokhoz kösse a szöveget. Azt mondták nekem: olyan cím kell, amelynek perspektívájából rajtafoghatatlanul az indiánokra gondoljon az olvasó, mintegy ebbe az irányba orientálja egész további értelmezését. Úgy látom, arról van szó, hogy a címben eleve legyen benne az indián szó. Próbáltam gondolkodni ilyen címen, de semmi sem jut az eszembe. Hó hull az indián vadászmezőkre vagy egyszerűbben: Hó hull indián vadászmezőkre - ez egyik sem igazán jó. Esetleg: Indián tél. Pista kedves, kérem, találjon ki valamit.

2) Ezen kívül még csak egy nagy megjegyzést látok a kéziratban. Arról a részéről van szó, amely úgy kezdődik: *Ízsa, Ízsa.* A vezetőség (személy szerint Hajdu Győző főszerkesztő) azt mondja, semmiképpen sem vállalható a közlés, míg a szövegbe ilyen félreérthető vagy félreérthetetlen célzások olvashatók belé a személyiségről. Úgy látom, tulajdonképpen csak három sor ellen van kifogás, éspedig: 1.) kit örök dicséret éltet 2.) a szóval és kenyérral kifizetett ének és 3.) dicsérvjáték hogy dicsértessetek. - Ennek a három sornak kellene kihúzni a fogát.

Nem tudom, Pista kedves, mi a megoldás, húzással vagy átírással oldható-e meg a probléma, de igen szépen kérem, oldja meg valahogyan, hogy végrevalahára megjelenhessék ez az igazán jelentékeny vállalkozása.

Szeretettel, barátsággal üdvözlö:

*Ferencz S. István*

nyitnak a publikálásnak. Kérem, Pista kedves, nézzen utána Schiller Räubere történetének, hogy az miképpen jutott nyilvánossághoz, s miképpen tett mégis hatást, s ebből a perspektívából vegye fontolóra a javaslatokat. Mégpedig a következőket:

1) A vezetőség megítélése szerint föltétlenül meg kell változtatni a címet. Mégpedig úgy, hogy a cím egyértelműen az indiánokhoz kösse a szöveget. Azt mondták nekem: olyan cím kell, amelynek perspektívájából rajtafoghatatlanul az indiánokra gondoljon az olvasó, mintegy ebbe az irányba orientálja egész további értelmezését. Úgy látom, arról van szó, hogy a címben eleve legyen benne az indián szó. Próbáltam gondolkodni ilyen címen, de semmi se jut az eszembe. Hó hull az indián vadászmezőkre vagy egyszerűbben: Hó hull indián vadászmezőkre – ez egyik sem igazán jó. Esetleg: Indián tél. Pista kedves, kérem, találjon ki valamit.

2) Ezen kívül még csak egy nagy megjegyzést látok a kéziratban. Arról a részből van szó, amely úgy kezdődik: Ézsau, Ézsau. A vezetőség (személy szerint Hajdu Győző főszerkesztő) azt mondja, semmiképpen sem vállalható a közlés, míg a szövegben ilyen félreérthető vagy félreérthetetlen célzások olvashatók bele a személyiségről. Úgy látom, tulajdonképpen csak három sor ellen van kifogás, éspedig: 1.) kit örök dicséret éltet 2.) a szóval és kenyérral kifizetett ének és 3.) dicsérjetez, hogy dicsértessetek. – Ennek a három sornak kellene kihúzni a fogát.

Nem tudom, Pista kedves, mi a megoldás, húzással vagy átírással oldható-e meg a probléma, de igen szépen kérem, oldja meg valahogyan, hogy végrevalahára megjelenhessék ez az igazán jelentékeny vállalkozása.

Szeretettel, barátsággal üdvözlő:

Székely János

Annyira lemondtam az egésztől, hogy nem is válaszoltam Székely Jánosnak. Ehhez az is hozzájárulhatott, hogy 1982 szilveszterét magyarországi barátainkkal saját lakásunkban töltöttük, akikkel az együtt-lét azért is fontos volt, hogy az akkor már beteg feleségem számára hoztak egy fél évre való gyógyszert. A lakásunkba való befogadásuk akkor már rizikós, büntetendő cselekedetnek számított. Meg is jelent 2-án, hajnali négy órakor egy bárgyú rendőr a felszólítással, hogy fáradjak be a rendőrségre, mert „valamiféle rossz emberek” feljelentettek, amiért bejelentés nélkül idegen állampolgárokat fogadtunk a

lakásunkban. Álmosan, kábán, szédelegve, első reakciómban szólni sem tudtam. A magyar nemzetiségű rendőr is zavarban volt, bárgyún, izzadva állt egyik lábáról a másikra, kezeit tördelve szidta a „rossz embereket”, amikor elmondtam neki, hogy valóban vannak vendégeink, akik testvéri jó barátaink, s azzal a céllal érkeztek, hogy gyógyszereket hozzanak beteg feleségemnek. Erre a rendőr elkezdett sopánkodni, még jobban szidta a „rossz embereket”, különben ő is Magyarországról szerzi be elég viszontagságos körülmények között a gyógyszereket. Mialatt öltöztem, a feleségem rákérdezett, hogy milyen gyógyszereket hozat a szomszéd országból, többeket felsorolt, közöttük a Cavinton nevű, memória-karbantartó tablettát. A rendőrnek szerencséje volt, ilyet is hoztak a barátaink, a feleségem meg is ajándékozta egy doboz Cavintonnal a rend fura őrért. Én pedig a kíséretében begyalogoltam a csíkszeredai rendőrségre, ahol az útlevélosztály főnöke fogadott. Neki is elmondtam, amit a rendőr őrmesterrel közöltem. Ő annyit válaszolt, hogy tudom, ugye, hogy ezért meg kell bírságoľjanak. Mondtam, hogy tudom, bírságoľjanak nyugodtan, mert kifizetem. (Emlékezetem szerint a bírság összege 25 000 lej volt, amit azonnali kifizetés esetén feleztek. Megjegyzem, hogy az akkori fizetésem 1700 lej volt.) Az útlevélosztály főnöke azt mondta, hogy nem eszik olyan forrón a kását, és hazaküldött azzal, hogy vigyem be a vendégeink útlevelét. Amikor visszatértem, megnézte az útleveleket, és elém tett egy ív papírt, hogy írjak egy nyilatkozatot (románul: deklarációt) a vendégfogadásról. Írás közben megjelent egy civil ruhás egyén, aki a főnöktől átvette a vegzálásomat, s kiderült róla, hogy belügyi tiszt, köznapi szóval szekus. Neki is elmondtam, amit az útlevelesnek, s hozzátettem, hogy még a holnapi nap kifizetem a bírságot. Erre azt mondta, hogy ők nem olyanok, megpróbálják emberségesen elintézni, hisz személyemben nem akárkit, hanem egy költőt, jó nevű újságíró-t ismernek. Azzal váltunk el, hogy a következő hét szerdáján délután ötkor találkozunk az ő irodájában, s akkor alaposan megbeszéljük a helyzetünket. Tűkön ültem, permanens feszültségben teltek a napjaim. A jelzett szerdai napon végül is megjelentem a belügyi tiszt irodájában. Találkozásunknak a lényege a következő volt: az idegenrendészeti kihágás miatt nem büntetnek meg, mert ők emberségesek, mindig tekintettel vannak a dolgozó állampolgárok élethelyzetére, tehát jót tesznek velem, de jó tett helyébe jót várj, azaz én is honoráljam meg

valamivel az ők humánus viszonyulását. Tiszta munka, mint a kéményseprés. Ötöltem, hatoltam, azzal próbáltam kibújni az eléggé egyértelmű apropózás alól, hogy én lojális állampolgára vagyok az országnak, s az újévi történésekhez hasonló esetekről mindig beszámolok az alapszervezet párttitkárának. (Mint a *Falvak Dolgozó Népe* tudósítója akkoriban formálisan a Hargita Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság pártszervezetéhez tartoztam, gyűlésekre sem jártam, törődtek is ők énvelem, hiszen az akkor „felizzó agrárforradalom” káoszában a kisebb gondjuk is nagyobb volt, mint ilyen hülyeségekkel foglalkozni. De azért a magyarországi vendégeinkről csak szoltam a párttitkárnak, aki legyintett az egészre.) Kihallgatóm azzal bocsájtott el, hogy a következő szerdán újból találkozunk. S ez így ment három-négy hónapon keresztül. Ha nem jelentkeztem, rögtön csengett a telefonunk.

Érthető tehát, hogy miért nem válaszoltam rögtön Székely János január 23-i levelére. Közben azért utána néztem Schiller *Räubere* ügyének. Elsőként azt tudtam meg, hogy a *Räubere Haramiák* címmel került be a magyar irodalmi köztudatba.

Schiller szegény szülők gyermekeként került a stuttgarti katonai akadémiára, amely pokollá tette a napjait. „*A növendékek még a szünidő alatt sem hagyhatták el az intézetet, családjukkal nem érintkezhetek, olvasmányaikat, szabadidejüket – s ha lehetséges lett volna, még gondolataikat is – szigorú előírások szabályozták... Nem véletlen, hogy a börtönhangulatú katonai intézet falai között fogamzott meg benne első drámájának, a Haramiáknak a gondolata, ezzel a mottóval: In Tyrannos. (Halász Előd: A német irodalom története)*” Tanulmányai befejezése után ezredorvos lesz a stuttgarti gránátos ezrednél, ahol tovább folytatódik az akadémián ifjú éveit megnyomorító zsarnokság.

Mindenek fölött ott lebeg Károly Jenő herceg despotizmusa. 1781-ben fejezi be a *Haramiákat*, amelyet még ugyanabban az évben – NÉV NÉLKÜL – kinyomtat. A hatalom szemében a dráma megírása után ez lett az első „fütyülés a templomban”. Mert hát akkor is működtek a „kékszemű fiúk”, csekélység volt megtudni a szerző kilétét, aki ráadásul elköveti azt az égbekiáltó gazemberséget is, hogy kiszökik a kaszárnyából és Mannheimban titkon megnézi a *Haramiák* bemutató előadását, amelyet a színház intendása „MODOSÍTÁSOKKAL, TOMPÍTÁSOKKAL ÉS SZELIDÍTÉSEKKEL” nagy nehezen, de színpadra állít. Mindez nem marad következmények nélkül: a kényúr, Károly

Jenő herceg az engedetlen író tizennégy napra laktanyazárkába vetette, és megtiltotta neki, hogy komédiákat és „hasonló dolgokat” írjon. „Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van...”, jut eszembe Illyés Gyula Schiller kálváriája kapcsán, aki elhagyja szülőföldjét, végül a kényúri terror elől Frankfurtba szökik.

Székely János ezzel a történettel végképp meggyőződött. Jól tettem tehát, hogy már az első javaslataira hallgattam. Nem volt semmi okom, hogy legutóbbi kéréseinek ne tegyek eleget. Csakhogy mindezt nem irtam le, nem válaszoltam a levelére, arra gondoltam, hogy az egyévi hercehurca után van rá időm bőven. Ellenben egy újabb szerdai napon, déltájban csöng a telefon. Már-már az újabb „légyottra” gondoltam... Felveszem a telefont, s legnagyobb meglepetésemre János úr jelentkezik. Már-már sírós, elvékonyodott hangon szól a telefonba: *„István drága, mi van? Megsértődött, megorrolt ránk, hogy nem válaszolt legutóbbi levelemre? Mi a helyzet, beleegyeznek-e kéréseinkbe? Az a helyzet, hogy már be van tördelve a poémája, kellene közöljük...”* Enyhén restelkedve válaszoltam, nem volt erőm magyarázni a hatalommal való hercehurcát, azt mondtam neki, hogy természetesen beleegyezem, legyen a poéma címe *Indián tél*, s az ominózus szövegrészt egyszerűen töröljék. Így jelent meg „sokat szenvedett művem” az *Igaz Szó* 1983-as áprilisi számában.

S itt akár be is fejezhetném ez egész történetet, ha mindezzel véget ért volna „schilleri utam”. De nem ért véget. Még a folyóirat megjelenése előtt, az egyik szerdai napon kihallgatóm, aki minden eszközt megpróbált megmozgatni beszervezésem érdekében (még Nyugatra szóló útlevelet is ígért), hirtelen rám kérdez: *„És miért kellett megváltoztatni annak a versnek a címét?”* Ledöbbsentem. Nem is emlékszem rá, hogy mit válaszoltam. Megvilágosodott az elmém: Uram, ezek mindent tudnak! Tudják, hogy mit beszéltem Székely Jánossal a telefonban, és az egyik levelemből hiányzó úrlap bizonyossága szerint levelezésünknek is jó ismerői. Tudják tehát azokat a *„félreérthető vagy félreérthetetlen célzásokat... a személyiségről”*, amelyek előfordultak a szövegben. Igen, én lehet, hogy nem tudtam, de ők tudták a „személyiség” nevét is. Akkor pedig hogy a Jehovába nem tiltották le az egészséget?!

2.

2017 szeptemberében meghívtak a Temesvári Magyar Napok rendezvényeire. A meghívó személyesen Tamás Pétertől, tiszteletbeli magyar konzultól érkezett, aki annyit árult el, hogy emlékezni, nosztalgiázni akarnak, ebben ő is érintett, egy meglepetéssel várnak, s jó lenne, ha az egészet velem együtt tehetnék. A meghívást szívesen fogadtam, és megígértem, hogy ha csak egy mód lesz, elmegyek. Sejtettem, hogy az egésznek van valami köze az egykori *Indián tél*hez.

Mert az *Indián tél*, azután, hogy nyomdafestéket látott 1983 áprilisában, elkezdte élni tőlem független életét. Álszerű lennék, ha letagadnám a közlés után ilyen-olyan csatornákon hozzám érkező vállveregető jelzéseket, visszhangokat. Az egyik ilyen jelzés Temesvárról érkezett. Még az év őszén felkeresett két temesvári középiskolás diák, Ferenczy Szabolcs és Telegdi Álmos az áprilisi *Igaz Szóval* a hónap alatt, azzal a határozott szándékkal, hogy ők pódiumra szeretnék „emelni” a poémámat. Beleegyezek-e? Van-e valami kifogásom ellene, esetleg óhajom, javaslatom, elvárásom? Nem volt. Aztán a fiúk sorról sorra végigolvasták a verset, közben magyarázták, rám kérdeztek, hogy bizonyos részeket jól értettek-e. Csak ámultam, bámultam, jesszus, ezek a srácok jobban tudják, látják, érzik, nálamnál is jobban sejtik, hogy mit is akartam én azzal a verssel.

A fiúkat osztályfőnökük, Toró T. Tibor, a Székelyföld szülőtte, a neves atomfizikus Toró Tibor fizikatanár fia küldte hozzám. Ő, miután elolvasta a verset az *Igaz Szóban*, egy osztályfőnöki órán felolvasta a diákjainak is. Attól a pillanattól fogva nem volt megállás, olvasták, értelmezték, vitatkoztak rajta, némelyek már kívülről idézték, egyenes út vezetett az elhatározáshoz, hogy ezt az élményt másokkal is megosszák, pódiumra vigyék az egészet.

A visszaemlékezők szerint egy év is eltelt a készülődésekkel, a tanulással, hiszen Toró T. Tibor fizikatanár rendezésének alkotó résztvevői voltak az osztályából kiválogatott mintegy 20 szereplő mellett azok is, akik nem kaptak szerepet, de más osztályokból is gyűltek köréjük „segéderők”. Megmozgatták és felbolydították az egész Temesvári Magyar Középiskolát. (NB.: Ekkorra a temesvári maradt az egyetlen tiszta magyar középiskola az egész Erdélyben, Bánátban és Partiumban.) Szerencsére ott állt mögöttük az iskola

akkori igazgatója, Tácsi Erika, aki tartotta a hátát az egész akcióért, mert a pártszervek és a belügyiék szorgosan nyüzsögtek az iskola, a diákok, az osztályfőnök, az egész indiánosdi körül. Talán ennek tudható be, hogy eléggé elhúzódott a bemutató, ráment szinte az egész 1983–84-es tanév.

1984 tavaszán, áprilisban a Kriterion Kiadónál, Egyed Péter szerkesztésében megjelenik a három hosszú verset tartalmazó, *Ki virággal megveretett* című kötetem, amelynek az indiános „versünk” eredeti, *Hó hull örök vadászmezőkre* címmel lesz a záró opusza. Tamás Péter visszaemlékezése szerint a bemutatóra készülődve már ezt forgatják a kezükben, emelik be az eredeti szövegváltozatokat az előadásba.

Napra pontosan már senki sem emlékszik az előadás dátumára. 1984 tavaszát emlegeti mindenki, ezt erősítette meg Tácsi Erika is. Az egyetlen, első és utolsó előadást a temesvári Egyetemiek Kulturházában tartották. A siker több mint visszhangos volt, nemcsak a középiskola diákjai, hanem a temesvári magyar egyetemisták (NB.: Abban az időben az országban talán itt volt a legszínvonalasabb a magyar egyetemisták művelődési, önismereti élete, ez már Bocsárdiék és a Garabonciás korszaka, ami szintén megérne egy misét...), és a város magyar értelmiségének a többsége is ott ült a nézőtéren.

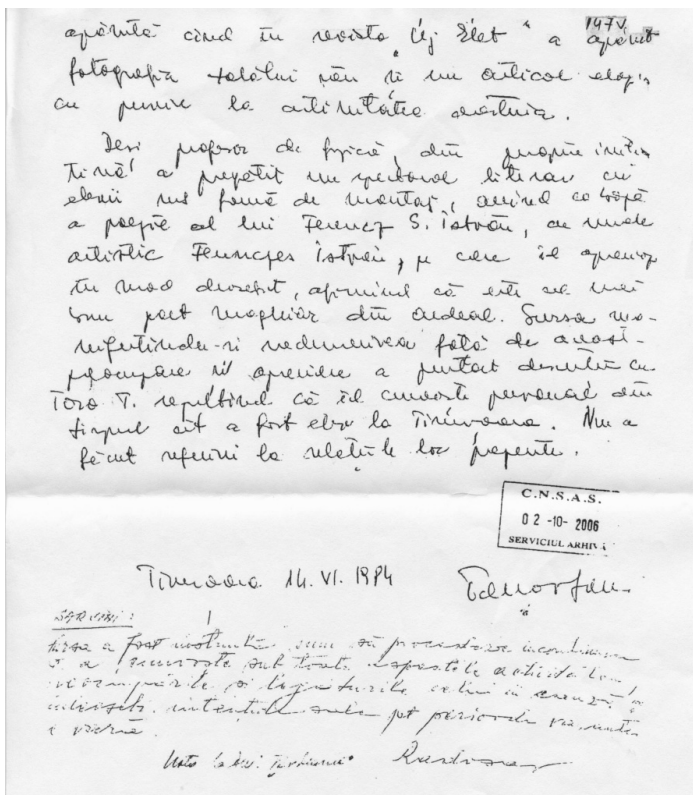
És aztán néma csönd. Több előadását a műsornak nem engedélyezték, a korabeli sajtóból is kitiltották az értékeléseket, füstbe ment a diákok álma, hogy Erdély, Bánság, Partium más városaiba elvigyék megszenvedett pódiumműsorukat, amelyet sajnos még a szerző sem láthatott, mert rajta kívülálló okokból nem mehetett el a bemutatóra; arra gondoltak, hogy majd egy későbbi előadásra csak eljut.

Metz Rita, egykori temesvári középiskolai kortársnak köszönhetően birtokomba került két korabeli fotó az előadásról, amelyeket, ím, mellékelek:



(Hiába érdeklődtem a mai fiataloktól, hogy az előadás szereplőinek pólóján mit jelképez a csonka kéz, nem találtam rá magyarázatot. Csak sejtem tehát, hogy a poéma egyik szakaszát jelképesítették az akkori srácok: „a sarki kocsmában pedig / néma Vadölő esoesezik / csonka ujjával / öt üveg sörért”).

A legkézzelfoghatóbb „eredménye” az egész kalandnak az lett, hogy Toró T. Tibort nemsokára rá eltanácsolták a tanügyből, akiből a rendszerváltás után egyik legtisztességesebb politikusunk, parlamenti képviselőnk lett. Az ő blogján találtam rá egy 1984. június 14-én keltezett besúgói jelentésre, amelyben szóba került a célszemély irodalmi előadást szervező tevékenysége is. Íme:



A románul írt szövegnek – durva nyersfordításban – a következő az értelme:

„Habár fizikatanár, diákjaival egy irodalmi előadást rendezett, Ferencz S. István – művésznevén Ferenczes István – egyik verséből, akit különösen nagyra értékel, azt állítván, hogy a legjobb magyar költő Erdélyben (NB.: No, no, egy kicsit eltúloztad a dolgot, Tibike...). A kútfő a Toró T. Tiborral folytatott beszélgetéseiben sajnálkozását fejezte ki ilyen jellegű foglalatosságai miatt, aki azt állította, hogy személyesen ismeri (NB.: mármint a szerzőt), még abból az időből, amikor tanuló volt Temesváron.

(NB.: Nem emlékszem, nem tudom, miként ismerhetett engem tanuló koromból Toró T. Tibor, mert az igaz ugyan, hogy 1962-ben Temesváron érettségiztem, de a középiskolát Lugoson végeztem. Ő pedig 1957-ben született. Ha csak nem atomfizikus édesapján, illetve kitűnő lugosi tanárunk, Gergely Kálmánon keresztül, aki Tibor apósa lett? De ezek a találkozások az én középiskolai éveimnél jóval később történhettek, 1984-ben már biztosan ismertük egymást, tehát nem túlozt nagyon, amikor visszavetítette „jelenünket a múltba”. Ő, tempora mutantur...) *A jelenlegi kapcsolataikról nem tett említést.*”

A 2017. szeptemberi temesvári találkozó az én számomra katartikus élményt hozott. Enyhén hátborzongató volt a szembesülés egykori művemmel. Ugyanis újból előadták. Igaz, hogy nem az egész, csupán részleteket belőle. Szinte megsemmisülve irultam-pirultam, amint a harmincvalahány évvel ezelőtti egykori szereplők közül néhányan – immár őszbe alkonyodva, meglett férfiak, asszonyok, élükön Tamás Péter konzullal – mondták, szavalták a poéma részleteit. Nostalgikus szövegmondásukat kiegészítette, már-már überelte a mostani temesvári középiskolások beugrása, üdesége, akik azokat az egykori szereplőket helyettesítették, akik nem lehettek jelen. Olyan volt az egész, mint asztaltáncoltató szellemidézés; valami furcsa mélabú, szomorú búbáj lebegett fölöttünk.

A többi már csak ráadásnak jött. Számomra a legfontosabb a találkozó utáni beszélgetésekből állt össze: az egykori diákok egyöntetűen azt vallották meg, hogy az az *indián teles* időszak, az az egyetlen előadás egész további életük meghatározó, múlhatatlan élménye volt. Hamuban sült pogácsaként ott zörög, kísért most is a tarisznyájukban. Most már „mitosztalan” lett, „de lelkiismeretté” szépült az egész, azaz: jól s jót cselekedtem, amikor Székely János urat „kiszolgáltam”.

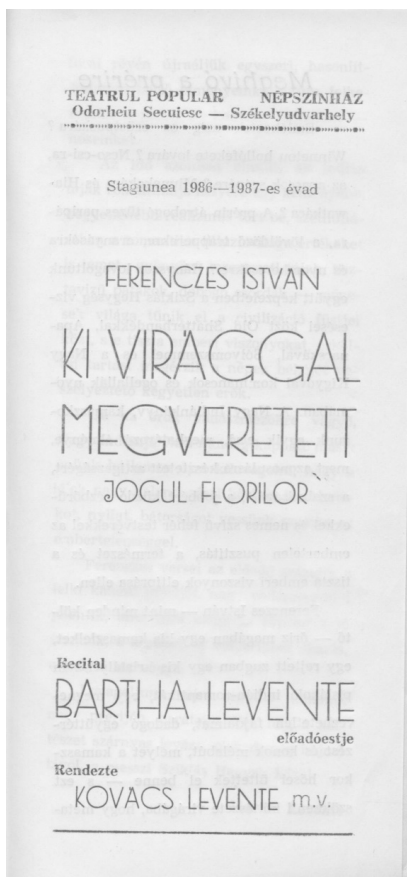
Köszönöm, temesvári magyarok.

3.

Mint már említettem, 1984-ben megjelent a Kriterion kiadásában, Egyed Péter szerkesztésében a *Ki viraggal megveretett* című, három poémát tartalmazó kötetem, amelyben az indiánosdi immár az eredeti, *Hó hull örök vadászmezőkre* címmel szerepel. Még az év őszén felkérésre Bartha Levente az udvarhelyi Népszínháztól azzal, hogy olvasta a könyvet, s szeretné egy pódiumműsor keretében előadni. Természetesen beleegyeztem, hiszen Király László *Amikor pipacsok voltak*, 1982-ben megjelent verskötetéből összeállított műsorának visszhangos sikere kellő garanciát jelentett. A következő hónapokban többször találkoztunk, Levente sorról sorra rágta át magát a szövegen, rákérdezett, magyarázott, értelmezett, beszámolt készülődéseiről, a színpadi próbákról. Közben kiderült, hogy az előadást Kovács Levente, a marosvásárhelyi színművészeti főiskola tanára, tehát profi rendező fogja rendezni.

Az udvarhelyi Népszínháznál alapos, jól átgondolt előadás készült, amit az is jelez, hogy a bemutatóra csak az 1986–1987-es évadban került sor, emlékezetem szerint 1986 őszén a nagyszínpadon, telt ház előtt.

A műsorlapba a rendező Kovács Levente *Meghívó a prérre* címmel írt ajánlást, amely szinte megpecsételte könyvem sorsát: végleg győzött a Székely János által „kiharcolt” indián-szimbolika, mintha kényszerzubonyba zárva táncoltak volna azok a poémáim is, amelyek eléggé távol estek ettől a szimbolikától. Ez érthető is, hiszen így vált



„eladhatóvá” az „aláaknázott váróterem”, „virággal megveretett” sivár várakozásainak önpusztító reménytelensége.

„Emlékeztek még a prérire? – teszi fel a nézőknek a kérdést Kovács Levente, mintegy sejtetve, hogy ennél is többre emlékezünk. – És Winnetou hollőfekete lovára? Ncsó-csi-ra, az apacsok szépére? Miunekakára és Hiawatkára? A prérin átrobogó tüzes paripára, a lövöldöző trapperekre, aranyásókra és nyomkeresőkre? Hányszor lovagoltunk együtt képzeletben a Sziklás Hegység vízesei közt Old Shatterhandékkal, Apanacskával, Sólóyszemmel és a Nagy Kígyóval kommandsok és ogellák nyomában. A Nagy Indiánkönyv, kamaszkorunk egyik első, meghatározó élménye, mert azonosulásra készítetett az igazságért, a szabadságért, a jobbért küzdő rézbőrűekkel és a nemes szívű fehér testvérekkel az embertelen pusztítás, a természet és a tiszta emberi viszonyok eltiprása ellen.

Ferenczes István – mint minden költő – őriz magában egy kis kamaszlelket, egy rejtett zugban egy kristálytisztán pislákoló indián-romantikát, egy megnevezhetetlen fájdalmat, dadogó együttérzést és konok mélabút, melyet a kamaszkor hősei ültettek el benne – s ezt szökkenti költészete virágába, hogy metaforái révén újraéljük egyszери, hasonlíthatatlan belső élményeinket; újra felkeressük a prérít és kedvenc tájainkat – hőseinket.

Az idő azonban elmúlt, az indián tájak romantikája helyére egy keményebb, kegyetlenebb realizmus tört be, széthullásában a romantika illúzióvilága értékeket is temet: gyönyörű természeti tájak, tiszta vizű patakok, dobogó csordák-ménesek világa tűnik el a civilizáció füstjei közt, s e tiszta emberi viszonyokat, erkölcsi tartást megérezik a népek békéjét veszélyeztető kegyetlen erők.

De az örök vadászmezőkre vágó, Nagy Indiánjátékra mindég kapható másik énünk hajlamos újra kilovagolni, hogy a lélek nagy kalandozásai közben tomahawkot, nyilat, bátorságot vessünk szembe az embertelenséggel.

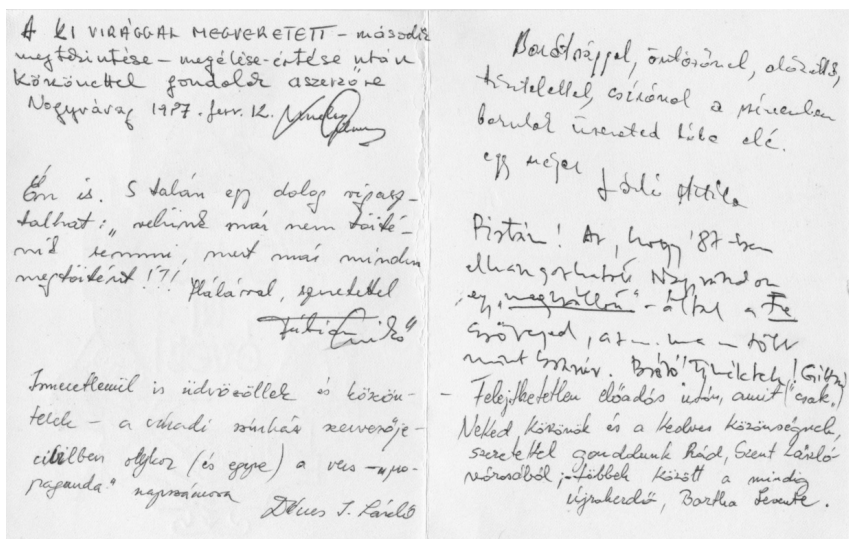
Ferenczes versei az előadó számára a lelki kaland prérijét, nagy vadászmezejét jelentik, ahol újra magasba röppen a jó szándék, a szebbet – emberibbet akarás, a helytállás vágya.

Lovagoljunk újra együtt álmaink nagy prérijén, barátaim. Fel hát a költészet szárnyas lovára, pirkad még hajnal távol, a messzi Sziklás Hegyek közül.”

A székelyudvarhelyi három előadás után Bartha Levente elindult tájolni. Előadásait elvitte szinte Erdély minden jelentősebb városába.

Nem követtem, hogy hol, merre járt. Időnként érkezett egy-két visszajelzés. A madár repült, a költészet művelte a csodát, immár tőlem függetlenül, ez volt a természetes, a normális.

Két visszajelzés is legyezgette „művészi hiúságomat”. 1987 februárjában egy újévi üdvözlőlap érkezett Nagyváradról, amelyen színészek, újságírók, költők jeleznek az ottani két előadásról.



Gittai Pista barátomat idézem: „Pistám! Az, hogy '87-ben elhangzott Nagyváradon egy 'megszállott' által a Te szöveged, az ma több mint bravúr. Brávó Tinétek! Gittai”

Azonban ennél is fontosabb, hogy a szakma felől is érkezik tudósítás. Kántor Lajos az *Utunk* 1988. február 15-i számában tesz közzé egy terjedelmes értékelést *A költészet virágos katonája* címmel, Bartha Levente szatmári vendégszerepléséről, ahol előadta két költő, Király László és a Ferenczes „virágos verseiből” összeállított pódiumműsorait.

„A három hosszú versből álló Ferenczes-kötetet - írja Kántor - úgy szabja át a maga előadói méretére, hogy a címadó első költemény lényege (e puritánra fogott juhászferenczes tenyészet) el ne vesszen: »pogromos arccal gyűlnek körénk / arcmagasságig tolakszanak fel / tolakszanak fel / az alacsony mételtyű-félék / a kigyónyelvek / alázatos algák / trágár békalábak



Úgy tűnt, hogy helyreállt a világ rendje, költeményeim, másokkal együtt, lassan az erdélyi magyarság „lelki karbantartójává” váltak, a kezdeti, lassan elfeledett „viszontagságok” után révbe értek. Akár boldognak is érezhettem volna magamat, ha tudtam volna, hogy mi a boldogság. Talán a megírásuk volt az. Színpadra vitelük sikere biztosan nem tett azzá, szinte restellkedtem, ha néha vállon veregettek, megborzongatott a „tapsprófétaság”.

De azért szerettem volna, ha lakóhelyemre, Csíkszeredába is elhozza műsorát az előadó, mert gyarló, hiú az alkotó, kíváncsi arra, hogy miként működik abban a közegben a mű, ahol megszületett. Egyszer-kétszer rákérdeztem Barthára, hogy mikor hozza el a műsort Csíkba. Azt a választ kaptam, hogy majd. Ő pedig, mintha sejtett, megérzett volna valamit, mindegyre halogatta a csíki vendégjátékot. Nem sietett, mert tudta, hogy a megyeszékhely korifeusai, kicsi atyaistenei pápábbak a pápánál.

Végül is, valamikor 1988 őszén eljött Csíkszeredába is. Két előadást hirdettek meg, de csak egy lett belőle. Az előadás utáni napon megindultak a szervek, begyűjtötték a kiragasztott és a raktáron lévő plakátokat (az udvarhelyi Népszínháznál is), még nálam is érdeklődtek, hogy van-e belőlük a birtokban (persze, azt mondtam: nincs), az előadónak pedig tudomására hozták, hogy nem lesz több előadás. Magyarul: betiltották.

A dolgot annyira komolyan vették, hogy az előadásról készített értékelőt is kicenzúrázták a megyei lapból, az akkori *Hargitából*. Székedi Ferenc újságíró kollégám



szomorúan adta át *Vers és virág* című kéziratát, amit azóta is őrzök:

„Aki évek óta figyelemmel követi színpadainkon az előadóesteket, különösen az önálló versösszeállítások bemutatását, nagy-nagy változásokat vehet észre: míg eleinte színészeink vagy más pályáról a színpadra átránduló előadóink elsősorban klasszikus ihletettséggű műsorokkal álltak a közönség elé, addig mára nagyot változott a kép. A kimondottan érzelmi költészet színpadra vitele helyett (és mellette) előtérbe került a gondolati költészet; az egyszerűen csak szép, zengzetes versmondás helyett pedig valóban az önálló, az értelmező, a vers sokrétű lehetőségeit elemző és tovább, a színpadi alakítás lett a döntő. Az egyszemélyes műsorban az előadó immár nem egyszerű elmondó felolvasó, hanem kimondottan kommunikációs szerepet játszik. A költőtől az olvasóig, illetve hallgatóig eljutó »message«, az információs üzenet jórészt rajta is múlik. És az évek során változtak, alaposan megváltoztak maguk az előadók is, hisz a gondolati költészet az eszközök, a hatások jóval szélesebb skáláját igényli. Bármennyire is paradoxonnak hat, még azt is meg kell tartalommal, illetve értelemmel tölteni, ami a versben hiány és azoknak a tetszőleges kapcsolatoknak vagy metafora-láncolatoknak is meg kell adni a jelentését, amelyek az eredeti kötet lapozgatása közben csak második vagy harmadik olvasatra bukkannak elő. Aki tehát ilyen költészet, ilyen költeménysor bemutatásának fog neki, az ugyancsak nagy fába vágja a fejszéjét. Bartha Leventét, a Székelyudvarhelyi Népszínház tagját nem riasztotta vissza a feladtság: jóval több mint tíz (?) előadás után (a kezdetekről beszámoltunk olvasóinknak) még csiszoltabban, még kiforrottabban vitte színpadra Ferenczes István virágos verseit, vagy ha úgy tetszik, vers-virágait, mikro- és makrokozmosz, biológiai-asszociációit, érzelmi fűtöttségű, hagyományokban fogant, és mégis oly széles, egyetemes sodrású líráját. Ezzel, a helyenként magának a nyelvnek a korlátait is feszegető lírával megküzdeni kemény munkát igényel, s ha – amint az természetes is – a csíkszeredai két előadás (NB.: csak egy lett belőle...) kapcsán lehetnek kisebb-nagyobb néző-alapú nézetkülönbségek, a vállalt feladat nagysága és a kortárs költészet következetes művészi színrevitele megérdemli elismerésünket.”

Bartha Leventét – elmondása szerint – behívták a szekura, ahol ilyen-olyan magyarázatokat kértek, a szerző szándékairól érdeklődtek, hogy mit akart ezzel a szóval, mondattal mondani, találkozásaik alkalmával miről beszélgettek... Tulajdonképpen a szokásosnál nem

történt semmi különösebb. Hanem az előadást néhány nap után újravizionálták Májai Albert, a Szocialista Nevelés és Művelődés Megyei Bizottsága elnökének vezetésével. Bartha elmondása szerint a bizottságban még benne volt Barabási László, a csíkszeredai múzeum igazgatója mint fő jelentéstevő, és néhány, Bartha által nem ismert pártaktivista. Sok csűrés-csavarás, „szövegértelmezés, magyarázás” után végül kimondták a verdiktet: többé nincs indiánosdi!

1990 után Bartha Levente többször, a világ legkülönbözőbb tájain még jó néhányszor előadta műsorát. Ezekről az előadásokról már nincs semmi tudásom. Azt hiszem, már nem is volt annyira érdekes az egész, már nem perzselte annyira az emberfia bőrét, mint a diktatúra éveiben. Viszontagságos pályáját akkor futották be „virággal megveretett” verseim, amikor értelme volt, amikor szükség volt rájuk, amikor gúzsba kötöttek áhítoztuk a szirének, habléányok, Cecíliák virányos jövővel csábító, hívó énekét... Kívánhat-e ennél többet az ember?

*„Felicián leplezett ijedelemmel kérdezte:*

*– Csak nem készül valami kellemetlen vihar, kedves barátom?*

*A kormányos megrendülten kémlelte a láthatárt, majd nem titkolva aggodalmát, így felelt:*

*– Nagyrabecsült uram! Attól tartok, hogy a forgószelek már teljes mértékben el is készültek. Így sajnos, egyelőre nem mesélhetek többet Cecíliáról, a habléányról.*

*Ebben a pillanatban, zurr, röpülni kezdtek a falevelek, aztán zurr, elrepült Felicián trópusi sisakja, majd zurr-zirr-zirr, Feliciánt is fölkapta a szélvész, és vitte rendkívüli kalandok és még jelentősebb viszontagságok felé.” (Bajor Andor)*

## MEGTALÁLNI AZ ÉLTETŐ FORRÁSOKAT

– Kovács Eszter beszélgetése Kovács Éva színművésszel –

**A** színpadi sorsok mellett a való életet is teljes egészében élni kell. És nemcsak kell, de lehet is: erre Kovács Éva a legjobb példa, akinek bár férje is színházbeli, mégis sikerült megtalálniuk együtt azt a nagyszerű egyensúlyt, ami mind szakmailag, mind pedig magánéletileg kielégítő számukra. Kovács Éva 1971 óta a szatmárnémeti társulatnál játszik, ahol a százszerepesek páholyában már jó tíz éve előkelő helye van. Megkapta az EMKE Poór Lili-díját, a Magyar Művészetért Díjrendszer Ex Libris-díját, és a Harag György Társulat örökös tagja. Ugyanakkor azt vallja, hogy nem lehet egy egész életet a színházra alapozni.

– Életútinterjút szeretnék készíteni veled. Beszéljessünk a pályádát meghatározó emlékekről, szerepekről, partnerekről, rendezőkről, szóval a színházról.

– Kolozsváron születtem a Mátyás király szülőháza mögötti Karolina téren – a Barátok temploma, a zeneiskola és a színház vonzáskörében nevelkedtem. Kolozsvár mindig a kultúra fellegvára volt, ahol minden művészeti ág intenzíven jelen volt, és ma is magas színvonalon kínál élményeket, változatos programokat és igazi csemegéket. Van és volt itt opera, operett, balett, prózai színház, bábszínház, hangverseny.

Az iskolát szerettem. Volt ott a tanulás mellett vers, kórus – és a IV. osztályban dramatizált *Falu végén kurta kocsmá*, amelyben én piros pöttyös szoknyában, kendőben a kislány voltam, és a szívem majd kiugrott. A sírás gombóccá rekedt a torkomban, és ríva mondtam: „Csendesebben vigadjanak, / Isten áldja meg kendteket, / Szegény édesanyám beteg.” Mindig borzongok, ha rá gondolok – nagy sikerünk volt; bennem valami ott megmozdult.

Az iskolával a csoportos színházba, bábszínházba járás igazi ünnep volt. Együtt, a kamaszok naiv sutyorgása, az illatok, az izgalom, a titkok és azután másnap a beszélgetés arról, amit láttunk – különleges élményeim.

Nagymamám imádta a színházat, annak minden műfaját, és én ebben a különleges színházszeretben nevelkedtem. Emlékszem, az első igazi színházi élményem John Steinbeck *Egerek és emberek* című darabja

volt. Az előadás különleges hangulata azóta is bennem él: addig nem tapasztalt szívszorító, mély fájdalmat éreztem. És azt, hogy én eljátszanám ezt. Férfiszerep volt. Nahát, ilyen a lélek, nem tudni, mikor, hol és milyen körülmények hatására változik, fogad be jó vagy rossz élményeket, melyek azután valamilyen módon alakíthatják az életünket. Mikor az egyetemen, az első órákon ismerkedtünk, kérdezték, hogy ki, honnan, milyen élménnyel jött. Én erről beszéltem, a tanár úr pedig hosszan nézett és azt mondta: „különös, de mindegy, hogy kit; hinni kell, mélyen, igazán!”



Szeretem a zenét is, hiszen már kisgyermekkorom óta operába is jártunk, rendszeresen. A komolyzenét nemcsak hallgatni, de érteni is meg lehet tanulni. Még egész korán láttam Bartók egyfelvonásosait: *A kékszakállú herceg várát*, *A csodálatos mandarint* és *A fából faragott királyfit*. Elvárásoltak. A zene, a tánc, a díszlet, az énekesek, a ruhák, a színek!...

– *Aztán átkerültél Marosvásárhelyre. A főiskolai éveidről milyen emlékeket őrzöl?*

– Ami akkor négy év volt, és kevés, most egyetem, és három. Imádtam a főiskolát. Többeknek kinkeserves, álmatlan éjszakák – nekem csoda, gyönyörű, ismeretlen világ. Végig lubickoltam. Persze gyötrődtem én is, kerestem magamban a színeket, a fájdalmat, a humort, de ez nem volt teher. Természetes volt a munka: a beszédművelés, a mozgásóra, a drámai gyakorlat, a feladatok megoldása. Másodévtől pedig óriási lehetőséget kapva már a végzős évfolyamon játszottam, és azután állandóan színpadon voltam.

Tompa Miklós tanár úr egészen fantasztikus pedagógus és rendező volt – ő, ugye, a nagyhírű marosvásárhelyi Székely Színház megteremtője, Tompa Gábornak, a Kolozsvári Állami Magyar Színház nagyszerű igazgató-főrendezőjének az édesapja. Őt hallgatni, vele együtt lenni egészen különleges élmény volt.

De Kovács György tanár urat sem feledem, hiszen a maga megközelíthetetlen, titokzatos, páratlanul egyedi jelenlétével testesítette meg számunkra a sokarcú színészt. Megilletődve hallgattam őt, gyönyörűen beszélt, és a verset úgy mondta, hogy vitt magával, nem eresztett. Rendkívül erőteljes színpadi jelenléte volt, ami máig él bennem.

Aztán Csorba András tanár úr, a színész, a filmszínész! Ő volt az osztályvezetőnk, a Budapesten forgatott nagy sikerű Jókai-film, *Az arany ember* főszereplője. Szerelmesek voltunk, olvadoztunk, ha órát tartott. Sokszor hiányzott a forgatások miatt, de ha jött, kíméletlenül megrángatta a lelkünket. Gyötört addig, amíg nem azt látta, amit szeretett volna. Intenzív órákat tartott, röviden, tömören kért helyzeteket, érzelmeket, és ritkán dicsért. Olyankor a szerelem elillant...

Az egyetemen többek között a negyedévesekkel játszottam például Gorkij *A nap fia* című drámájában a szobalányt. Évek múltán újra megtalált ez a darab, de akkor már Lizát, az egyik főszerepet kaptam meg, amit nagyon szerettem. Megtisztelő volt a végzősökkel játszani, más volt, mint az évfolyamon, többet tanultam, tapasztaltam. Kivételes szerencsének éreztem, hogy végig színpadon lehettem. Évfolyamelsőként végeztünk ketten, sikerként éltem meg, és jólesett a dicséret.

– *Mit gondolsz, elhivatottság vagy önfegyelem kérdése, hogy az ember hogyan éli meg az egyetemi, főiskolai éveket? Említetted, hogy sokan inkább a nehézségekre emlékeznek. Miért lehetett ez nálad másképp?*

– Mert a tanulás munka? Igen, az! Bírni a munkát, ahhoz fegyelem, figyelem kell. Egymást el kell tudni viselni, segíteni és összekapaszkodni, célba érni, együtt. Az öröklött tulajdonságok, a gének titka ez: hogy ki mennyit bír, hova, merre tart. Mondják, az élet legnagyobb ajándéka, ha minden új nap örömmel indul. Ha szereted azt, amit csinálsz, akkor öröm lesz minden nap bemenni, elkezdni a munkát. Keresgélni szívósan, kitartóan addig, míg a megoldás megszületik.

Egyszerűen tudtam, mit akarok, egyértelmű volt, melyik pálya érdekel. Hogy színházban akarok élni, sorsokat megmutatni, és folyamatosan más emberré válni estéről estére a színpadon.

Teljesítménycentrikusság? Alkalmazkodóképesség? Nem tudom, pontosan mi lehetett a háttérben. Nem éreztem soha fárasztónak, ha valami nem úgy sikerült, ahogy épp kellett volna, és újra és megint meg kellett próbálni.

Ez is a munka és a fejlődés része volt. Persze a bemutatók előtt mindig vannak gyötrődések, de ezt is élvezem. Szeretem a próbákat, mert feszegetjük a határainkat, és az a legnagyobb gyönyörűség, amikor az ember olyan rendezőkkel találkozik, akik figyelnek rá, akik tudják, mit szeretnének kihozni a darabból, a színészből. Ilyenkor rendező és színész egymást építik. Az első találkozás a darabbal nagyon szép, a hosszú beszélgetések, a személyek megismerése, a sokszori olvasással az érzelmek, a mit, miért és hogyan – az asztali próbák időszaka, mi úgy tanultuk, szilárd alapja az előadásnak, amelyre kunyhót, de erődítményt is fel lehet építeni.

*– Abban a szerencsés helyzetben voltál, hogy amikor 1971-ben, a színi elvégzése után a szatmári társulathoz szerződted, még együtt játszhattál a színház alapítóival.*

– Igen, itt a színházban valóban kiváló művészek dolgoztak. Országos ismertségű volt a magyar társulat. Nyilván a megalakulásának egyedi története, az együtt maradt évfolyam és a már akkor ismert rendező, Harag György miatt is, aki a hívásukra velük tartott színházat „játszani”. Páratlanul nyitott, csupa szív kollégák fogadtak, az első pillanattól jól éreztem magam. Mindig körültekintően, kifinomult ízléssel állították össze a repertoárt, vigyázva arra, hogy a közönség számára művészileg kifogástalan, feledhetetlen előadásokat mutassunk be. Lett volna lehetőségem néhány éven belül elmenni – két társulathoz is hívtak –, de én itt találtam otthonra, és itt alapítottunk családot.

Akkoriban nagyon sokat beszéltek a szatmári színházról más városokban is, mert itt tényleg olyan előadásokat lehetett látni, melyeket máshol talán nem ilyen eszközökkel, nem ilyen koncepció alapján rendeztek. Bátran nyúltak egy-egy darabhoz, és így egészen kiváló előadások születtek. Például – visszatérve kicsit az olvasópróbákhoz –

két hétig is tartottak az asztali próbák. Folyamatosan olvastuk a darabot, és közben beszélgettünk. A rendező elmondta, hogy mit szeretne, milyen módon és milyen eszközökkel dolgozunk majd, mondatonként elemeztünk. Játszva tanultuk az asztalnál a szöveget. Igazi alkotómunka volt, hiszen a jellemeknek, hangulatoknak a kibontása után a színpadon már biztosabban dolgoztunk.

Emlékszem, az első szerepem Frida volt, Pirandello *IV. Henrik* című drámájában. Kovács Ferenc rendezte, Csíky András Henrik volt, Soós Anikó játszotta az anyámat, Boér Ferenc volt a vőlegényem. Csupa ismerős név, nagyszerű színészek, velük együtt lenni, egyenrangú partnerként dolgozni – figyeltek rám –, több volt mint ajándék.

Igazi nagycsalád volt a szatmári társulat, de abban az időben valahogy ez mind a hat erdélyi magyar színházra igaz volt. Nyaranta rendszerint elindultunk egy 20-21 napos turnéra, bejártuk az erdélyi városokat, Székelyföldet, és valahol mindig találkoztunk a többi társulattal is. A színészek tudtak egymásról, a turnékon több társulat is egy szálláshelyen lakott, ezért ha máskor nem is, de ilyenkor, nyaranta biztosan találkoztunk.

– *Akkoriban a színházban tényleg otthonra találtak a fiatalok...*

– Amikor befejeztük a főiskolát, mindenkit szerződtettek valamelyik színházhoz. Mi hatan végeztünk; kit hova hívtak, hol volt szükség fiatal színésznőre vagy színészre, oda ment. Elképzelhetetlen volt, hogy szerződés nélkül maradt volna valaki. De nem is végzett 24 színész, mint mostanában. Természetes, hogy ennyi hely nincs a színházaknál. Viszont a végzősök viszonya is megváltozott a szakma iránt. Ma már nem tragédia, ha valaki az egyetem elvégzése után nem kap szerződést, szerepet. Könnyedén vált, vagy folytatja a tanulást más szakon, mesterizik, átképezi magát, de látványos összeomlás nincs.

– *Miért lehet ez így? Már nem az a cél, hogy frissen végzettként színházhoz kerüljenek?*

– De, a cél az, hogy szerződést, szerepet kapjanak, hívják őket, hiszen színésznek készültek. Ám ha nem szerződtetik őket, ha nincs hely számukra, az fájó ugyan, de rengeteg más lehetőséggel is próbálkozhatnak. Egyszeriben merőben más utat választanak. A seb is lassan vagy gyorsabban begyógyul – és már nem kerülik el az adott városban

a színház utcáját. Változott az emberek érzékenysége, sok az impulzus, a kínálkozó alkalom.

Felvételizni is kevesebben mennek, láthatóan nem annyira vonzó a színi pálya, mint régen. Megmarad a színház mint szerelem, de az anyagi vonzás sokszor erősebb. Lehet világot látni, nyelveket tanulni, más kultúrákat megismerni. Persze, a színháznak ma is megvan a maga nagyon fontos szerepe, a varázsa, a színészeket becsülik, szeretik, mi pedig itt, Szatmáron kivételes helyzetben vagyunk, mert nekünk különösen lelkes, nagyszerű közönségünk van.

- *Sokat változott idekerülésed óta a szatmári közönség?*

- Inkább a színházhoz való viszony változott. A közönség akkor is nagyon kedvelte a színészeit. Talán intimebb volt a viszony, ismertek bennünket. A színházba járás ünnep, esemény volt a városban, ahol összejöhettek az emberek. Elekes Emmáék mesélték, hogy itt egy premier előtt új ruhát csináltattak, fodrászhoz mentek a hölgyek. Törzsközönség volt, és ezek a nézők szerettek a színészek közelében lenni. Voltak közös vacsorák, barátságok alakultak ki. De hát ez akkoriban, azt hiszem, mindenhol így volt.

A mostani közönség szeretete ugyanolyan, ragaszkodásuk látható, a bérletek száma növekszik. A sok fiatal, óvodás és kisiskolás rendszeresen ott van az előadásokon. Ők remélhetőleg meg is maradnak színházat szerető, hűséges közönségnek.

- *A szatmári közönségre különösen jellemző, hogy vannak kedvenc művészeik, akikért bármikor megnéznék egy előadást. Nem feltétlenül az érdekli őket, hogy ki rendezte, milyen műfajú, sokkal inkább az, hogy játszik-e benne Kovács Éva, Czintos József vagy éppen Rappert-Vencz Gábor, hogy csak pár kedves nevet említsek.*

- Igen, valóban keresik a kedvenceket, kérdezik, hogy ki miért nem, vagy éppen ki miért játszik, de legritkább esetben jönnek lázba egy-egy rendezőtől. Természetesen a könnyedebb, szórakoztató darabokat kedvelik, de azért az igényesebb előadásoknak is van értő közönsége. Ezért jók a fesztiválok, mert ilyen alkalmakkor a jó előadások rendezőit is megismerik. Régebben rendszeresen, minden előadás után autogramért álltak sorba a gyerekek a művészbekajárónál. Az öltöztető nő összeszedte a műsorfüzeteket, emlékkönyveket, kis papírokat, és

behozta az öltözőbe, aláírtuk őket, visszavitte és kiosztotta. Közben méltatlankodott, hogy nem kéne ilyen papírfecnikre autogramot osztogatnunk nekünk, művészeknek: vagy jönnek rendes füzettel a gyerekek, amibe aztán gyűjtögethetik az autogramokat, vagy nincs több aláírás.

– *Nálad minek van nagyobb jelentősége: a szakmai díjnak vagy a közönség elismerésének? Melyik motivál jobban?*

– Mindkettőnek van értéke. Jólesik a visszaigazolás, hogy jól dolgoztál. A szakmai díjakkal „megkínálják” az embert. Szerintem akkor igazán értékes egy ilyen díj, ha nem számítasz rá. A közönség elismerése viszont többet ad. Az olyan, mint egy folyamatos taps. Nemrég bemutattuk Werner Schwab *Elnöknők* című darabját, amit Sorin Militaru rendezett. Egy boldogságos próbafolyamatból egy jó előadás született. Szerettük mindhárman – sajnos idén már nem játsszuk. Más színházban több mint húsz éve műsoron tartják, változatlan érdeklődés mellett. Erős, megrázó darab, kíméletlenül hat a karakterek és a történet szokatlan drámaisága miatt. Egy ismerősöm, miután látta a darabot, felhívott, mert el akarta mondani, mennyire felkavarta őket az előadás. Az ilyen spontán jelzések az igazán nagy díjak. Szerencsére vannak ilyen ölelések, őszinte köszöntések.

– *Bennem is él egy emlékezetes előadás a kilencvenes évek közepéről. Alig tízéves voltam, amikor a stúdióban adtátok elő Strindberg Ezüstlakodalom című előadását, amiben Alice-t alakítottad, kiváló partnerek mellett. Bár ma már tudom, miről szólt a darab, de sokáig csak az előadás hangulatára emlékeztem, mozzanatokra, érzésekre. Gyerekekfejjel lenyűgözött, és olyan érzéseket hagyott bennem, amiktől máig libabőrös leszek.*

– Az egy csodálatos előadás volt. Ács Alajossal (Alival), akivel öröm volt együtt lenni. Nagyon szerettük mindketten a játékot. A csendeket, a pengeéles, húsbavágó szavakat, a kegyetlen sebeket ejtő emberi gonoszságot megmutatni ebben a drámában. Ő kiváló színész volt, fegyelmezett, pontos művész, akivel sokszor voltunk partnerek, és mindannyiszor megszületett egy mágneses tér, amelyben egymást éreztük. Egészen rendkívüli előadás volt, drámai, sötét színekkel, rossz emberi tulajdonságokat bemutatva. Volt olyan néző, aki többször is megnézte.

Szeretem a stúdió-előadásokat, mert a kis tér intimitása erőteljesebben vonzza bűvkörébe a nézőt, kézen fogod őt, és nem ereszted el, amíg ki nem gyúl a fény. Könnyebb egy kisebb térben egymásra hangolódni; az ilyen típusú, mély, drámai előadásoknak ideálisabb helyet nem is tudok elképzelni.

– *Csirák Csaba színháztörténeti összeállításából, a társulat fennállásának 60. évfordulójára kiadott könyvéből kiderül, hogy száznál is több bemutatód volt a szatmári színháznál. Számolod őket?*

– Nem számoltam, csak akkor, amikor Csaba áldásos munkája után rácsodálkoztam, hogy tényleg. Ezek sokatmondó számok, sok munka, sok siker vagy kevesebb van mögöttük. Inkább számon tartott előadásaim vannak, jó találkozásaim, áldásos periódusaim. Nem véletlenül emeltem ki a *IV. Henriket*, hiszen az volt itt az első bemutatóm, ezért volt euforikus az élmény. És azután még számtalan más kedvenc előadásom volt különböző műfajokban. Zenés és prózai, operett és vígjáték, és szerencsére volt több drámai mű is.

De ott van a számtalan pódiumest, amelyek közül a Márai Sándor- emlékeket nagyon meghatározó számomra, amelyben szintén Alival és Sebestyén Abával közösen dolgoztunk. Szugyiczky István színművész, a férjem és kollégám szerkesztette és állította színpadra, Alinak pedig ez volt az első és utolsó stúdiómunkája, és a halála előtti utolsó darab, amit nagyon szeretett. A Márai-estben nagyon finoman ismét egymásra hangolódtunk akkor mindhárman. István érdeme, hogy sikerült rávennie, vállalja el, hiszen ő nem mondott verset szinte soha. Távol tartotta magát a műfajtól, így meg kellett arról győzni őt, hogy igazából ez nem versműsor lesz, inkább hangulatában, mozgásában olyan, mint egy kis színházi produkció. És valóban az volt: nagyon megszerette... (Sajnos ez volt az utolsó neki, pedig István már szerkesztette a Wass Albert-pódiumestet, amire örömmel rábólintott.) Lubickolt benne, olyan nagyon szerette. Ő Márai volt, elegáns úr, beszédes mozdulatokkal, tekintettel, szövegmondással és szuggesztív jelenléttel. Az előadás híre gyorsan terjedt, meghívásaink voltak a budapesti Bárka Színházba, Bukarestbe, Kolozsvárra. Hosszú, áldásos folyamat lett volna menni, vinni Márai gondolatait úgyszólván elsőként, mert akkor még senki sem nyúlt így hozzá. Sajnos, ez fájón megszakadt, és egy korszak is lezárult az ő elhunytával. Szintén egy ajándék volt velem, mondhatom

talán mindnyájunknak, a Parászka Miklós által rendezett *Lear király* is. Az egyik lányát, Gonerilt játszottam, egy remek előadásban, amelyre máig sokan emlékeznek.

Nincs olyan színész, aki minden szerepével elégedett lenne. Minden előadás más, a partnerek többé-kevésbé inspirálni tudják egymást, de néha az a bizonyos szikra csak szikra marad, villanás, ami nem kap lángra. Ilyenkor persze az elégedetlenség a következő előadásig tart, amikor hátha minden rendben megy majd. Tehát azt mondanám, hogy igazán jó mérőföldkövei vannak a pályámnak. Ezek általában nem születhettek volna meg a rendezők nélkül.

- *Mondj néhány ilyen rendezőt...*

- Az *Elnöknők* kapcsán már említettem Sorin Militarut, aki jó stílusérzékkel választ darabot és alkotótársakat is a közös munkához. Nyugodtan rábízhattam magam, szerettem vele a próbákat. Feszés tempóban dolgoztunk, és örömmel várom a következő találkozást, egy hasonló hangulatú, izgalmas darab kapcsán. De ilyen volt Parászka Miklós is, aki meg tudta szólítani a színészt: tapintattal, de szívós következetességgel vitte végig a darabon az elképzelését. Árkosi Árpáddal emlékezetes volt Örkény István *Tótek*-jában Tótnét játszani. Vendég Őrnagyunk Kovács Lajos budapesti színművész volt, akiben egy nagyon karizmatikus színészt ismertem meg, egy harmonikus, de kicsit szokatlan próbafolyamatban.

És Tasnádi Csabát is említhetném, aki egy vidám, energikus rendező.

Azért, mert most kiemeltem pár nevet, nem azt jelenti, hogy a többiekkel ne tudtam volna jól dolgozni. Voltak még rendezők, akikkel jól lehetett kommunikálni, félszavakból értettük egymást. De olyan is rendezett, akivel nem sikerült a közös munka, ellenálltunk, vagy ő nem tudott a lelkünkhöz közel kerülni. Kovács Ferinek például én voltam a kedvenc fiatal színésznője, szinte minden előadásban játszottam, amit ő rendezett. Nagyon művelt volt, okos és jó pedagógus, sokat lehetett tőle tanulni. És emlékezetes, hogy Kovács Levente tanár úr egyszer nem drámai szerepet osztott rám a *Hyppolit, a lakáj* című, nagyon nagy sikerű zenés vígjátékban. Ács Alajossal boldogan komédiáztunk mint férj és feleség, Schneider és Schneiderné, és száznyolcvanszor énekeltem a *Jaj, de jó a habos sütemény...-t*.

*- Egészen különleges helyet foglalnak el az életedben a pódiumműsorok. Mesélj erről is!*

- Valóban nagyon sok költői esten léptem föl. Ezek mind kiváló lírikusok verseiből összeállított előadások voltak. Többen rendeztek ilyen esteket, de számomra a legnagyobb örömet mégis a Szugyciczky István által szerkesztett pódiumestek jelentik. Az ő elképzelése igazoltan sikeres, teljes értékű, és a mód, ahogyan szerkeszt, sajátosan átgondolt, kitűnő kép az íróról, az emberről, és művein keresztül a korról, melyben alkotott. Úgy válogat a költő műveiből, vallomásaiból, hogy mindent megtudunk róla, ami legjobban jellemzi őt. Egy méltóságban azt írták, hogy tananyagként is nagyszerű lehetne: remek képet kaptunk a költőről, se hozzátenni, se elvenni belőle nem szükséges. Ilyen esteket mutattunk be Kaffka Margitról, Wass Albertről, Páskándi Gézaról, Márai Sándorról, Radnóti Miklósról, Reményik Sándorról... És még a közönség által nagyon szeretett Dsida-estünket említeném, mellyel már sokfelé felléptünk itthon, és határon túl is. A negyvenedik előadásunkat éppen Mikházán, a Csúrszínházban ünnepeltük júniusban, és folyamatosan visszük oda, ahová hívnak.



*Dsida-estünk Bogdán Zsolttal és Csutak Rékával  
(Szerkesztette és rendezte: Szugyciczky István)*

Hárman vagyunk az előadás szereplői, Csutak Rékával és Bogdán Zsolttal. Itt Zsolt Dsidaként fájdalmasan szép, esendő embert mutat meg, és egy másik estben Adyként, amit szinten István szerkesztett, egy egészen más, örjítően szenvedélyes, zaklatott, szenvedő zsenit láthatunk. Vallom, hogy költészetet megkedveltetni így lehet a legjobban: a pódiumművészet eszközeivel, kis térben nyitogatni az érzelmeket, terelgetni az irodalom felé mindenkit, akit még nem érintett meg a vers.

– *Beszélgessünk a tanításról is...*

– A színházi munkám mellett már huszonöt éve tanítok a Szatmári Művészeti Iskolában. Szép beszédet, beszédtechnikát és versmondást. Számatalan vers- és prózamondó versenyen vesznek részt tanítványaim. Nagyon sok első és más rangos díjat, dicséretet, kiváló helyezést értünk el hazai és nemzetközi versenyeken. Többen sikeresen felvételiztek színművészeti egyetemekre, tanodákba, stúdiókba, és elismert színészekként dolgoznak különböző színházaknál. Jó velük lenni, szorgalmasak, tehetségesek, szeretnek verset mondani, megmutatkozni. A siker egészséges önbizalmat ad nekik, erősíti őket. Néhány hónapja szintén egyik tanítványom sikeresen felvételizett a kolozsvári BBTE színművészeti szakára. Ki tudja, talán pár év múlva visszatér, és itt a szatmári színpadon fog majd bemutatkozni.

– *Nem „színház az egész világ” Shakespeare-rel szólva, és nem is kell hogy az legyen. (...) Töltődni kell, gyereket nevelni, egymásra figyelni, rendet tartani kívül és belül, olvasni, természetet járni, rejtvényt fejteni” – ezek a te szavaid a Színészkönyvtár-beli bemutatkozódból. Nekem nagyon megtetszett.*

– Nem szeretem az olyan lila ködöket, amikor azt hallom, hogy 'az én életem a színház'.

Nem! A színház ott van a lelkemben, a zsigereimben. Igen, bemegyek a színházba, mert ez a munkám, és végzem a dolgomat, mint bárki más a munkahelyén. De természetellenes állapot lenne, ha hazahoznám a szerepeimet, ha elkezdenék azok szerint élni, viselkedni. Persze, amikor valami nagyon foglalkoztatja a színészt, az akaratlanul belefolyik a civil létbe is, minduntalan előbújik, fogva tart, keressük a megoldást, figyelünk. De töltődni kell, lazítani, ebben hiszek. Akkor

teljes egy élet, ha abba sok minden belefér, és ezek az események erősítik és építik egymást. Annyi szomorú példa van körülöttünk: idős, magára maradt ember, párkapcsolat, gyerek nélkül. Mert a színház csalfa szerető. Imád, tenyéren hordoz, majd elfeled; vannak hullámvölgyek, gyönyörű pillanatok, és iszonyatos, gyötrelmes, magányos időszakok.

A család, a barátok, a kapcsolatok erősítenek. Ez a pálya a bársonyembereket keresztre feszíti. A gyűrődést bírni kell, megújulni, kutatni, és meg kell találni az erőt adó forrásokat. Az életet teljes egészében kell élni, hiszen olyan rövid, ha sok a tennivalónk. A Dsida-estünket záró sorokkal egyetértve mondom és vallom én is:

„...az élet percei akár hattyúszárnyról a vízhab elperegnek  
terhed hajítsd útfélre – mindent megnyer ki mindent elveszít (...) /  
Légy könnyű könnyű könnyű – szív – mint az olvadt lélekarhang  
mely az esti háztetőket kék könnyel fröcsköli tele  
mint lélek amely kínok árán cibálta el magát a testtől  
s már jeges illatos szél labdáz csillagtól csillagig vele”.



*Molnár Ferenc Doktor úr című vígjátékában  
(Rendezte: Parászka Miklós, címszerepben: Hunyadi László)*

## Czakó Gábor

### A POZSONYI CSATA

Igen jellegzetes a népek történelemírása. Hasonlít a jövődő főnök számára készült önéletrajzokhoz. Némelyik ország szerzői hosszú műveket írnak nemzetük dicső múltjáról, hatalmas sikereiről, néha még olyan győztes ütközeteiről is, melyeket érdeklődés hiányában meg sem tartottak.

Magyarországon éppen ellenkező szokás járja. Sikereinkről hallgatni kell, mint például *Bulcsú* nyugat-európai „hosszú hadjáratáról”, melynek során a nagy hadvezér diadalok sorát aratta a Rajna innenső és túlsó partján fekvő félig-meddig önálló germán és frank fejedelemségek, városállamok területén. A műveletek távlati célja nyilván a földérintés volt: mi van az Ennsen, az Óperencián túl? Hát a Rajnán túl? És a túlon túl? Ehhez járult a zsákmányszerzés. Bizony helytelen, de mind a mai napig a vesztes fél fizeti a győztes költségeit, függetlenül attól, hogy kinek volt „igaza”.

Sokkal különösebb, hogy *Bulcsú* dicsőséges nagy Európa-járása mellett, meg a Pireneusokon is túljutó „kalandozásnál” is döbbenetesebb esemény volt a 907. július 4–7. közt vívott pozsonyi csata. Egyrészt a résztvevők hatalmas száma, másrészt a hadművelet célja, harmadrészt az eredménye miatt. Negyedrészt azért, mert magyar nemzedékek sora a kommunizmus betörése óta alig-alig hallott róla, noha ez a harc volt a végső, a honfoglalást befejező és nyugati határunkat hosszú időre meghatározó ütközet.

Kezdjük azzal, hogy a világtájunkon akkoriban elhatalmasodott germán uralom eleve nem nézte jó szemmel a más életmódú, más fajú-nyelvű-kultúrájú hunok, avarok, magyarok megjelenését. Volt rá okuk, mert eleinte óriási veréseket kaptak tőlük-tőlünk. Ennélfogva el akarták takarítani a kellemetlen szomszédokat, jelen esetben bennünket, azaz IX–X. századi őseinket.

\*

Ha belegondolunk, a helyzet most is hasonló, azzal a különbséggel, hogy a kapitalizmussal együtt föltalálódott a komprádor-burzsoázia is,

vagyis az az értelmiség, amely jelentős anyagi és intellektuális vagyonnal bír, és amit sose szégyell fegyverként használni a bennszülöttek ellen bevételei gyarapítása végett. Tehát nem kell az Ober Ennsről küldeni a támadó hadat. Az itt van már rég a szűkülő határainkon belül, de ennél ezerszer veszedelmesebb a kishitűség a lelkünkben.

Kinek a lelkében nem dolgozik elszánt rendőrangyal, aki állandóan int, hogyan, mit ne, és ha mégis, csináld másként, amit teszel, tedd meg, ha muszáj, de lényegéből kiforgatva!?

Amikor pár éve már elég mélyre merültem anyanyelvünk és ó-történetünk kutatásában, sokan intettek, jaj, ne, légy óvatos, leharapják a fejedet! Hogy kik, arra nem tértek ki az éber figyelmeztetők, akiknek valahonnan biztos tudomásuk volt a honi fejleharapók működéséről. Pedig az óvatoskodók fejét nem harapták le, csupán a szívüket rágták szét.

\*

Lássuk a pozsonyi csatát.

Az 1100. évfordulón konferenciát tartottak a nagyjelentőségű hadieseményről, előtte pár cikk megjelent itt-ott, de a tankönyvekben egy muhk sem, holott a középkor számunkra legjelentősebb ütközete volt a honfoglalás után. A középkorban talán csak a Muhi és a Nándorfehérvár körüli harc volt hozzá fogható.

Legjobb tudomásom szerint, ami lehet téves is, a hivatalos műjeget egy bizonyos *Műhelybeszélgetés a pozsonyi csata körülményeiről, forráskutatási lehetőségeiről* címmel 2006. március 21-én a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum rendezésében kezdték törögetni. Fél évszázaddal a szovjet iga ránk erőszakolása után! Vitaindító előadást tartott *Torma Béla Gyula*. Komoly cikk jelent meg az MK Katonai Felderítő Hivatal periodikájában, a *Felderítő Szemle* V. évfolyam 3. számában (2006. szeptember): *Gondolatok a 907. évi pozsonyi csatát megörökítő források hitelességéről* (szerző: *Torma Béla*). Ebben a szerző hosszasan részletezi hazánk nyugati határainak kialakulását, és az ott emelt, elsősorban nyugati erődítményeket, és persze a gyepű kialakulását, méreteit, stb. Majd rátér a csata leírására.

\*

A jelenleg elérhető források igen szűkszavúak. Korabeli helyszíni tudósítás, hadijelentés eddig nem került elő, viszont, mint majdnem

mindenütt, itt is akadnak kerülőutak. A *Salzburgi Évkönyv* említi a helyszínt, Brezalausburgot. A vár és város akkoriban a Braslavespurch vagy Brezalauspurc nevet viselte, amit a történészek megfeleltettek Pozsony későbbi német nevével, Pressburggal.

Azonban az említett évkönyv évszázadokig lappangott, s csak 1921-ben került elő. Párdarabja, a *Sváb Évkönyv* említi a dátumot és a bajor-frank vereséget, de helyszínt nem ad. Ezek az évkönyvek, annalesek sokat segítettek a kutatásban. Nemkülönben az ún. nekrológiumok, azaz halottas könyvek, amelyek a csata eseményeinek részletezése nélkül közlik az akkor megholt háborúba járók nevét. Ezeket egybegyűjtötte *Aventinus* (1477–1534) bajor történétíró, a *Bajor évkönyvek* című hétkötetes munkájában. Amennyire tehette, forrásokat használt, ám a homályba merült eseményeket a maga erejéből pótolta. Művét nem fordították le magyarra, még a ránk nézve tanulságos részeit sem.

\*

A ZAOL nevű Zala megyei hírportálon (2015. 02. 27. 09:50) megjelent *Magyar Hajnalka* beszélgetése *Prof. dr. Szőke Béla Miklós* történésszel, a Karoling kor kutatójával, aki szerint a nevezetes ütközet, amiben a magyarok fényes győzelmet arattak a bajor-frank hadak fölött, nem Pozsony, hanem Zalavár mellett zajlott 907 júliusában.

Magyar Hajnalka így idézi a professzort:

„A csata pontos időpontját, július 4-ét és/vagy 5-ét csak a bajor évkönyvírók ismerték, a helyszín nevét, Brezalauspurc és Braslavespurch alakban pedig csak két salzburgi kolostori évkönyvben jegyezték fel.

– *Mikor és hogyan lett az ütközetből pozsonyi csata?*

– Ezekből a gyér adatokból *Aventinus* (1477–1534) alkotott pozsonyi csatát úgy 600 évvel később, *A bajorok évkönyve* című művében. A humanista történétíró ugyanis úgy kamatoztatta nagy forrásismeretét, hogy a hasonló nevű történeti szereplők és helyszínek neveit kombinálta, az eseményeket pedig analógiás alapon kiegészítette, vagy akár teljes egészében rekonstruálta. Brezalauspurcot (vagy Braslavespurchot) így azonosította a saját korában már jelentős Prezesburg (vagy Pressburg) várával, s helyezte ennek alapján a hadjárat felvonulási útvonalát a Duna mellé. A folyó több jelentős hadjáratban

kulcsszerepet játszott, amelyekről a korabeli források részletesen beszámoltak, így ezekre támaszkodva már könnyen rekonstruálható volt Aventinus számára a »pozsonyi csata« lefolyása. Ezért »tudjuk« úgy, hogy a Duna két partján és a Dunán vonult fel a sereg, és több napon át dült a csata a pozsonyi vár alatt.”

Érdekes, hogy dr. Szőke Béla Miklós professzor úr e tudását magában tartotta, hiszen a csata tiltólistára került. Nem tudjuk, hogy mennyire és mennyi ideig félt. Ez természetesen nem ítélet, mert a félelem – akár a bátorság – személyre szabott tulajdonság. Ki-ki a magáéval küzd. Ennek határát kívülálló soha nem ismerheti, kizárólag az, aki átéli.

Ezért senki félelméről más nem ítélt.

\*

Az uralkodó vélemény szerint a frank-bajor csapatok három hadoszlopban vonultak föl. Nyilván a biztonság, a megfelelő ellátás és a részek közti összeköttetés fönntarthatósága végett. Egyetlen menetoszlop beláthatatlanul hosszú lett volna, a vele járó támadhatósággal együtt.

A Duna északi, azaz pozsonyi partján menetelt az egyik, a másik a délin, a harmadik a hajóhaddal tartott, ami egyúttal az utánpótlást is szállította. Itt kell megemlíteni, hogy a honfoglalás – jelenlegi tudomásunk szerint – 895–96-ban történt, a Dunántúl birtokba vétele pedig pár év múlva, kb. 900-ban. A pozsonyi ütközetre ehhez képest igen hamar, 907-ben került sor. Tehát a honfoglalás hadműveleteihez tartozik. Ellenfeleink természetesen nem akarták, hogy őseink meggyökerezzenek a Kárpát-medencében, kiismerjék adottságait, otthonukká tegyék, és a már ott lakókat beépítsék új államukba. Magunkat ismerve ez akkor sem lehetett könnyű, ha az itteni nép egy – nem tudjuk, mekkora – része magyarul beszélt.

\*

A frank trónon ekkor *IV. (Gyermek) Lajos* (900–911) ült – akinek nevében *Hatto* mainzi érsek kormányozta az országot. A hadjáratot támogatta a pápa és több püspök. Állítólag mintegy 100 000 harcos gyűlt össze Ennsburgban. Ha ennek fele igaz, az is hatalmas sereg. 907 júniusában indultak a vitézek, élükön *Theotmár* salzburgi érsekkel és *Luitpold* bajor örgróffal – némely forrás hercegnek nevezi –, hogy „kiszorítsák a magyarokat”.

A korabeli viszonyokhoz képest a frank-bajor vezetők elég hamar megállapodtak a teendőikben, a haditerv főbb vonalaiban, kiépítették az utánpótlási vonalakat, felszerelték a szárazföldi erőket és a dunai flottillát. Ne feledjünk, hogy a középkorban vagyunk. A kövezett utak még továbbra is római maradványok, nincsenek fegyvergyárak, utánpótlás raktárak. Telefon, rádió? Az üzeneteket oda-vissza futárok vitték, akiknek a döntések előkészítésében, a műveletek összehangolásában óriási szerepük volt.

A hajók szállították az élelmet és fegyvereket, a kötszereket, ruhákat, mai szóval a teljes hadtápot. A parton kétfelől talpalt-lovagolt a hadsereg zöme. A tartalékcsoportok vízen utaztak a két hadtest között, hogy szükség esetén bármelyiket megsegítsék.

\*

Itt vissza kell térnünk dr. Szőke Béla Miklós professzor úrnak a zalavári helyszínre tett javaslatára. A nehéz fegyverzetű bajor-frank haderő vajon miként küzdötte volna át magát a Rába, a Rábca, majd a Zala mocsarain? Márpedig a seregeknek a harcosok és a lovak itatása miatt a folyók közelében kellett volna maradnia. Már csak a hajóhad miatt is, ami aligha fért volna rá az említett folyókra. És ha eljut a hadnép Zalavárig, s elfoglalja, ugyan mit kezd vele? Utána átvált a dél-balatoni mocsarakhoz? Hol győzi le a magyar sereget? És ami a legfőbb: hol, merre szorítják ki őseinket, ami – ne feledjük – a hadjárat fő célja volt. Földadatukat a bajor-frank vezérek szem előtt tartották. Ezért Pozsony megszállására sem fecsérelték erejüket.

\*

Ami Aventinust illeti, ő ugyan bő fél évezreddel később élt, ám forrásai korabeliek voltak! Közvetlenül a csata után keletkező iratokat, köztük – mai szóval – halotti anyakönyvi adatokat dolgozott föl!

Veszprémy László írja *Egy elfeledett diadal – a 907. évi pozsonyi csata* című művében. (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2008. Világháló: Torma és Veszprémy 2008. <http://mek.oszk.hu/14600/14671/14671.pdf>.) A 201. oldalon így méltatja a nagy bajor történészt: „Aventinus a bajor történelem egyik legjobb ismerője volt. Hét esztendőn át járta Bajorország városait és kolostorait, s rengeteg feljegyzést készített. Kutatásai eredményeként számos középkori munkát ő adott ki elsőként, továbbá számos város, egyház és kolostor történetét külön

is összefoglalta (Scheyern, Passau, Alt-Ötting stb.). (...) A numizmatikusok rendkívül nagyra értékelik az érmék iránti érdeklődését, miként nevezték már az első diplomatikusnak (oklevélszakértőnek) is. 1517–1519. évi utazását – amikor majdnem száz helyszínt keresett fel források után kutatva –, csak »*Iter bavaricum*«-ként emlegetik, de voltak »kedvenc« levéltárai, ahová többször is visszatért. Műve bevezetőjében maga is rendkívül büszkén vallja, hogy »szó szerint leírtam minden fennmaradt kéziratot, oklevelet, privilégiumot, levelet, krónikát, verset, mondást, történetet, mise- és imádságoskönyvet, kalendáriumot, nekrológiumot, szentek életét, [...] érmet, sírkövet, feliratot...«

\*

Több mint érdekes, hogy 1945-ig történészeink közül többen írtak a csatáról, éppen Aventinus és a mi kutatóink nyomán, de ez a fonal a kommunizmus be- és kitörésével megszakadt. A pozsonyi diadal *törlődött* a történetírók érdeklődési köréből, továbbá a tankönyvekből is! Azok a tudósok, hadtörténészek, akik a II. világháború előtt ezzel a kérdéssel foglalkoztak, vagy elmenekültek, vagy meghúzták magukat, és idő múltával elhaláloztak. Ennélfogva a dicsőséges ütközetről, mely lényegében a honfoglalás befejezését jelentette, többé szó sem esett. Sem a tankönyvekben, sem a tudományosnak minősített világban.

Az történt ugyanis, hogy a pozsonyi csatában a frank és bajor nemesség megtizedelődött. A megmaradt világi és egyházi hatalmaságok ezért kénytelenek voltak elfogadni a magyar honfoglalás tényét és következményeit.

Nem érthető, de úgy-ahogy magyarázható a kommunista rendszer tilalma, miszerint a magyarok nehogy bármilyen okból fölemeljék a fejüket. Ámde ez a tilalom még a „rendszer váltás” – 1990 – után is hatályban maradt! Lényegében a bevezetőben említett tanácskozásig, tehát 2006-ig. Az ’56-os forradalomtól számítva még kerek fél évszázadig! A miért megválaszolása külön tanulmányt érdemelne. Itt csak annyit, hogy a jelek szerint a honi magyarságtudomány, és ezen belül nyelv- és történettudományunk együttes gúzsbakötöttsége még az ún. rendszerváltással sem szűnt meg! Egyetlen kivételként említhető a *Benda Kálmán* szerkesztette *Magyarország történeti kronológiájának* I. kötete (Budapest, 1983, Akadémiai Kiadó), amiben a szerző kijátszotta a pártközponti ébereket és megemlítette a pozsonyi csatát.

\*

Egyes kutatók szerint seregünket *Árpád* fejedelem személyesen vezényelte. Azt is mondják, hogy felnőtt fiai is vele voltak, ráadásul hozzátesszik, hogy *Árpád* a csata idején halt meg. Hogy harc közben esett-e el, vagy más körülmények közt lelte halálát, erről nincs adat, csak feltűnősködő vélemény. Szerintem ez valószínűtlen, hiszen a kézitások korában kizárható, hogy az uralkodó, aki egyúttal fővezér is, minden feltűnés nélkül hősi halált haljon a csatamezőn testőrei körében.

Nincs adatunk az állítólag vele tartó három legidősebb fiáról – *Tarhos*, *Jelek/Üllő*, *Jutocsa/Jutas* – sem, viszont tény, hogy a legkisebb fiú, *Zolta/Zsolt/Solt* örökölte atyjától a kormánypalcát.

\*

A háború kiváltó oka *Kurszán* kündü és kísérete törbe csalása és a *Fischa* folyó melletti meggyilkolása volt 904-ben. *Kurszánt* béketárgyalásra hívták a frank királyságba, melynek keleti tartománya a frankok hűbérese, Bajorország, akkori nevén Bajor örgrófság volt.

A csata leírása a korabeli nekrológiumok (halottas könyvek), valamint a már említett *Johannes Aventinus* hat évszázaddal későbbi írásaiból maradt ránk. Az ütközet maga július 4-én és 5-én zajlott le – esetleg 7-ig eltarthattak az utóvédharcok. Sőt, a nekrológiumok szerint korábban is voltak halálesetek, már a fölvonulás közben.

\*

*Aventinus* így írja le a csatát *Annales Boiorum* című művében: „Germánia és a bajorok királya, *Lajos* az egész Bajorországra kiterjedt újoncozás után a bajorok új városába, *Ennsvárba* megy. (...) Hadat üzennek a magyaroknak, a *Duna* mindkét partján megindulnak a bajor előkelők harcra kész és támadó sereggel. Gyermeke *Lajos* *Burchard* passauai püspökkel, *Aribo* prefektussal *Ennsburgban* marad vissza.

A hadvezérek a csapatokat három részre tagolják. *Luitpold*, az osztrák határ parancsnoka az északi parton, *Theotmár* salzburgi érsek pedig a délin halad (...), a *Dunán* pedig hajókon a király rokona, a semnonok vezére, *Sighard* és a bajor urak, *Rathold*, *Hatto*, *Meginward* és *Isangrim* vezetik a csapatokat. De a magyarok sem maradnak tétlenek és gondatlanok, komolyan felkészülve tűnnek fel, mindent, ami hasznukra lehet, fegyvereket, katonákat, lovakat jó előre készen-

létbe helyeztek. (...) Mintha csak fűre lovaikkal akarnák áttörni a harcvonalat, nagy erővel támadnak, hatalmas nyílvelhőt bocsátanak ki. A bajorokat a szaruíjaikból kilőtt nyílvevesszőkkel borítják el, majd ismét hátrálnak. Gyorsabbak nehéz fegyverzettel felszerelt seregünknel, amikor még azt hisszük, hogy távol vannak, már ott is teremnek, s amilyen gyorsan jönnek, ugyanolyan gyorsan el is tűnnek. Amikor már azt hiszed, hogy győztél, a legnagyobb veszélyben találsz magad. (...) Elsőpró rohammal ott teremnek, ugyanolyan hirtelen eltűnnek, először menekülést színlelnek, majd lovaikat megfordítva támadnak, nyilaznak és dárdát vetnek, jobbról, balról, szemből vagy éppen hátulról körbe száguldoznak, kifárasztják a mieinket, majd minden oldalról ránc rontanak, a megfáradt bajorokat letámadják, fölébük kerekednek, eltiporják és legyilkolják őket. (...)

A magyarok éjjel a Dunán titkon átúsztatnak, Lajos legátusát, Luitpoldot (egész csapatával együtt) a táborban megölik. A rákövetkező napon azokkal végeznek, akik a hajókon tartózkodnak. Három napon át folyamatosan folyik a harc az égiek haragvásának közepette: a bajor nemesség legnagyobb része elpusztul, a köznépet számolás nélkül vágják le.” (Torma és Veszprémy, 2008, 214–215. Veszprémy László fordítása.)

\*

Csapataink már a csata első napján égő nyilakkal felgyújtották a német hajóhadat. Sieghardt is csak néhányadmagával menekült meg, s vitte a hírt a királynak Ennsburgba. Elesett a parancsnokok zöme: *Luitpold*, *Ditmár* érsek, *Utto* freisingi és *Zakariás* brixeni püspök, három apát és tizenkilenc gróf. Összehasonlításképpen a mohácsi csatában részünkről hét főpap, köztük két érsek, valamint 28 főúr esett el.

Az üldöző magyar lovasság levágta a menekülőket, majd Ennsburghoz érve megfutamodást színlelt. A vár őrségének még új volt a csel, és üldözésükre indult. A magyar osztag kellő időben és alkalmas helyen visszafordulván megsemmisítette őket. A menekülő király alig jutott el Passauig.

\*

A pozsonyi csata nem egyszerűen briliáns hadvezéri teljesítménynek tekinthető, meg a színlelt megfutamodások bemutatójának. Bizony, a honfoglalás utáni időszak legjelentősebb magyar hadi eseménye volt.

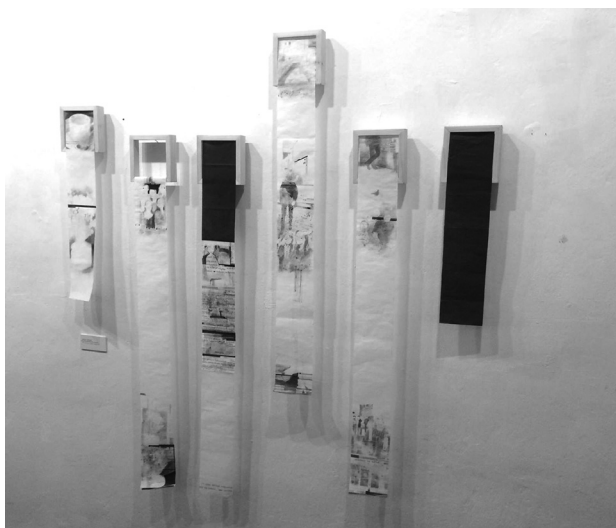
Ha éppen nem a leg-leg, ugyanis több mint egy évszázadra tisztázta a térség erőviszonyait, és ezzel lezárta az országalapítás folyamatát. 1030-ig a németek nem is kísérleteztek hazánk elleni támadással.

A magyar taktika azonos a *szkíta taktikával*, amit az avarok is sikerrel alkalmaztak a bizánciak ellen. (*Theophilaktos Simokattés: Világtörténelem*)

Hérodotosz szerint Kr. e. 513-ban a *Dáriusz* (Dārayavauš) elől visszavonuló szkíták felégették földjeiket, betömték kútjaikat. Az éhező-szomjazó perzsa seregnek, 80 000 fős veszteség után, vissza kellett vonulnia.

II. *Konrád* német-római császár a pozsonyi csata után egy és egynegyed évszázaddal, 1030 júniusában megtámadta Magyarországot. Hadát személyesen vezette. *Szent István* kiéheztette, majd Bécsnél bekerítette, és elfogta a szétzilált német sereg maradékát. Hogy szkíta taktikával élt volna, arról szó sem esik a történelmi szakmunkákban. Nehéz volna összeegyeztetni finnugorságunkkal, közelebbről azzal, hogy Árpádék pár éve még kőkorukat élő hantik és manysik voltak.

Sebaj, az idő nekünk dolgozik...



*Cím nélkül*

Nagy Lajos

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR  
HALÁLOKÁNAK VITÁIRÓL

Kőrösi Csoma Sándor teljesítménye számos tudós, utazó, író, költő vagy akár „műkedvelő kutató” fantáziáját megmozgatta, mert a tudós szűkszavúsága, zárkózott, tartózkodó viselkedése miatt a kortársak, és későbbiek is, keveset tudtak arról, *ami születésétől a dardzsilingi megérkezésig* történt. Kutatók seregét foglalkoztatta a fehér foltok eltüntetése, könyvespolcokat kitöltő tudományos könyvet, dolgozatot, regényes életrajzot írtak és jelentettek meg.

Születése időpontjának meghatározását számos vita és ebből fakadó tévedés előzte meg, halála okával sokáig mindenki egyetértett: a nagy orientalista tudós *maláriában halt meg*. Sokáig, de nem véglegesen, hiszen Kőrösi Csoma Sándor nem is lenne az, akinek halála körülményeiről is nem vitatkoznánk! Az alábbiakban bemutatom ezt a vitát, kibővítve a két fő vitázó által nem ismert dolgozattal, a magam véleménye és vitázó szándékával, mivel érzésem szerint a két vitázó fél közül egyik sem győzte meg a másikat.

\*

Técsői Téchy Olivér (1908–1983), jogász, bíró, nem főfoglalkozású orientalista már 1944-ben leírta a következőket: „Duka ama feltevése, hogy Csoma a Teraiban szerzett malária-lázban betegedett meg, téves. ...Maglehet, nem malária, hanem mérgezés áldozata.” Ezt a mérgezési elméletet Baktay Ervin erélyesen elutasította.<sup>1</sup>

Továbbra is a mérgezésnél maradva azt találjuk, hogy ehhez hasonló feltételezést közölt 1988-ban, az *Orvosi Hetilapban*<sup>2</sup> dr. Nagy Gyula annak alapján, hogy az indiai kutatások<sup>3</sup> szerint India északi részén kiterjedt arzénszennyezett terület húzódik. E cikk szerint az arzénex-

- 
- 1 Baktay Ervin: *Kőrösi Csoma Sándor*. Budapest, 1963, Gondolat Kiadó, II. Függelék.
  - 2 dr. Nagy Gyula: Kőrösi Csoma Sándor haláláról. In *Orvosi Hetilap*, 129. évf. 38. szám, Budapest.
  - 3 1988. Datta. D. V., Kaul. M. K. *Jr. Asso. Phys. Ind. 1796*. cit. Dr. Nagy Gyula *Orvosi Hetilap*, 129. évf. 38. sz.

pozíció jobban érinti a betelepülőket, átutazókat, mint a bennszülötteket, akiknél arzénmegszokás alakulhatott ki. Kőrösi sokat tartózkodott Észak-Indiában, kialakulhatott az arzénmérgezettség okozta májártalom, ezzel magyarázható a tudós arcának halála előtti sárgasága – véli a szerző.

\*

A Csomáról szóló irodalomban valamennyire járatos, de azért hiányos ismeretekkel rendelkező orvosként – véletlenül – én is azok közé kerültem, akik megkérdőjelezték Kőrösi Csoma Sándor eddig elfogadott halálját, illetve felvetettek más lehetőséget is. Felfigyeltem a kőrösi anyakönyvekben<sup>4</sup> az egykori kőrösi fiatalkorú lakosok magas halálozási mutatószámára és arra, hogy nagyon sok negyven év körüli elhalálozott neve után a halál okaként „szárazbetegség” vagy „hosszas betegség” van írva. Ebből következik, hogy a XIX. században *Kőrösön igen elterjedt – endémiás – volt a tüdőtuberkulózis; különösen a Gecse családban, ahonnan anyai ágon Csoma Sándor származott.*

„Az öregkori tbc egy olyan dálnak a vége, amelyet a gyermek bölcsőjénél daloltak”, idézte Billroth doktort egyetemista koromban a tudógyógyász professzorom, jelezve ezzel, hogy a felnőtt „bacilusgazdától” (szülők, nagyszülők, látogatók) a gyerekek nagy része megfertőződik ugyan, de ezeknek csak egy része hal meg heveny fertőzésben csecsemő- vagy gyermekkorban. A szerencsésebbek végleg legyőzik a fertőzést, más részük csak felnőtt- vagy öregkorban „szárad el”, amikor a szervezetnek valamilyen okból kifolyólag (éhezés, megfázás, testi megerőltetés, alkoholizálás, dohányzás, betegség, lelki bánat stb.) csökken az immunitása, s nem tud ellenállni az addig visszaszorított, betokosodott tbc-bacilusok támadásának.

A Csoma Sándor édesapja gyermekeinek és közeli rokonságának életkora az anyakönyv szerint így néz ki: Ágnes 1772–1805 (élt 33 évet), Julia 1774–1824 (élt 50 évet), Krisztina 1776–? (1835-ben már „rég meghalt”, emlékezik róla az öccse, tehát élt kb. 30 évet), Susa

---

4 *Keresztelőkönyv, melyet a Kőrösi Reformata Ekklesiának számára ISTEN Dicsőségére tzelőző kegyes indulattal és az ő teteihez való szeretetből tsináltattott Kőrösi Nagy József uram önként való buzgóságából a' memoriának is kedvezni kívánván 1764 dik esztendőben. Tiszteletes Dants Ferenz uram Papságában.* (Továbbiakban: *Keresztelőkönyv*) Ebbe a könyvbe írták be aztán a házasságot kötötteket, a konfirmáltakat, a tehénhimlővel beoltottakat, eklézsiakövetőket és az elhaltakat is.

1778–1805 (élt 27 évet), Mária 1781–1804 (élt 23 évet), Sándor 1784–1842 (élt 58 évet), Gábor 1788–1850 (élt 62 évet), a felesége, Dants Rákhel élt 45 évet, a Sándor anyja, Gecse Krisztina élt 55 évet.

Felvetődött bennem a gondolat, hogy ha Kőrösi Csoma Sándor családjában ennyien fiatalon haltak meg – nyilván nem orvosilag diagnosztizált gümőkóros fertőzésben –, akkor nem lehetett a halál oka nála is *ez, vagy ez is?* Hiszen betegségének hiányosan leírt tünetei, valamint a korlefolyás nem felel meg mindenben a maláriás haláloknak.

Úgy véltem, hogy ezt a családi anamnézist nem lehet számításon kívül hagyni. Figyelembe véve a gümős (száraz) betegség lefolyását, különböző formáit is, *feltételezhetem*, hogy a Campbell doktornak említett „gyakori lázas állapot” és más bajoktól való szenvedés, valamint a Dardzsilingben fellépő láz, egy régi – addig lappangó – fertőzés fellángolásának a tünetei lehetnek.

Ezt a *feltételezésemet – érintőlegesen – megemlítettem 2013-ban a kovászai Csoma-napokon elhangzott előadásomban*, de később írtam a témáról egy külön dolgozatot, és elküldtem véleményezésre Bethlenfalvy Géza budapesti és Bernard Le Calloc'h párizsi neves Csoma-kutatóknak. Előbbi lakonikus rövideggel írta: „Csoma maláriában halt meg”.<sup>5</sup> Bernard Le Calloc'h megírta, hogy idős kora miatt már visszavonult a tudományos munkától, de küldi öt idevágó dolgozatának a fénymásolatát. „Ami Kőrösi Csoma esetleges tbc-s fertőzését illeti, ki van zárva”, írta ő is ellentmondást nem tűrő határozottsággal. A dolgozatokban meglepődve láttam, hogy milyen sokat és milyen alaposan foglalkozott a *Kőrösi Csoma Sándor halálát kiváltó ok keresésével*, és azt, hogy francia vérmérsékletéhez híven, ellentmondást nem tűrően kijelenti: *Kőrösi Csoma Sándor nem maláriában halt meg*.<sup>6</sup>

\*

Az egyik dolgozatában hangsúlyozza, hogy Campbell dr. nem ír maláriáról és Duka dr. sem halálokként említi a maláriát, csak azt írja, hogy útjába esett „...azon hírhedt Himaláják alatti öv, amely a Terai elnevezés alatt, mint a legveszélyesebb maláriával ellepett helyiség

5 Bethlenfalvy Géza levele a szerzőnél.

6 Le Calloch'h, Bernald: Alexandre Csoma de Kőrös n'est pas mort du paludisme. In *Orvostörténeti Közlemények*, 125–132. Budapest, 1989–1990. 5–32. o. A 2013. július 29-én írt levél a szerzőnél.

ismeretes.” „...éjszakát tölteni e posványok között, majdnem elkerülhetetlen végzetes lázrohamot von maga után.” Bernard Le Calloc’h szerint „igazán számárság elfelejteni, hogy Csoma télen utazott, tehát akkor, amikor a viszonylag hűvös éghajlat miatt már nem veszélyes átkelni a Teraion... Abban az időben még nem ismerték a szúnyog maláriahordozó szerepét, de tudták, ha nincs szúnyog, akkor malária sincs”. „A későbbi életrajzírók – írja tovább – Duka fenti mondatából következtették, hogy Csoma maláriát kapott, ezt gondolkodás nélkül átvették és átértelmezték. Sőt, kedvük szerint ki is színezték »a szúnyogok és moszkítók rettenetes hadának« emlegetésével”. Példának a neves földrajztudóst, Cholnokyt idézi, aki azt írja, hogy Csoma Sándor „arca, keze tele volt szúnyogcsípéssel”, és hogy „a Teraiban meghálni kellő felszerelés nélkül halált jelent”.

Bernard Le Calloc’h szinte keserűen fogalmazza meg, hogy hiába foglalkozott két dolgozatban is azzal, „hogy Csoma Sándor *nem maláriában halt meg, senki nem hallgat rá*”. (Kiemelés tőlem, N. L.). Kategorikusan állítja: „lehetetlen, hogy Campbell doktor, aki egész karrierjét Indiában futotta be, ne diagnosztizált és kezelt volna egy maláriás beteget”. Körösi Csoma Sándor nem maláriában halt meg, hanem „összeroskadt fáradalmi alatt” (!), úgy, ahogy Széchenyi István mondta.<sup>7</sup>

Az *Orvostörténeti Közlemények*-ben egy másik – francia – nyelven megjelentetett dolgozatának mellékleteként 25 szerző nevét (könyv, illetve dolgozat címeiket) közli, akik maláriát írnak Körösi Csoma Sándor halálának okaként. Dolgozata első nagy fejezetében korabeli útleírások alapján 19 pontban próbálja rekonstruálni Terai vidékét, és felmérni, hogy milyen veszélyt is jelentett az ezen való áthatolás az utasok részére. Csoma is az utat a száraz időszakban, azaz télen tette meg. Azt az állítást sem tartja megalapozottnak, hogy az alig két napig tartó Terain való áthaladáskor kapta meg a maláriát, hiszen a maláriás vidéknek számító Kalkuttában egyszer 4, azután 5 évet élt, aztán Titalyában is elég sokat időzött, tehát bármikor megkaphatta volna, ha nem lett volna elővigyázatos. Csoma felkészülten indult el, ismerte a trópusi életvitel szabályait, ezenkívül orvosi ismeretekkel is rendelkezett, hiszen több évet töltött tanítómestere, Szangye Puncog láma

---

7 Uo. 28. o.

társaságában, aki orvos is volt, s akitől szerezhettek az ottani viszonyokra vonatkozó orvosi ismereteket. A malária általános, az első és második fázisára jellemző tüneteit összeveti a Campbell által leírtakkal és megállapítja, hogy a betegség legismertebb ismérvei hiányoznak. Felhossa, hogy Campbell a beteget nem kezelte a már ismert és használt kininnel. Halála előtt a tudóst Campbell-lel együtt még dr. William Griffith is látta, „de erről a látogatásról nem hagyott semmi írást, és nem is tudjuk, vajon szakvéleményt vagy tanácsot adott-e”<sup>8</sup>. A két orvos sem kezelte kininnel a beteget, mivel nem diagnosztizálták maláriának a betegséget. Akkor hát miben halt meg Kőrösi Csoma Sándor? A szerző válasza, hogy semmi másban, mint *végelgyengülésben*.

\*

Egy másik, ugyancsak az *Orvostudományi Közlemények*-ben megjelent válasznak szánt dolgozatából kiderült, nemcsak én találtam (gondolatban) kifogást Bernard Le Calloc'h egyes állításaiban, hanem több mint tíz évvel ezelőtt a Svájcban élő, ugyancsak neves Csoma-kutató, Marczel Péter is, aki meg is írta a Bernard Le Calloc'h dolgozatával kapcsolatos ellenvetéseit. Sajnos, én ezt a dolgozatot és vitát nem ismertem, az én feltételezésemről szóló dolgozatomat félre is tettem, és csak most vettem elő, amikor dr. Flórián Csabától megkaptam a Marczel-dolgozatok másolatát. Ezután írtam meg ezt az összefoglalót.<sup>9</sup>

Marczel Péter sok időt töltött Indiában, bejárta azokat a helyeket is, ahol Kőrösi Csoma Sándor is megfordult, *tehát neki a legtöbb Csoma-kutatóval szemben hiteles, alapos helyismerete volt*.

Első fontos megállapítása az volt, hogy Csoma „a szűnyogokat nem kerülhette el, mert azok 400 m alatt egész évben jelen vannak – és csípnek”. „A túlhajtottságnak semmi jelét nem mutatta”, hisz útjának jó részét hajóval tette meg, szolgálja és csomaghordó alkalmazottai voltak.

Továbbá Marczel Péter, Mrs. R. Gupta ismerésén keresztül – ismertetve a Campbell dr. által leírt tüneteket – véleményt kért három kalkuttai orvostól a halál lehetséges okáról. Dr. Ritobrata Mitra, dr. Meelie A. Deb Roy és dr. Sonya Noor orvosok összegzett véleménye

---

8 Uo. 23. o.

9 Ezúton is köszönöm Flórián Csaba dr.-nak a fáradozását.

szerint „nem jellegzetes malária-falciparum is okozhatta ezeket a tüneteket, mindazonáltal az egyéb egyértelmű tünetek hiánya inkább vírusos vagy bakteriális encefalitiszre vagy meningitiszre mutat.” Ehhez mintegy kommentárként hozzáfűzi Marczel: „A legvalószínűbbnek tehát egy szúnyogok által terjesztett B típusú arbovírus fertőzés látszik... s kimenetele gyakran halálos.”

\*

Marczel véleményét Bernard Le Calloc'h mind szóban, mind írásban megfellebbezte.<sup>10</sup> Dolgozata első részében még egyszer számba veszi a Terain való átkelés körülményeit, illetve a szúnyogokkal való fertőzés lehetőségét, majd orvost megszegyenítő alapossággal az „agyvelő-, agyhártyagyulladás” harmincöt tünetét sorolja fel, illetve veti össze a Campbell által megjelöltekkel. *Ezek között csak négy olyant talál, ami ráillik a bakteriális vagy vírusos agyvelő-, illetve agyburokgyulladás tüneteire (láz, fejfájás, zavaros beszéd és az intellektuális fogyatékoság), és hat szerinte összeegyezhetlen ezekkel.* Anakronisztikusnak tekinti a kalkutai orvosok véleményét a bakteriális vagy vírusos encefalitiszről, meningitiszről, hiszen 1842-ben ezek kórokozói még nem voltak ismertek, ezek kimutatásának hiányában Campbell nem adhatott olyan leírást, amely alapján Csoma haláloka megállapítható lehetne. Hivatkozik az előző dolgozatára<sup>11</sup>, amelyben úgymond bizonyította, hogy az arbovírust és maláriát terjesztő szúnyogok *csak április után jelennek meg.* Ismerteti azokat a gyógyszereket, amelyeket Kőrösi Csoma Sándor idejében agyvelő-, illetve agyhártyagyulladás esetén használtak, s megállapítja, hogy olyant sem Campbell, sem Griffith doktor nem alkalmazott, tehát nagy tudósunk nem ebben a betegségben hunyt el.

\*

Marczel Péter válasznak szánt dolgozatában megismétli állítását, miszerint „április elejéig bizony vannak mind a Gangesz völgyében, mind a Terai övezetben fertőző betegségeket terjesztő szúnyogok”.

---

10 Le Calloc'h, Bernard: Se peut-il qu'Alexandre Csoma de Kőrös soit mort d'une encephalite? In *Orvostörténeti Közlemények*, 145–146. sz., Budapest, 1995. 71–132. o.

11 Le Calloch'h, Bernald: Alexandre Csoma de Kőrös n'est pas mort du paludisme. In *Orvostörténeti Közlemények*, 125–132. sz., Budapest, 1989–1990. 5–32. o.

Nyilván 1842-ben sem a maláriát terjesztő parazitákról, sem a baktériumokról, sem a vírusokról semmit nem tudtak, de ettől függetlenül az ezek okozta betegségek léteztek. És hogy „Csomát két kezelőorvosa nem fogta kúra alá, egyszerűen azzal magyarázta, hogy magyar betegünk ezt visszautasította”. Véleményt kért dr. Narendra Biharitól, „aki jól ismerte azokat a helyeket, ahova Csoma elvetődött”. Ez a tapasztalt orvos a Campbell dr. adatai alapján a *plasmodium falciparum* mellett „tört lándzsát”. „A Campbell leírta kórismében a fejfájást, lázat, gyenge étvágyat, a fluktuációs jelleget és a gyors véget hangsúlyozta. Rámutatott: ennek a régebben *black water fever*nek, vagy röviden *fever*nek (láz)nak) is nevezett maláriának van egy enkefalitiszses együttjárója, ami miatt azonban nem szabad összetéveszteni a fokozatos hanyatlással fellépő meningitisszel.” 1999 nyarán Leh-ben, a kimerültség okozta halálról is véleményt kért dr. Prasag kiváló alezredes főorvostól.

Felkutatatta Griffith doktornak az 1843-ban írt, de eddig elfeküdt jelentését, amelyben a neves növénygyűjtő-botanikus-orvos beszámolt T. R. Davidsonnak, a bengáliai kormány megbízottjának az 1842-es évben szerzett tapasztalatairól Dardzsiling egészségügyi viszonyait illetően. Hangsúlyozza, hogy a helyi éghajlat kitűnően megfelelt az európai emberek számára. Megállapítja, hogy az utóbbi években sokat javultak az életkörülmények, és hogy „A múlt év folyamán az európai látogatók és lakosok száma 108-ra rúgott, ebből négyen haltak meg, ezeket az eseteket azonban nem tulajdoníthatjuk az itteni hegyek éghajlatának, mivel közülük kettő a lankán, az őserdei utazás révén megkapott láz esete volt, és ezek közül egyben, Csoma de Koras úréban, az ünnepelt magyar nyelvész visszautasított minden orvosi segítséget, és önkívületben leledzett, amikor a halálát megelőzően először láttam őt. A harmadik láz eset (...) előzőleg már két rohamot kapott attól, hogy lement a Teraiba”. (Kiemelés tőlem, N. L.) Ezzel cáfolja Bernard Le Calloc'h egyik fő állítását, hogy a két doktor közül egyik sem diagnosztizált maláriát. Nem, mert valószínű mindketten *black water fever*re gondoltak, hiszen Griffith dr. említi is a másik lázás betegnél, hogy két rohamot kapott.

\*

Az itt ismertetett dolgozatok bemutatása után bátorkodom néhány megjegyzést fűzni ezekhez. Mindenekelőtt megállapítom, hogy lenyű-

göző az a sok munka, amit a két nem orvos kutató az igazság legapróbb részleteinek megismerésére fordított a tudós halálokának kiderítése érdekében.

A Téchői Téchy Olivér által feltételezett, arzénrel történt mérgezésről, illetve a dr. Nagy Gyula feltételezte *megmérgeződhetéstől* csak a teljesség kedvéért érdemes beszélni, hiszen a legdöntőbb érv – egyebek mellett – e halálok ellen az, hogy sem az akut, sem a krónikus formájú arzénmérgezéses halálnál *nincs* láz. Akut esetben a halálos mérgező adag 70-120 mg. Ekkora adagot „véletlenül” ivóvízzel meginni nem lehet! Tehát ez a feltételezés csak az érdekességek rovatát gazdagítja.

Bethlenfalvy Géza és Bernard Le Calloc'h negatív véleményezése után *én nem közöltem a Csoma Sándor családtagjainak és rokonainak feltűnően korai halálát tárgyaló dolgozatomat*, sőt, Marczel Péter dolgozatát elolvasva, elfogadtam az indiai orvosok feltételezését, miszerint az olykor atipikus tünetekkel is járó malária falcipariumban halt meg a nagy tudósunk. De azért nagyon kíváncsi lennék a *családi kórelőzmény ismerete utáni véleményükre is!* Ugyanis *hosszú gyakorló orvosi pályámon megtanultam, hogy az egyéni és családi kórelőzményt (anamnézist) sohasem szabad figyelmen kívül hagyni!* Campbell dr. idézi Csomát: „sokszor szenvedett ily és más betegségekben, s mindig orvosság nélkül gyógyult meg”. Mi volt ezen betegségek oka, és miért látta Kalkuttában a Bengáliai Társaság titkára, Malan dr. „törődöttnek”<sup>12</sup>, „eléggé rossz bőrben” lévőnek, ha nem szenvedett már ott és akkor valamilyen krónikus betegségben?

A két legjobban felkészült vitatkozó *sajnos nem orvos*, s még ha nagy erőfeszítéssel, alapos tanulással is igyekeztek minél több orvosi ismeretet elsajátítani, s mint Marczelnél láttuk, több indiai orvos tanácsát kikérni, néha kiérződik az orvosi gondolkozás és a szaknyelv ismeretének hiánya. Marczel Péter orvosként biztosan nem merte volna kommentálni a három indiai orvos véleményét, hozzáadni ahhoz, hogy „A legvalószínűbbnek tehát egy szúnyogok által terjesztett ún. B típusú arbovírusos fertőzés látszik.” Mert ilyesmit csak a speciális munkakörben dolgozó orvosok engedhetnek meg maguknak. De nem fogadta volna el az indiai orvosoknak azon véleményét sem, hogy 7-én a Csoma

---

12 Dr. Duka Tivadar: *Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai*. Budapest, 1885, reprint 1984. 161. o.

és Campbell közötti beszélgetés „delíriumos állapot”-ban történt volna („...belázosodása másnapján bekövetkezett delíriumos állapot...”), mert ha a beszélgetés úgy esett, ahogy Campbell dr. leírta, *akkor az nem delíriumos állapot volt!!* Csoma tudata akkor teljesen ép volt, és Campbell félmondatából következtetve („...attól tarték, hogy a láz vissza fog térni”) láztalan is volt. *Ez az állapot inkább egyfajta eufóriás állapotnak felel meg,* amelyenről az egyetemen beszélt előadásában egykori belgyógyász professzorom, s amilyennel gyakorló orvosként én is találkoztam skarlátos, szepszises, tüdőgyulladásos betegnél. És orvosként azt sem írta volna le, hogy a „...fevernek (láznak) van egy encefalitiszes *együtthatoja...*”, mert a magyar orvosi szakszöveg *szövödményt* használ.

Mindezek nem csökkentik annak a bámulatosan sok energiának, munkának az értékét, amit Marczel Péter befektetett azért, hogy kellő tudományos igénnyel válaszolni tudjon Bernard Le Calloc’-h ellentmondást nem tűró kijelentéseire, állításainak megcáfolására. Mert Bernard Le Calloc’-h nem szükölködik olyan kategorikus kijelentésekben, amelyeket az orvosok – tudván, hogy *a medicinában sok minden lehetséges* – nagyon óvatosan tennének meg. Ilyenek: „a beteg semmi esetre sem maláriában szenvedett”, „végkimerülés áldozata lett”, „úgy az agyvelő, mint az agyhártyagyulladás, az esetek legnagyobb részében más betegség következménye, például a gennyes középfülgyulladás jól ismert komplikációja”, „góctünetek is vannak... ilyen a nyakszirt és ízületi merevség” (a tarkómerevség az agyhártyagyulladás fontos tünete, de nem góctünet!), „a szellemi tevékenység fogyatékosága bizonyos esetekben az örülségig mehet” (kiemelés tőlem, N. L.). De nem írhatna le ilyen mondatot sem, hogy „az agyvelőgyulladás *sok más betegségből* eredhet, például sömörből, mumpszból, orbáncból”, ahol összetéveszti a kórokozót az általa létrejött kórképpel. A felnötteknél övsömört kiváltó bárányhimlő vírusa – akárcsak a mumpszot kiváltó vírus – okozhat szövödményes agyvelőgyulladást, de az orbáncot kiváltó sztreptokokkusz, illetve sztafilokokkusz agyvelőgyulladást okozó szerepéről eddig nem hallottam. Az arcon lévő orbánc szövödményeként *ritkán* létrejöhet agyhártyagyulladás, de ezt nem lehet összekeverni az agyvelőgyulladással.

Bernard Le Calloc’-h hihetetlen mennyiségű orvosi irodalmat elolvasott s csodálatosan forgatja tudásának és elmésségének csata-

bárdját, de bizonyos tényeket nem tudott orvosi szemmel nézni és értelmezni.

\*

Eddig jutottam el dolgozatom megírásában, s már-már egy jó befejezésen gondolkoztam, amikor kézhez kaptam Galántha Judit Csoma ajándéka című, még nyomdászágú könyvét, amelyben újabb mérgezési történetre való utalást találtam.<sup>13</sup> („...Csoma megmérgezésére vonatkozó elmélet is született Marton Veronika tollából.”) Az interneten kezdtem kutakodni az említett név kiléte után, ahol hamar rá is találtam Marton Veronika „sumerológus” tanárnő dolgozatára<sup>14</sup>. Ebben a dolgozatban (több helyen is előadta a szerző!) tucatnál is több olyan tévedés található, amelyeket egy előző dolgozatomban már cáfoltam<sup>15</sup>. Ilyen pl. a „zanszkari zárdában” töltött három év a 16 hónap helyett. (1824. jún. 20. – 1824. okt. 22.), és a szótár ottani elkészítése, a 40 000 szó összegyűjtése.

Továbbá azt írja, hogy Kőrösi megállapította: *„a szanszkrit semmiféle nyelvvel nem mutat olyan rokon vonásokat, mint a magyarral (...), amennyire különbözik minden más kelet-európai nyelvtől, olyannyira kimutatható a magyar nyelvvel való rokonsága.”* „Majd látjuk, hogy e megállapítás okozhatta tragédiáját, halálát”.

*„Ekkortájt fogadtatott el, hogy a szanszkrit az indoeurópaiak ősnyelve. Kőrösi elmélete az indoeurópai-szanszkrit nyelvelméletet megdönthette volna. El kellett hallgattatni!”*

Nos, ha jól értelmezem a fenti mondatokat, Kőrösi Csoma Sándort Marton Veronika szerint azért kellett „elhallgattatni”, mert a „magyar és a szanszkrit nyelvrokonság” kimutatása megdöntötte volna a nyugati nyelvészek indoeurópai-szanszkrit nyelvelméletét.

Állítása bizonyítására bonyolult orvosi kérdésekhez szól hozzá, és mond határozott véleményt. Így a lappangási időt és a tünetek megjelenését veti össze a mocsaras vidéken való áthaladással. Aztán a maláriát veszi górcső alá, három lázrohamról ír, hivatkozik egy

---

13 Galántha Judit: *Csoma ajándéka*. Sepsiszentgyörgy, 2017, ARTprinter Kiadó, 45. o.

14 Marton Veronika: *Kőrösi Csoma Sándor megkövetése* (marton veronika 2012. 03. 18. 02:35, olvasva 2018. március 26.)

15 Dr. Nagy Lajos. Tévedések, legendák és mítoszok nyomában a Kőrösi Csoma Sándor irodalomban. In *Székegyföld* kulturális folyóirat, 2017. december, 100. o.

korabeli német orvosi kézikönyvre, amely szerint a *Térraira* jellemző ún. *malaria tertiana* 4-5-6 lázroham után viszi el a beteget, ami legalább egy héttel további szenvedéssel jár. Sőt, a komplikáció nélküli esetekben nem is végződik halállal! Kőrösinek csupán tipikus tünetei voltak! Majd levonja a konzekvenciát: „Nyugodtan ki merem jelenteni: Kőrösi Csoma Sándort megmérgezték! Úgy, ahogy évekkor korábban Moorcroft-ot és Trebeck-et, nekik is hasonló tüneteik voltak, s nagyon hamar végzett velük a láz. (A láz elsősorban a fertőző betegségek, és nem a mérgezés tünete!!!) A hivatalos jelentés szerint a bennszülöttek mérgezheték meg őket...”

Kőrösi Csoma Sándort viszont, Marton Veronika szerint, az angolok mérgezték meg, amit 7 pontban meg is indokol. Ezek közül az utolsó ez: „Campbellel együtt Kőrösit egy rejtélyes Griffith úr is meglátogatta. A Duka-féle életrajz nem részletezi, hogy ki, miért ment Kőrösihez. Furcsa módon elhallgatja kilétét. Amúgy Duka mindenkinek, aki Kőrösivel találkozott, részletesen megírta a nacionálját. Griffith-ről hallgat. Griffith egyszerűen csak odament. (...) Lehet, volt némi köze Kőrösi halálához? Volt bizony, az előzőekben láttuk! Griffith neves orvos volt, s csak úgy mellékesen neves botanikus is!

Ebben a dolgozatban is nagyon sok nem megfelelő forrásból átvett téves adat van, és itt is hiánycikk az orvosi ismeret és az orvosi gondolkodási mód. Hely hiányában nem sorolhatom fel őket, és a végkövetkeztetés levonásával is csak magamat ismételném. Helyettük Pliniustól idézem a Kőrösi Csoma Sándor által is kedvelt mondást (Lásd Duka Tivadarnál): Ne supra crepidam, sutor iudicet.<sup>16</sup> (A varga ne ítéljen másról, mint a kaptafáról.)

\*

Érdekes – az európai orvostudomány számára szokatlan – megközelítésben próbálja megfejtetni Kőrösi Csoma Sándor halának okát Galántha H. Judit, Kanadában élő író, világutazó, Csoma-kutató, s egyben az első magyar, aki tibeti vendégprofesszorok irányításával 1997-ben a hagyományos tibeti gyógyászatról és csillagjóslásról szóló

16 Szabó György: *Sötétben tündöklőbb a fény*. Római szállóigék és aforizmak. 577. sz. (A varga ne ítéljen másról, mint a kaptafáról.)

tanulmányait sikeresen befejezte Skóciában. Tehát orvos is, ha nem is a mi fajtánk!

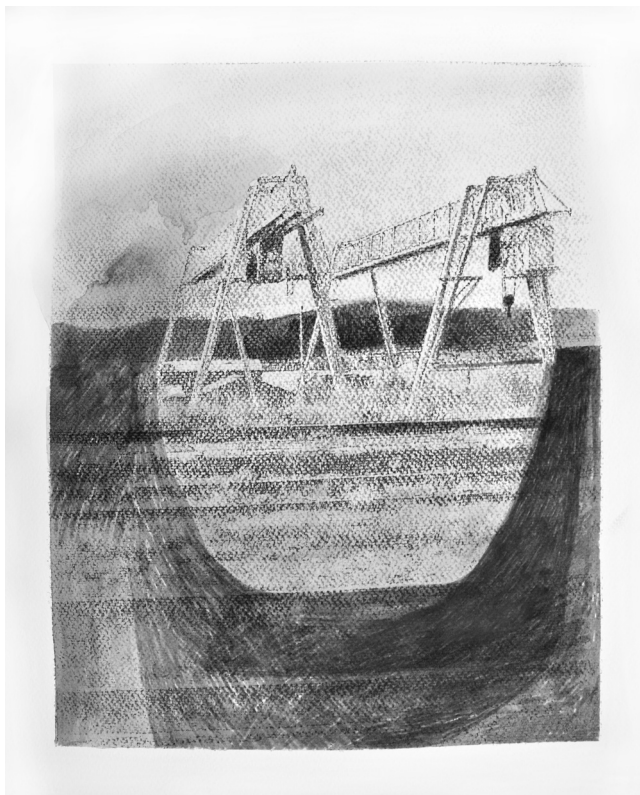
Szerinte a buddhizmus a halált a lélek újraszületésével együtt az élet egyik fázisának tekinti, s ezzel teljesen más szemlélettel él, mint a nyugati világ. Mert hiszi, hogy ok nélkül semmi sem történik – még akkor sem, ha éppen fogalmunk sincs a később kiderülő ok miéértjéről –, ezért Körösi Csoma Sándor esetében automatikusan felmerülhet a lélekvándorlás gondolata. Hiszen Körösi már gyermekkorától önszántából aszkétikus életmódot választott, ami folyamatos felkészülés volt a hosszú és nehéz útra. „*Csoma esetében minden lépés és esemény egy pontos jövő irányába mutatott, bár nem törvényszerűen álmai valóra váltására. Mivel az életben semmi sem történik ok nélkül. Csoma karmájának köszönhető a tibeti szellemi kincsestár kapujának kitárása, aminek elvégzésével rendeltetése befejeződött. Amikor Csoma Sándor 1842. április 11-én hajnalban maga mögött hagyta az árnyékvilágot, már a középkor vége felé járt. A tibeti klasszifikáció a 60. évre teszi az öregkor kezdetét. Úgy tűnik, hogy befejezte különleges és egyedi küldetését és ezzel az életét. A betegség csak eszköz volt az elkerülhetetlenhez. Élete egy különösen fontos, bár rövid pillanata az Életkerék örökös körforgásának.*”<sup>17</sup>

\*

Mint láttuk, halála előtt a nagy tudóst két orvos is látta, de a betegség tünetei közül csak az inspekciókor begyűjtött tüneteket írták le. Ezek között első helyen a fő tünetnek számító láz áll, de erről sem tudunk sokat, csak annyit, hogy hetedikén volt egy láztalan nap. Nem tudjuk, hogy hatodika előtt volt-e láza, a láz megszűntét követte-e izzadás, milyen színű volt a vizelete, esetleg köhögött-e? Éppen ezért határozottan csak egyet állíthatunk: *Körösi Csoma Sándor természetes halállal halt meg, valamilyen lázzal járó fertőző betegségben. S mert maláriával fertőzött vidéken járt, ezek között legvalószínűbb a malaria falciparium. De a felsorolt tünetek foghíjas volta, valamilyen kórjelző (patognomikus) tünet hiánya miatt, más kóros állapot oki szerepét sem zárhatjuk ki. Ilyen lehet egyebek között: az agyvelőgyulladás, tüdőgyulladás, gümőkór, szepszis, vagy valamilyen más, trópusi betegség.*

Miként születésének a pontos dátuma sem ismert, úgy a halálának az egyértelmű oka is örökre titok marad! Ezeken egyébként *nem is volna érdemes vitatkozni*. Hiszen a dardzsilingi sírkertben csak a „porhüvelye” nyugszik. Élete – Báró Eötvös Józseffel mondva – „példája azon állhatatos kitűrésnek, melynek irányát a halál félbeszakaszthatja ugyan, de földi erő meg nem változtathatja; példája, hogy nehézség nincs, melyet erős akarat legyőzni képes ne volna”.

A mostoha körülmények között kitartással, szorgalommal végzett munkájának gyümölcse, *világraszóló életműve örökké él*, s ezáltal Kőrösi Csoma Sándor székely-magyar tudós emléke is örökké élni fog.



*Tájelmények*

Sándor Cecília

## HELYI VALLÁSOSSÁG KUTATÁSA CSÍKSZENTSIMONBAN

**T**anulmányomban eltekintek a tudománytörténeti felvezetéstől, a *sűrű leírástól*, a tudományos paradigmák, elméletek és modellek részletes bemutatásától, a fogalmak történeti, valamint jelentésbeli változásainak kifejtésétől. Gondolatvezetésemben két szándék vezérel. Egyrészt az elmúlt öt évben végzett terepkutatásom anyagának, a közösségi emlékezet keretében hagyományozódó vallásos és mágikus tudásanyagának, valamint a hozzájuk kapcsolódó cselekvéseknek rövid ismertetésére törekszem. Másrészt szeretném felhívni a figyelmet az egyidejűleg létező, különféle valóságteremtésekre, a narratív diskurzusokban kifejeződő valóságértelmezésekre, a vallásos világgéppel összefonódó hiedelem-világgépre. Ennek a világgépnek a kutatása Erdély több régiójában már megtörtént (pl. Moldva, Mezőség, Szilágyság), de a korábban polgárosodó Székelyföldön ez a munka a mai napig csak részleteiben került elvégzésre, miként Székelyföld e részének vallásos folklórja sincs felkutatva és összefoglalva. Nem kívánok állást foglalni az ontológiai kérdésekre adott válaszok, magyarázatok igazságértékét illetően. Céloom, hogy a helyiek szava „kapjon teret”, hogy betekintést nyújtsak a szellemi örökségünk egy élő, funkcionáló és folyamatosan átformálódó részébe.

### *A KUTATÁSRÓL*

A „sárban heverő Sz.-Simon” (Orbán 1991. 46.) az Olt bal partján fekszik, Csíkszeredától 16 km-re. A faluról az első írásos emlék 1332-ből származik. Egészen a 18. századig Csatószeggel együtt egy plébániát alkotott, de két egyházközségből állt. Temploma 1823 és 1835 között épült Szent László király tiszteletére. A hívek kérésére katolikus iskolája is volt, mely az 1860-as évektől működött, majd az államosítással megszűnt. Meghatározó tényező, hogy a faluban nevelkedett Tamás József, a Gyulafehérvári Főegyházmege segédpüspöke, akire a helyi hívők nagyon büszkék. Ennek tudata is megerősíti és összeko-  
vácsoolja őket hitükben.

A saját társadalom kutatása egyaránt jelenthet előnyt – gondolok itt az emberek, a szokások, a helyi mentalitás ismeretére, a megkérdezettek közvetlen viszonyulására – és az egyértelműségből származó hátrányt. Tudatosítva a saját kultúráját kutató etnológus helyzetét, arra törekszem, hogy kritikával és önreflexióval forduljak kutatásom felé. A kutatást 2013-ban kezdtem el. A megkérdezett személyek bizalmas tudására vonatkozó kérdések és a szubjektív hangvételű beszámolók a félig strukturált és a vezérfonal-interjú sajátságos alkalmazását tették szükségessé. Összesen 68 személlyel beszélgettem és készítettem interjút, ebből 48 nő és 20 férfi, 66 római katolikus és 2 személy ortodox. A legidősebb, L. G. (nő) 1919-ben, a legfiatalabb, Cs. D. (férfi) 1998-ban született. A szövegekben három generáció életideje: a fiatalok, a középkorúak, az idősek emlékei és fontosnak ítélt tudásai határolhatók el egymástól.

A narratívumok egy része beilleszthető a magyar népi hitvilág általánosan elterjedt hiedelemköreibe és egyben a helyi változatokat is szemlélteti. Az elbeszélések a lokális történelem és életvilágok szeleteit, a múltat és a közelmúltat teszik láthatóvá. Így a helyi életvilágra nagy hatással lévő 20. század felidézésében nem a „nagy történelmi” perspektíva, hanem a beszélgetőtársak tapasztalati tudása, emlékei a kulcsfontosságúak. Jan Assmann írja, hogy míg a történelem egy általános időintervallumot alkot, eseményeket emel ki, folyamatokat mutat be, addig az emlékezet a „folytonosságon esett szakadékokat” észleli, vagyis a történések személyes aspektusát, az egyének és a csoportok saját élményeit, önképüket formáló emlékeit. (Assmann 1999. 43.)

Gyűjtői meglátásom szerint az interjúhelyzetekben a válaszok sokszínűsége a beszédesemények megvalósulásának helye, ideje és körülményei, valamint a beszélők személyének és szándékainak függvényében változik. Minden interjú egy szövegrepresentáció, nem végérvényes igazságot közöl, hanem egy szelektív, szubjektív valóságot tükröz. A kérdésselvetéseim és a témák mellett a műfajok is meghatározzák a beszélgetés módját. Így például a mágikus eljárásban eltérő nyelvi jelrendszer (számszimbolika, mitológiai utalások) használatos, s mivel a kimondás beszédttként helyettesíti a cselekedetet, ezért gyakorta szabályok irányítják (kinek, mikor, hogyan szabad elmondani).

## HELYI VALLÁSOSSÁG

A néphitet, népi vallásosságot és egyházi dogmákat is magába foglaló helyi vallás szabályozza a mindennapi életvezetést és a társadalmi életet. Az egyéni és a közösségi tudás részeként létértelmezési magyarázatot jelent, megalapozza a cselekvéseket. Pragmatikai funkciója előírások, tilalmak és javaslatok formájában körvonalazódik, hiszen választ ad az emberi lét felmerülő problémáira. Része a hétköznapiaknak és ünnepnapoknak, meghatározza az átmeneti rítusok szereplőihöz való viszonyulást, szabályozza a kapcsolattartást. Az egyén az élettörténetébe ágyazva, az identitása részeként beszél róla, közösségi szinten személyekhez, helyekhez, időhöz kapcsolódik.

A néphit az egyházi dogmák által elutasított cselekvési formákat is magában foglalja: a szenes víz készítése az egyházi nézetek értelmében bűn, de más nézőpontból egy gyógyulási lehetőség. Az eltérő szemléletek ellenére az intézményes vallási jelenségek és a népi gyakorlatok ugyanúgy a helyi és az egyéni szokások részét képezik. A tavaszi búzaszentelés ünnepe mint olyan közösségi esemény, amely lobogókkal és énekszóval kísért körmenet keretében a vetés megáldását, a bő termés kérését szolgálja, kiegészül a helyi termékenységek kultusz másik formájával, a gabonaföldek mágikus megkerülésével, amely egy specialista tudását implikálja.

A hiedelem tág értelemben annyit jelent, mint hinni: „*nem szabad ezekbe most hiedelmet tartani*”. (J. S.) Mindenki hisz valamiben, melyet vagy kétségkívül elfogad, vagy valóságosnak, igaznak tekint, vagy megtagad. Nincs hit nélküli létezés, „*azok az emberek babonások, akik azt akarják elhítenni, hogy nem hisznek*”. (T. F.) A mágikus eljárásokról úgy tartják, hogy azoknak teljesednek be, akik elfogadják működésüket: „*hiszek benne és használ*”. (Sz. P.) Visszatérő az a gondolat, hogy az események az embertől függetlenül történnek, ezért mindenki maga döntheti el, hogy milyen jelentőséget tulajdonít nekik: „*van, aki hiszen benne, másik nem hiszen benne, de sok megtörtént dolog van*”. (Gy. B.) Ily módon a hiedelmek jelentőséggel ruházzák fel az eseményeket, értelmezhetővé teszik a világot, magyarázatot adnak mindarra, „*ami megfoghatatlan és megmagyarázhatatlan dolog*”. (L. P.) A narratívumokban feltáruló valóságkép funkcionalitását V. Cs. kifejező szavai igazolják. Abban hisz, amire a helyi társadalmon belül és az egyéni

életvezetésében szüksége van: „*amit úgy gondolom, úgy érzem, hogyha igaz lenne a hiedelem, akkor az nekem jó volna, azt hiszem*”. Mindaz, ami foglalkoztatja az embert, ami létezésének alapját képezi és ontológiai jelentőségű, hiedelmekkel telített.

A hiedelemről való beszélés során elidegenítő, eltávolító magatartás érvényesül, ezt bizonyítják az „*én nem vagyok babonás, de valahol olvastam*” (D. Cs.), „*én nem hiszem, de valami van*” (Gy. B.) kezdetű kijelentések is. „Hiedelme csak a másik embernek van” (Keszeg 2013. 11.), ezért jellemző, hogy a történetek szereplője valaki más, az idegen, a szomszéd, a másik falu lakója, helyszíne a falu vagy egy távoli tér. Azáltal, hogy a hiedelemnarratívumok a helyi diskurzusban jelen vannak, megerősödik a valóságértékük. A lokalizálás, az időben való elhelyezés, a nevek használata és a részletes megjelenítés hitelességet biztosít. Megerősítheti vagy megváltoztathatja az egyén tekintélyét, átrendezheti az emberi viszonyokat, például legitimizálhatja a specialista presztízsét és pozícióját.

Kollektív viszonyulásként jellemző, hogy a transzcendensről, a természetfölötti hatalmakról és erőkről való kommunikációban a népi vallásosság nézetei és az egyházi hivatalos álláspontok összefonódnak. Az egyéni értelmezések szerint a mágikus eljáráshoz való viszonyulás különféle: vagy a maga természetességével, a mindennapi élet részeként folyamatosan használatban van, vagy az egyházi értelmezést követve elutasítóan fordulnak feléje. A világ dolgai ezen meggyőződések, vélemények és feltételezések fényében értelmeződnek természetesen, evidensnek, kérdőre vonhatónak, elutasítandónak, deviánsnak vagy bűnnek. Így a „*vannak ilyen hiedelmek*” (C. V.), „*ez népi hiedelem*” (T. B.) jellegű kijelentések mellett megjelennek a pejoratív tartalmú megközelítések, „*ezek babonás dolgok*” (V. Cs.) és a valláserkölcsei viszonyulások, „*ez bűn*”. (I. T.) Elhangzanak olyan megfogalmazások, mint a *lehetetlen dolgok* (B. D.), a *figura menet* (I. M.), a *hepe-hupa mindenféle* (I. T.), *ezek hülyeségek* (O. K.) és az *valami mókusság* (V. Cs.), vagy a saját minősítésű *kótyáskodás*, (Gy. B.) *az egyén hóbortoskodása, hókuszpókuszolás*. (I. T.) Új attitűdöt teremt a technikai fejlődés, a médiahasználat és a globális kultúra, mert a racionális gondolkodást képviselve, a dolgok tudományos magyarázatát keresve az egykor funkcionális hiedelmek gyakorta babonáknak minősülnek és elveszítik jelentőségüket.

Az imák és ráolvasások szövegmondásainak ritualizált jellegét a szómágiába vetett hit, valamint a szövegmondás funkciója adja. Miközben az imádság (könyörgés) tartalmi és formai jellemzőinek – az egyházi előírások által alakítottan – egykori mágikus jellege, pontosabban kontextualizált funkciója megszűnt, a ráolvasásban ez utóbbi máig megtalálható. Közös gyökereiket igazolja, hogy a ráolvasás – archaikus szövegek hiányában vagy kiegészítéseképpen – magába foglalhat egyházi imákat, szövegében előfordulhat szent személyek megszólítása is. Ekképpen a mágia mint „rituális technika és viselkedési forma, amely segítségével az egyén vagy egy csoport valamilyen praktikus cél érdekében bizonyos természetfölötti erőket tud befolyásolni” (Pócs 1990. 643.), a vallással egymást feltételező, egymásba fonódó, párhuzamos rendszer.

### *IMÁK ÉS IMAMONDÁS*

A vallásos ember alapvető viselkedési formájaként az imádkozás a pihenés mellett a mindennapi és az ünnepnap cselekvések részét képezi. A vallásos ember (*homo religiosus*) számára a természetfölötti hatalommal való kapcsolattartás szükségszerűségként tételeződik. Tánczos Vilmos néprajzkutató moldvai tereptapasztalatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy „a legigazibb, legvalóságosabb létezővel való kommunikáció az egyéni ima által valósul meg”. Az imamondás önmagában rítus, gyakorta kiegészül tetteges cselekvésekkel, és „funkcióit a rítus helyes elvégzése révén tölti be.” (Tánczos 1999a. 245.)

A hívő emberek valósága az, amit létezőnek vallanak. Hiszik, hogy személytelen varázserők és emberfölötti lények befolyásolják a mindennapi életet, hogy megszólíthatók, és szertartásos felajánlások elfogadásán túl az emberek kéréseit is teljesítik. A római katolikus felekezet tagjai a szakrális kommunikációban a keresztény Isten és a szentek létezését tekintik valóságosnak. Ennek tudatában önmagukat egyfajta függőségben lévőnek érzik. (Lovász 2002. 11–13.) Az emberek és az élethelyzetek függvényében a transzcendenssel való szakrális kommunikáció változó. Az ima mint ezen kommunikáció eszköze, olyan generációkon keresztül áthagyományozódott tudás, amelynek közege részben népi, részben egyházi eredetű és meghatározottságú. Intézményes keretben, a közösségi életben való bekapcsolódással együtt jár az imaszövegek elsajátítása, így az egyéni imarepertoárokban leggyakrab-

ban előforduló imák (pl. *Miatyánk, Hiszekegy, Üdvözlégy*) azonosak. Az intézményesíttelenül (népi) elsajátított és az intézményesítetten (egyházi keretben) kialakított egyéni szövegtudásban átfedések azonosíthatók be. A vallásos ismeretanyag és képzetrendszer elsajátítása gyermekkorban elkezdődik, a tudatos vallásgyakorlás a felnőttkorra jellemző. Az időskor újra alkalmat teremt az intenzívebb imádkozásra. A vallásgyakorlatra mind az individuális, mind a csoportos imádkozás jellemző. Imádkoznak az egyének önmagukban, a gyermekek a szüleikkel, a családtagok és szomszédok közösen, az imaközösségek együtt, és szentmisék, ünnepek alkalmával a falu egész lakossága egyesült áhítattal a transzcendens felé fordul. Meglátásom szerint a transzcendenssel, a természetfelettiel való kapcsolattartásban az imádkozás az egyházi keretek között *doktrinális jellegű*, míg a ráolvasás *imagsztikus* rítusokban bővelkedik. Míg előbbit az ismétlés, a rendszerezés, a szervezettség, a rítusok és a dogmák ismétlése, az intézményes keret jellemzi, addig az utóbbi a spontán, intenzív élményeket nyújtó, személyes, emocionális szavakkal írható le.

A néprajzi szakirodalomban elfogadott imatipológia a megfogalmazott célok alapján a szövegek különböző fajtáiról beszél. (Lovász 2002. 25.) A gyűjtés során elhangzó imarepertoárokat változatosság és műfaji sokszínűség jellemzi. Ilyen a felkelés után, a lefekvés előtt mondott kegyelem, biztonság és bajtól való megőrzés kérése (*Szívem első gondolata; Én Istenem, jó Istenem*), a szentek, az őrzőangyal köszöntése (*Üdvözlégy, Mária; Veled akarom kezdeni a napomat, Szentlélek Isten; Szent Mihály arkangyal, védelmezz minket a küzdelemben; Ó, édes őrangyalkám, légy vezérem*), dicsőítése (*Szűzszüljője Istennek*) és az áldás kérése (*Áldd meg gyermekedet, ó, Anyám*). Elhangzanak a bűntől való megtisztulásért, a test és lélek védelmezéséért (*Én lefekszem kiságyamba; Védelmezzetek a sátán gonosz kísértése ellen*), a betegségek ellen, a gyógyulásért (*Ráhajtom fejemet*), a meghaltak lelki üdvösségéért (*Adj, Uram, örök nyugodalmat*) mondott imák.

Külön kell említenünk a kérések megfogalmazását (*Templomodból, Uram, mielőtt távozom*) és a hálaadást (*Ó, édes Istenem, hálát lebeg lelkem*). Kimondottan húsvéti ima *A kereszt tövében is mosolyogva járni*. A csiksomlyói kegyszobor előtt térdre boruló keresztény imája beépül a mindennapi imák közé (*Üdvözlégy, csiksomlyói szentséges Szűz Mária*). Szent Antal megszólítása, csodás közbenjárása visszatérő elem, életét

idéző imák gyakorta elhangzanak (a *Remete, biz ám jó kedvű, gondtalan; Üdvözlünk téged, szegények atyja; Csodákat, kik látni vágytok, jöjjetek Szent Antalhoz*). Az Olt-hídon átérve, az útkereszteződés kőkeresztjére faragott imát (*Ember, ha erre visz utad, köszöntsd égi megváltódat*) eredeti kontextusában a határ felé indulók, a mezőre tartók mondják. Funkciót váltva a napi imamondás részét képezi.

Ebben a szinkretizmusban megjelennek a középkori apokrif irodalom széles körben elterjedt motívumait tartalmazó archaikus népi imák. Így például K. Z., 47 éves római katolikus nő nagyszüleitől tanult archaikus apokrif imádságokat mondott el:

*Fehér rózsza Mária, minket Jézus találta,  
Szent igével igézi, aranygyűrűvel pecsételi,  
Ablakomon Boldogasszony, mellette áll két szép őrzőangyal,  
Őrizz, őrizz, te szép angyal,  
mert megfogták a te szerelmes szent fiadat.  
Magas keresztfára felfeszítették, három csepp vérét elcseppentették,  
Az angyalok odamentek, [...] szedték, a jóistennek ajándékba vitték.  
A Jóisten azt felelte rája,  
aki ezt az imát naponta háromszor elmondja,  
hét halálos büntől szabadul meg. Ámen.*

Egy feltételezhetően dallamát elveszített karácsonyi-újévi kántáló enebkből szövegét megtartott apokrif imádság:

*Paradicsom kőkertjébe  
Aranyszőnyeg leterítve,  
Azon van egy ringó bölcső,  
Abban fekszik kis Jézuska.  
Jobb kezében aranypálca,  
Bal kezében aranyalma.  
Megsuhintotta a pálcát,  
Cseng az erdő, cseng a mező,  
Nincs is annál szebb temető,  
Mint a Jézus keresztfája,  
Vérrel virágzik az ága,  
Kék bimbóval kibimbózott,  
Piros vérrel kivirágzott,*

*Oly szép gyümölcs termett rajta,  
Bűneinket megváltotta.*

Az imádságok képvisége és erős performatív jellege (pl. *öleld át a keresztfát*) hangsúlyossá teszi a szövegmondás ritusként való megélését. A nem verbális kommunikáció eszköztárából az érzelmek és attitűdök továbbítására (is) alkalmasnak vélt mimikát, tekintetet, gesztust, érintést és testtartást implikálja. Ez utóbbi elsajátítása oktatás (akaratlagos tanítás) és utánzás (spontán tanulás) által egyaránt lehetséges. A mozgáson keresztül, a térdre borulás és keresztvetés által megerősödik az akarat, mindez tudatosan történik: *összeteszem [ti. a kezem], nem csak úgy mondom.* (K. A.) A tekintet fölemelése a keresztre, valamint a tárgyak használata jelzi a külvilágtól való eltávolodást, az imádkozás egy teljes testi-lelki folyamat lenne. A homlok bekenése szentelt vízzel, a rózsafüzér elhelyezése az autóban, a csodaérem a pénztárcában, táskában, kulcstartón egyaránt a rituális viselkedés része.

### RÁOLVASÁSOK ÉS RÁOLVASÁS

A szómágia egyik egyetemes eszközének tekintett ráolvasó szövegek irányultságuk szerint egyaránt lehetnek pozitívak és negatívak. Pócs Éva a szövegek műfaji és rendszerezési problémáit vizsgálva és a rokon műfajoktól való elhatárolásra törekedve a leglényegesebb „műfajelhárító kritériumként” a funkciót határozza meg. E tekintetben ráolvasásnak minősülnek mindazon szövegek, amelyek célja az egyéni élet valamely, illetve bármely területének befolyásolása. (Pócs 1986. 254.) Így funkcionális műfaja lehet az egyházi ima, és az áldás is. A ráolvasás összetett rendszert alkot, esetenként a kimondott szó önmagában mágikus és tettértékű lehet. Sokféleségét a különböző alkalmakhoz fűződő más-más szövegtípusok is visszaigazolják.

A gyűjtött folklórányagban leggyakrabban a betegségek ellensúlyozására használt ráolvasások fordulnak elő. Ilyen például a fejfájást, gyermeksírást, erőtleniséget, általános rosszullétet és az elme megzavarodását okozó *igézés* gyógyítása. A szenes víz készítésénél (vízvetés) elhangzó epikus ráolvasás kétféle változatával talákoztam:

*1. A Boldogságos Szűz Mária elindult a Jordán vizén keresztül,  
talált három zsidó leányt, aki megigizte az ő Szent Fiát. Boldogságos  
Szűz Mária a Jordán vizéből vizet merített és az Ő Szent Fiának*

*vizet vetett. Úgy használjon az én vízvetésem \*\*\*-nak, mint a Boldogságos Szűz Mária Szent Fiának. (Gy. B.)*

*2. Elindul a Boldogságos Szűz Mária az ő áldott szent fiával / talál ő 77 igizetet, azt kérdezi, hová mentek ti 77 féle igizetek? / Mi elmenyünk S. C.-nek a piros vérét illogatni, / szálkás húsát hasogatni. / Tiltlak, ti gonoszak, az erdő ága-bogaira / keressetek szállást magatoknak. (F. J.)*

A múltbéli cselekedet megidézése lehetőséget nyújt a gonoszúzó gyógyításra, ezáltal Szűz Mária segítő hatalma nemcsak a mitikus időben (Jézus Krisztus születése után) és térben (Jordán vizén keresztül) van jelen, hanem a lineáris idő törvényszerűségének feloldásával a szövegmondás pillanatában is hatásos. A hetvenhétféle jelző a „betegség teljességére utaló varázsszám” (Takács 2001. 360.), általa a gyógyító hatalmat kap a rontó igézet összes létező formája felett, így garantálva az eredményességet.

Az írásos kultúra kéziratot és nyomtatott emlékei, valamint a terepmunka során hozzáférhetővé vált szövegek alapján elmondható, hogy a repertoárokban jóval kevesebb a ráolvasás, mint az imádság. Mivel a ráolvasás elsődlegesen szóbeli műfaj és lejegyzett változata éppen annyira ritka, mint a leírt archaikus ima, ezért idézésüket lényegesnek tartom. A fentiekől rövidebb és egyszerűbb szövegek, valamint különféle variánsaik:

*Szem megnézte, szív megszerette, boldogságos Szűz Mária jöjjön a vígasztalására*

*Szem megnézte, szív megigizte, boldogságos Szűz Mária, gyógyítsd meg ezt a gyermeket.*

*Szem megnézte, száj megigizte, így mondták, hogy szarom a szájába, aki megigizte.*

*Pü-pü, kék szem megnézte, zód szem megigizte, szálljon a vén pagzadasszonyné seggire.*

*Pü-pü, szem meglátta, szív megszerette, ezer angyal gyógyítsd meg a kicsi fiacskámot.*

*Pü-pü-pü, szem meglátta, szív megszerette, ezer angyal vígasztalja, hozza helyre.*

*Pü-pü, szar a szeme közi, híg fala szem, neked semmi se ártson.*

A mágikus szövegmondást gyakrabban cselekmények egészítik ki. A cél érdekében fontos az egyidejűség, a logikai egymásutániség, a szavak és a tettek összehangolása. A vízvetés gesztusa egy kinti térben kezdődik, megfelelő minőségéhez kora reggel, *napfeljöte előtt*, szótlantul egy gémetlen kutat kell keresni és abból háromszor, eseteként kilencszer vizet meríteni. Máskor a patakából, a folyás irányával ellentétesen kell megtölteni a *csészét*.

T. I. specialistát édesapja arra tanította, hogy mogyorófából rakott abroncsot kell égetni, s az így nyert szénnel rézüstben vizet vetni. A tárgyak elhelyezése benti térben (általában a tűzhely közelében) történik, amelyet a keresztvetést követően a kéz összekulcsolása, a mágikus szöveg elmondása, a paraszak vízbetétele, s mindezek háromszori megismétlése követ. A szemmel történő ténymegállapítás – ha a parázs lemegy a víz alá, akkor meg van ígézve – után a gyógyító víz használatának rituáléja, a mosakodás következik, vagyis a személy/az állat homlokának, testének bekenése és megitatása. A rituális megtisztulás a szén tűzbe vetésével zárul.

A szövegek titkosak, ezért átadásuk rituális szabályokhoz kötött, csak szóbeli áthagyományozódás útján szerezhetőek meg, s csak fiatalabbnak szabad megtanítani. A ráolvasással való találkozás a gyermekkorban veszi kezdetét, hol saját, hol a családtagok tapasztalatain keresztül. Az alkalmazásához való viszonyulás a házasságkötés és a gyermekáldás után alakul ki, amikor a konkrét helyzet életre hívja a hagyományosan elfogadott (gyógy)módokhoz való fordulást. A specialista szerep a felnőttkorra, leginkább az életpálya utolsó szakaszára jellemző. A generációk közötti kapcsolatot és az azon belüli meggyőződéseket tükrözi az a nézet, hogy az idősek szerint *a mai fiatal nem hiszen benne*, és a fiatalok szerint *a régi öregasszonyok* tudnak mindent.

A ráolvasás mint egyén és megszólított közötti kapcsolat, az imához hasonlóan egyoldalú. Mint ilyen, a specialista által kezdeményezett kommunikáció része. A szövegek által megszólítottak vagy szakrális személyek (pl. Isten, Mária, Jézus), vagy maga a betegség (árpa). A vallás és mágia lényegi különbsége, hogy „amíg a vallási rítusra az imádás és a kiengesztelés a jellemző, a mágia rendszerint önmagától hat és kényszerítő erővel bír.” (Mauss 2000. 61.)

Szövegeloadásként mind az ima, mind a ráolvasás időponthoz (reggel, dél, este, éjjel), napszakhoz (napfelkelte, hajnal, dél, naplemen-

te, éjszaka), alkalomhoz (betegség, munka), testtartáshoz (térdelés, összekulcsolt kéz, keresztvetés, kereszt rajzolása), ismétléshez (három, hét, kilenc), valamint szabályokhoz (egymásutániség, szótlanság) kötött. Az imamondás kitüntetett helyei a templom, a keresztút, a temető, a kápolna, az útkeresztveződés és utca vége, ahol feszület van elhelyezve. A ráolvasás kiválasztott helye általában a családi ház, az udvar, de lehet valamilyen emberi és természetfölötti térfeleket összekötő/elválasztó határterület is, mező, falu határterülete, küszöb, ajtó vagy ablak.

Mindkét rituális szövegmondás testi és lelki állapotokat, viszonyokat és kapcsolatokat befolyásol. Az ima és a ráolvasás közötti eltérés formailag (pl. a ráolvasás szabadabb mondatkezelésében, a közlés egyszerűségében és a beszédstílusra jellemző személyességben), illetve kontextusfüggően – eltérő cselekmények (pl. köpdösés) és rítuskiegészítők (pl. elevenen/halott szén alkalmazása) alapján – érhető tetten. Individuális aktusként a vallásos-mágikus aspektusai miatt mindkettő a szakrális kommunikáció részét képezi.

Az ima nyilvánossága nagyobb (individuálisan és közösségileg is), a ráolvasásoké (helyzetfüggően) kevésbé. A ráolvasás imagisztikus, a vallástól eltérően nincsen önálló intézménye, kiszorul az egyházi legitimizáció alól, egyéni élményekhez, érzelmileg telített tapasztalatokhoz kapcsolódik és a helyiek konszenzusa irányítja.

A hosszú távú memóriába vésett imádságokat (pl. az archaikus imákat) a mechanikus szövegmondás és a szövegek alkalomhoz kötöttsége tartja fenn, miközben a szóbeli emlékezet nagyobb teret ad a változtatásoknak, s megfigyelhetjük az idő múlásával jelentkező szövegromlásokat (pl. *áldván* helyett *látván*). Walter J. Ong szerint a gondolatok megőrzésének alapja, ha „beszéddé könnyen összeálló mnemonikus mintákban gondolkozunk”, ha azokat ritmizált, kiegyensúlyozott alakzatokba, ismétlésekbe vagy ellentétekbe, alliterációkba és asszonáncokba, visszatérő jelzős szerkezetekbe formáljuk – ahogyan az imádság rímelő sorai, ütemhangsúlyos verselése és képeinek szimbolikus tartalma is az emlékezetbe ágyazódást segítik. (Fordítás: Nyíri 1998. 45; eredeti szöveg: Ong. 1982. 3336.)

Az írásbeliség, az írott források felszámolják a memorizálás kényszerét, a tudást visszakereshetővé, bármikor elérhetővé, pontosan felidézhetővé teszik. Elősegítik a fennmaradást és a kötött forma megtartását. Az egyének életterében számos vallásos tartalmú írott szöveg (Biblia,

imádságoskönyv, zsoltárok, kiadványok, stb.) és az egyház szimbolikus tárgyai (kereszt, szentelt víz, rózsafüzér) vannak elhelyezve. A nyomtatott szövegek, média által közvetített, az interneten olvasott imádságok beépülnek a mindennapi vallásgyakorlatba.

### *HIEDELEMCSELEKVÉSEK*

A mágikus hit és cselekedet átszövi az életet a születés pillanatától a halál bekövetkeztéig. Úgy kíséri végig az egyént életútján, hogy „életvezetési stratégiájaként” a mindennapi életének meghatározó részét képezi. (Keszeg 2013. 14.) A hiedelem az egyén és a közösség sajátos tudása, a mindennapok része. A hozzá kapcsolódó mágikus eljárások alkalmazásukat tekintve különböző élethelyzetekben vannak jelen. Leggyakrabban a mindennapi életvezetésben kapnak szerepet (haszon gyarapítása, bő termés biztosítása, szerencse megtartása, egészség megőrzése). Megjelennek a kiemelkedő időpontokban (jeles napok, ünnepek, átmeneti rítusok), a kritikus helyzetekben (betegség, rontás, veszteség, válság) és a racionális úton nem elérhető célokhoz kapcsolódva (szerelmi varázslás). A tudásanyag és gyakorlat mind a saját tapasztalatok útján, mind a másoktól hallottak révén ismeretes. E cselekvések hol a közösségi rítusok forgatókönyvébe tartoznak és nyilvánosan zajlanak, hol kerülve a publikus szférát, egyéni, individuális jellegűek.

A helyiek törekednek a mindennapi sikerek elérésére, a szerencse biztosítására, miközben életüket áthatja a rontással szembeni rendszeres védekezés és a jövő megtudakolásának vágya. A következőkben a megelőző, serkentő, gyógyító, rontó és jósló cselekedetek közül egy-egy példát mutatok be. Itt emelném ki, hogy a tipologizálás objektív szempontú, a kutatói megismerés és az átláthatóság igénye szülte. A hiedelmekkel átszőtt valóságteremtés során a tudás nem ekképpen rendszereződik, a mindennapok a szövegek és cselekmények együttes létezésében teljesednek ki.

#### *Megelőzés*

A megfelelő időben, térben és módon véghezvitt mágikus cselekedetekkel elhárítható az előre láthatóan bekövetkezendő kár. Ez kapcsolódhat kiszabadulási képzetekhez, az újszülött, a kisgyerek, az édesanya és az állatok rontástól való megvédéséhez, a pénzbeli veszteséghez, a betegség, a baj, a szerencsétlenség elkerüléséhez, az elhunytak lelki

nyugalmának biztosításához, a hazajáró lelkekhez, a szerencse megtartásához, az újév napjához, a ház tisztántartásához, a szentelményekhez és a gazdasághoz. Így például a keresztelőig tartó hathetes *tisztátalan állapot* átmeneti időszakában a baba kezére kötött vagy az ágyába elhelyezett piros szalag, a *csepeszére* varrt érem és a nyakába akasztott rózsafüzér védelmet nyújt(hat) az *igizés* ellen. A párnára hímezett díszes, ezüstszájú kereszt távol tartja az ördögöt. Azonos célt szolgál a kereszt alakban összekötött pólyára, *pókakötőre* helyezett karikagyűrű. A kereszt szimbóluma visszatér a homlokra rajzolás mozzanatánál. A korommal vagy hamuval való hintés a keresztény liturgia nagyböjt kezdetét jelző szertartását idézi.

### *Serkentés*

A produktív mágikus gyakorlatok általában a saját haszon gyarapítását szolgálják, így a tejhaszon fokozását, a szerencse elérését, az egyéni boldogulás megteremtését, a szerelmi élet jól bevált stratégiájaként az ellenkező nemű személy megszerzését. Egyet kiemelve, ilyennek számít a hasznot elnyerő szempontjából az állat tejének elvitele,<sup>1</sup> amely ellopott tárgyak révén, illetve a tehéncsorda nyomának felszedésével egyaránt megszerezhető. T. I.-t az édesapja arra tanította, hogyha ellopják az állat tejét, akkor forrósitson fel egy vasat, tegye egy zsákba, s azzal addig üsse az istálló padlóját, míg az elvivő személy önként visszajön és így szólal: „*visszahozom a tejet, csak eppe ne üss tovább*”. Nem tudunk a tárgy és a személy előzetes érintkezéséről, de az átviteli mágia elve alapján egymástól térben távol levő dolgok kapcsolatba kerülhetnek. Így válik a vas a tejet ellopó személy megtestesítőjévé.

### *Gyógyítás*

A megkérdezettek gazdag tudásanyaggal rendelkeznek mind a gyógynövények megnevezését, begyűjtési, felhasználási módját illetően, mind a mágikus gyógymódok ismeretét és alkalmazását tekintve. A helyi néphit szerint a betegség oka egyaránt lehet a természetfeletti képességgel rendelkező személyek (igéző ember, román pap) rontása és a

---

1 Csupán szubjektív nézőpontok alapján tekinthetjük egyértelműen produktív mágiának, mert a kárt elszenvedő szempontjából rontás esetként értelmeződik.

természetfeletti, mitikus lények (a lovakat éjszaka járó szépasszony és a fénycsóvaként, szellemként megjelenő lidérc) hatása.

### Rontás

A faluban zajló rontásesetek az egyéni és a közösségi diskurzusban is jelen vannak, a helyi társadalom szerkezetét és a személyek közötti viszonyrendszert tükrözik. A *megcsináltatás*, *csinálmány*, *guruzsmálás* okai lehetnek például a kívánatostól eltérő párválasztás, a féltékenység, a hűtlenség, a lopás, az értékek fölötti osztozkodás, a bosszúállás, valamilyen károsodás vagy egyszerűen a károsítási szándék. Úgy tartják, rontás igényével készített tárgy különféle károkat okozhat a megrontandó személy életében. A ruha zsebébe varrt *guruzsa* olyan erős hatással van a viselőjére, hogy akár halálát is előidézheti: „*az esküvőruhájába, vőlegényruhájába belé vót varrva a zsebébe valami*” – magyarázzák. Vannak rontásra különösen alkalmasnak vélt eszközök, de bármely e célra kiválasztott tárgy betöltheti a szerepet.

### Jóslás

Igény van az individuális és közösségi létezésre, történésekre való rálátásra, mely a jóslás különféle technikáit (kártya-, kávé-, tenyérjós-lás, asztaltáncoltatás, előjelek értelmezése, gombócfőzés, időjárásjóslás, horoszkópolvasás) implikálja. A jóshoz való fordulás gyakori célja a bizonytalan jövő megismerésének, valamilyen tárgy eltűnésének, a betegség, a rontás, a haláleset felfedésének vágya. Így például G.-t fiának rejtélyes halála ösztönözte a jósnőhöz fordulásra, akitől elmondása szerint részletes leírást kapott a gyilkosság idejére (*egy hónapja*), helyére (*pincébe vót, két út között*) és körülményeire (*meg vót kötözve*) vonatkozóan.

### ZÁRÓ GONDOLATOK

A hiedelemképzetek és cselekvések elsajátítása folyamatos áthagyományozódáson, generációk közötti kapcsolattartáson alapszik. Az életszakaszokhoz, akárcsak az emberélet fordulóihoz számos hiedelem kapcsolódik, ezért az életpálya során különféle intenzitással és mértékkel van jelen. A gyermekkorból a felnőttkorba, majd a felnőttkorból az öregkorba való átlépés a mágikus cselekedetekhez való viszonyulás átalakulását eredményezi. Az öregkorra jellemző tapasztalati és speci-

ális többlettudás a közösségen belül státust és presztízst jelent. Bár a különböző generációk más életvilág részesei, a hiedelmek alapján egy közösségbe tartoznak: szocializációjuk során ugyanazokkal vagy hasonló hiedelmekkel találkoztak, fogalomkészletük kisebb-nagyobb átfedésekkel megegyezik. Hasonló a világszemléletük, de a viszonyulásuk különböző. A fiatalabbak gyakorta megkérdőjelezik a történések és magyarázatok igazságértékét, valóságtartalmát. Az ismereteik/ezek hiánya, a kérdésekre adott válaszaik vagy tagadásaik nemcsak generációs szinten változnak, hanem egyénileg, családok, csoportok szintjén is.

Az életforma folyamatos átalakulásával megváltozik mind a hiedelmtudás, mind a mágikus gyakorlatok státusa. Jellemző, hogy a mágikus tudásanyag ismert, de a mágikus cselekedet nem olyan gyakorisággal van vagy éppen nincs használatban. Így a hagyományos gazdálkodás hanyatlásával az agrármágia funkcióját veszíti, az orvosi ellátással a gyógyító specialisták szerepe átalakul. Az ezoterikus cikkek, horoszkópműsorok népszerűségével a helyi jósok feladatköre megszűnik. A házasságkötés szentségének fellazulásával a szerelmi mágia módszerei célszerűtlenné válnak. Az életvilág kitágulásával az egyének kapcsolatrendszere megváltozik, a rontás formái elhomályosulnak. Az egyéni vallásosság megélése kikerül a falu normatív rendszere alól.

Azt viszont hangsúlyozni kell, hogy a változás egyszerre eltűnés és újratermelődés. Ha az alkalom meg is szűnik, a tudás és a gyakorlat elveszíti funkcióját, passzívvá válik, de a szocializáció, az együttélés, az emlékezés, a róla való beszélés által még hosszú ideig fennmarad. Az életvitel új területeihez – például a közlekedés, a médiahasználat, a szabadidő – kapcsolódó ismeretek pedig fokozatosan integrálódnak a hiedelmen alapuló világképbe. Vagyis a technika fejlődésével párhuzamosan egy régebbi kor vallásos- és hiedelemrendszerének elemei is megmaradnak, és az életmódbeli váltásokkal eltűnt mágikus tudás és gyakorlatok helyében az ember folyamatosan újrateremti a maga hiedelmeit.

### *SZAKIRODALOM*

ASSMANN, Jan

1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

- ERDÉLYI Zsuzsanna  
1976 *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok.* (2. kiadás.) Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- KESZEG Vilmos  
2013 *Hiedelmek, narratívumok, stratégiák.* Egyetemi jegyzet. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 8.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- LOVÁSZ Irén  
2002 *Szagrális kommunikáció.* Európai Folklor Intézet, Budapest.
- MAUSS, Marcel  
2000 A mágia általános elméletének vázlata. In uó: *Szociológia és antropológia.* Osiris Kiadó, Budapest, 51–195.
- NYÍRI Kristóf  
1998 Bevezetés. Adalékok a szóbeliség-írásbeliség paradigma történetéhez. In Nyíri Kristóf – Szécsi Gábor (szerk.): *Szóbeliség és írásbeliség: A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig.* Áron Kiadó, Budapest, 7–21.
- ONG, J. Walter  
1982 *Orality and Literacy.* Methuen, London.
- ORBÁN Balázs  
1991 *Székelyföld leírása.* (Első erdélyi kiadás.) Európai Idő Kiadó – Eurid Kft., Sepsiszentgyörgy.
- PLATVOET, Jan G.  
1990 The Definers Defined: Traditions in the Definition of Religion. In *Method & Theory in the Study of Religion II.* 2. 180–212.
- PÓCS Éva  
1986 *Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások.* (Prométheusz Könyvek, 11.) Helikon Kiadó, Budapest.  
1990 Néphit. In Dömötör Tekla (főszerk.): *Népszokás, néphit, népi vallásosság. Folklor 3.* (Magyar Néprajz, VII.) Akadémiai, Budapest, 527–692.
- SOÓS Tímea  
2002 A rontáshiedelmek működtetése válsághelyzetekben. In Szikszai Mária (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 10.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 106–150.
- TAKÁCS György  
2001 *Aranykertbe' aranyfa. Gyimesi, hárompataki, Úz-völgyi csángó imák és ráolvasók.* Szent István Társulat, Budapest.
- TÁNCZOS Vilmos  
1999a A moldvai archaikus népi imák élettere. In uó: *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imádságok és életterük.* (Krónika Könyvek.) Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 243–322.  
1999b *Moldvai csángó archaikus népi imádságok. Archetipikus szimbolizáció és élettér.* Doktori értekezés. Kolozsvár.

Zsidó Ferenc

## MEG (NEM) ÍRT LEVELEK

- *Lőrincz György: Bécs fölött a Hargitát* -

Ötéves hallgatás után nagyregénnyel jelentkezett Lőrincz György, a szociografikus érzékenységéről ismert, műveiben az erdélyi magyar társadalom aktuális problémáival foglalkozó, Székelyudvarhelyen élő író. Magyar sorsregénye<sup>1</sup> a Trianon gyermekeinek örök hányódását, identitásuk szétszórását mutatja be; a hangulat mégsem rezignált, mert e szétszórás egyféle olvasat szerint megsokszorozódást is jelenthet.

A főszereplőben a Székelyföldről Nyugat-Európába emigrált (vagyis disszidált, szökött) kisember fantomképét ismerhetjük fel. Kisember olyan értelemben, hogy ugyan értelmiségi ambíciókkal rendelkezik, de Ausztriába való megérkezésekor nagyon alulról kezdi: kutyasétáltatóként. A szerző azt próbálja megmutatni, hogy Csapó András sorsa nem egyedi, hogy a „kitántorgók” nagyjából ugyanazt a kálváriát járják végig. Ezt illusztrálandó, Csapó felesége egy délvidéki emigráns: magyar ajkú jugoszláv; de mellékszerepben számos más kivándorolt sorsának mozaikjai felvillannak.

Csapó meggyőződése tehát az, hogy az emigrálás kényszerét közvetlen vagy közvetett módon a trianoni békediktátum idézi elő. Mert Csapó szenved úgy általában a kommunizmustól is, de főként attól, hogy Romániában kisebbségi magyarként csorbulnak a jogai, hogy „bozgornak” kell lennie, hogy jószerével esélye sincs egyetemre bekerülni, stb. A történelem iránt érdeklődő, de a hivatalos román történelmet tanulmányozni nem kívánó fiatalember részben azzal az elhatározással hagyja el az országot, hogy megpróbál utánajárni: „Megígértem nagyapámnak, megtudom, miért következett be Trianon!”

A regény időkezelése modern: az idősíkok váltakoznak, hol a jelenben, hol a múltban, hol a valós időben, hol egy álombélien járunk, a főszereplő szólamai polifon módon kergetik egymást.

---

1 Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 2017.

A narráció retrospektív: az idősödő, a bécsi létbe beleszokó Csapó az emlékektől elragadva eleveníti fel gyermek- és ifjúkorát, szökését, s az emigráns lét főbb mozzanatait, így próbálván meg enyhíteni honvágyán, így próbálva megérteni és értelmezni sorsa összefüggéseit, végzetét, mely egyben minden emigráns végzete is. A narrátor az olvasói érdeklődést, a titokzatosságot a történetben előretaláló kijelentésekkel tartja fenn (pl.: „később, majd hetek, hónapok múltán...”)

Csapó falusi szülők gyermeke: jól felismerhető helyszín a Hargita megyei Kápolnásfalu, ezért is van, hogy a Hargita mint tájékozási pont, mint időjárásjelző, már zsenge gyermekkorától meghatározó. A szülei, a kor divatjának megfelelően (1970-es évek), taníttatni akarják: „Nem akarom, hogy a földet túrja egy életen át”, mondja az apja; középiskolásként Kolozsvárra kerül gyermektelen nagybátyjához, útravalóul azt az intelmet kapja, hogy óvakodjon a kommunistáktól, s vigyázzon, hogy mit beszél, mert „a falnak is füle van”.

A szökés vágya nagyon korán megfogalmazódik benne, már 18 évesen, a sikertelen egyetemi felvételi után, hogy elkerülje a román katonaságot. Elkapják, megverik, megfélemlítik. „Elszöktök, s mocskoljátok az országot”, fogalmazza meg vétküket a román milicista. És Csapónak egyre több oka lesz nem szeretni a többségi nemzetet. És sorolja is a sérelmeket, ugyanakkor némi felsőbbrendűségi tudattal tekint az Erdélybe befészkelő, a magyarokat onnan lassan „kiszülő” románokra.

Csapó egyértelműen a narrátor szócsöve. Elbeszéléstechnikai szempontból jó, hogy a narrátor a hősei szájába adja mondandóját, ugyanakkor a főszereplő talán kissé túlságosan is elméleti alkat, gondolatai már-már megszállottan foglalkoztatják. „Csapót egész életében az identitása érdekelte”. Önemésztő típus, aki nem tudja, „ki verte meg őt a kérdések, gondolatok fájdalmával, s miért?”.

A gyermekkort faggató epizódokban a narrátor szeretettel és művészi gonddal ábrázolja a nagyapa figuráját: ő tartja egyben a családot, ő a hagyományok átadója, a mesélő, a dolgozó, az unokákat az életre felkészítő központi erő. Tőle tanulja meg Csapó András, hogy ő magyar, a hun-magyar rokonság mítoszát és a székely identitás alapjait is tőle sajátítja el.

A második szökés után hat hónap börtönre ítélik, ekkor már egyre gyakrabban foglalkoztatja a kérdés, hogy magyarok és románok miért nem élnek békében egymással, hogy a románok miért nem nagyvonalúbbak, miért élnek vissza a hatalmukkal.

A fókuszban Csapó egyéni életútja áll, de részletes társadalomrajzot kapunk, a szerzőt szemmel láthatóan tágabb összefüggésrendszerben érdekli a magyarság sorsa. Az 1970-es évek Romániájáról ilyen helyzetképet alkot: „Ekkorra már a zsidók többnyire elmentek, kitelepettek Izraelbe, a fejkvóták szerint özönlöttek Németország felé a németek is – a szászok és a svábok –, csak a magyarok lapítottak, mint akiket ott felejtettek.”

Csapót tehát folyamatosan foglalkoztatják népe demográfiai, kultúr-történeti kérdései, frusztrálja a trianoni döntés. „Erdély Romániához tartozik, s ezt nemzetközi szerződések szentesítik. A többi mese. És önkínzás!” – józanítja ki kolozsvári barátja, Korpás, kinek apja aztán lebeszéli arról, hogy történelem szakra próbáljon felvételizni.

A harmadik szökését már tudatos tervezés, készülés előzi meg: edz (úszik, szalad), s végül kerülő úton, a Dunát átúszva, Jugoszlávián jut el Ausztriába. Megjárja a menekülttáborokat, aztán kiköt Bécsben. Kezdetben: „elbűvölte az osztrák pontosság, céltudatosság, amely megnyilvánult az élet minden területén”. Kapcsolatba kerül néhány magyar emigránssal, és rövidesen T-né Macskássy Abigél emigráns grófnő kertészévé és kutyasétáltatójává válik. A grófnő – kissé illuzórikusan ábrázolt figura – mély empátiával követi a sorsát, támogatja őt, osztozik honvágyában (ő maga felvidéki kitelepített). Kimondja, hogy az emigráns létet csak megszokni lehet, megszeretni soha, s hogy Csapónak nem lett volna szabad eljönnie: „az ilyen tartásos, okos és öntudatos fiataloknak otthon a helyük”. A grófnő azt is megfogalmazza, mi kell a megmaradáshoz: „Magyar csak intézményes keretek között maradhat az ember. Itt nem.” Arra is rátapint, mi a magyarnak a gyengéje, ekképp árnyalva nemzetkarakterológiánkat: „egy emlékeinkben bolyongó (...), múlttal megvert nemzet vagyunk?”

Csapó szökését a család nevelési kudarcként éli meg, anyja egy levelében idézi az apa lesújtó véleményét, ami felér egy érzelmi zsarolással: „Te nem szerettél minket soha, gyermekem, ha ilyent tudtál tenni...” Neki ezzel a lelki teherrel együtt élve kell kitalálnia magát Bécsben. Egy képzeletbeli füzetbe felírja, mit veszített és mit nyert az emigrációval. A veszteséglista hosszú: szülőföldje, barátai, Kolozsvár. A lehetőségek listája pedig önironikusan rövid: „egyelőre kutyát sétáltatok”. A segítség szerelem formájában érkezik: megismerkedik a már említett Horgas Eszterrel, aki elvileg bácskai magyar,

valójában magyarul beszélő jugoszlávnak tartja magát, számára nincs Újvidék, csak Noviszád. Csapó mégis imádja, például azért is, mert lágyan, szlávosan ejti a magyar szavakat. Persze, számára érthetetlen, hogy tudja valaki így elfelejteni identitását, míg leendő anyósa kijózanítja: olyan vidékről származnak, ahol a történelem során több ízben gyilkolták a magyarokat, így nekik a túlélés parancsa azt diktálta, hogy ne magyarkodjanak. A szerelem irracionális, és áthágja a korlátokat: Eszter rövidesen már afelől érdeklődik, mit kell tennie, hogy magyar lehessen, Csapó pedig olvastatja vele a magyar klasszikusokat, ő pedig lassan „kezdte felismerni a nyelv ízeit”. Eszter anyjának nem tetszik, hogy lánya „ahhoz a románhoz” (apropó, Trianon-szindrómák) akar férjhez menni, de aztán belenyugszik. Kis albérletben kezdik az életet, és dolgoznak, sokat. Csapó szigorú munkaprogramot diktál magának, már csak azért is, mert tudja, majd ha valaha hazamegy, bizonyítania kell, hogy lett valaki belőle: „görcsös igyekezettel csak az önmegvalósításra gondolt, miközben már sejtette nap mint nap azt is, egyre távolodik megálmódott álmaitól”.

Aztán megszületik első gyermeke, Csapó fogadkozik magában, hogy nem úgy fog nevelkedni, mint bécsi barátai, Bencze Áronék gyermekei, akik alig beszélnek magyarul. Anyósa fel is háborodik a névadáson: „Attila! Minek kell Bécsben egy gyermeknek ilyen nevet adni? Valósággal megbélyegezni.” De Csapó azt vallja, hogy nem azért magyar, mert annak született, hanem azért, mert annak nevelték, és így kell lennie a gyermekei esetében is. Szerelmi lelkesedésükben efféle naiv tervet fogalmaznak meg feleségével: „A lányainkkal és a fiainkkal elmagyarosítjuk az egész Bécset!” „Nem leszünk burkusok! Nem leszünk labancok!”

Csapó elvégez egy targoncakezelő tanfolyamot, munkába áll, Eszter elárúsító egy cukrászdában, de túlórában varrást-hímzést vállal. András a munka mellett beiratkozik az egyetemre, s pár év múlva beindít egy fordítóirodát, ami egyre sikeresebbé válik, főleg az emigránsok körében. Igaz, az ajtó fölött européer módon ez áll: „Andreas Capo”. Az önmegvalósítást tehát kipipálhatja a Csapó család, félt azonban, hogy teljesen a munkába temetkeznek: „Egymást váltják a feleségével az örökös, nagy, erőt pusztító rohanásban.”

Évekkel később, a romániai rendszerváltást követően, 1990 februárjában egy segélyszállítmányos autóval alkalma van hazlátogatni

szülőföldjére. Töprengő alkat lévén, ezúttal is dilemmázik, hogy a kivándoroltak többségéhez hasonlóan csak sikereiről, megvalósításairól beszéljen-e, vagy a megpróbáltatásokról is. A hazatérés némiképp illúzióromboló: az országban továbbra is szegénység van, Váradtól az út kátyús; Székelyudvarhely után, Homoródtól pedig hiába lesi a Hargitát, az ködbe rejtőzik előle. „A gondolat s a vágy megcsúfolása ez”, zsörtől magában, pedig a csalódásoknak még nincs vége: a faluba érve alig ismeri meg portájukat, mert a régi fakaput kicserélték egy jellegtelen vasra. Az anyja szeretete persze jólesik, „velem nem történt semmi, csak megvénültem”, foglalja össze tömören, fiát azonban beszélgeti, szeretettel csüng rajta. Látszik rajta: rég megbocsátotta neki a szökést. Öccse azonban elég nyilvánvalóan tudtára adja: ez immár az ő életük, Csapó András itt már csak vendég lehet. „Valami véglegesen megváltozott”, állapítja meg ő rezignáltan. Haza kellett térnie ahhoz, hogy megértse, Bécsben felépített élete, kötelékei jelentik számára a megtartó erőt. „És látta a felesége felvillanó, szelíd mosolyát, örökös, erőt adó, biztató tekintetét. És a gyermekeit is. Akik már nem tartoztak ide, ehhez a világhoz.” Meglepődik ezen az érzésen, azon, hogy „egy menekültnek mindig máshol van a lelke, mint a teste”. Döbbenet állapítja meg tehát, hogy a hiányérzet örök: Bécs fölött mindig a Hargitát kereste, most, hazalátogatva, a Bécsben hagyott családját. A beteljesült szerelem, a kis jugoszláv lányból lett komoly asszony („kemény és talpraesett, aki ha kell, megregulázza Csapó álmodozó, hóbörgő természetét”) jelenti már az új magyar hazát számára. Az árnyalt jellemrajzú Horgas Eszter: „beteljesült álmainak összessége”, „menedék és otthon az idegenségben”.

Szeptikusan hallgatja öccse beszámolóját az 1989-es forradalomról, a románokkal történő közeledésről (az idő sajnos őt igazolja, alighogy visszaér Bécsbe, márciusban sor kerül a marosvásárhelyi magyarellen-es pogromra, és a felbomló Jugoszláviában is megkezdődik a háború).

Azzal az érzéssel búcsúzik el szeretteitől, hogy döntése ha nem is helyes, de szükségszerű volt, és visszacsinálni nem is lehetne, nem is akarná: „Ezt az életet én választottam magamnak, édesanyám!” Erre azonban ellenpontként felel rá apja utolsó levele, legfőbb hagyatéka, mely csak egyetlen, szikár mondatot tartalmaz: „HAZA – csak egy van.” (Lőrincz György haza- és nyelvféltése olykor kissé talán patetikus,

kijelentései Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*ának, Illyés Gyula kiáltványainak echói: emelkedettek, szenvedélyesek).

A Bécsbe való megtérés tartogat még pár döbbenetet: fiai egyre inkább csak németül hajlandóak beszélni, felesége öccsét besorozták a szerb hadseregbe magyarokat ölni, sógorasszonya Sidneybe készül, barátja, Bencze Áron lánya pedig elment Indonéziába.

A könyv utolsó része egy kinagyított álomkép, amelyben megjelenik a nemzethalál víziója is, Csapó látja a gyermekeit kozmopolita világpolgárrá válni, ő maga továbbra is keresi tekintetével Bécs fölött a Hargitát, de a magyar szavak már kopnak ki az agyából. A végszót (pontosabban a végső kérdést) a hiánya (halála) ellenére (vagy amiatt) is folyamatosan jelen lévő apa mondja ki, egyszerre számon kérve és biztatva Csapó Andrást: „Te megírtad-e a saját leveledet a gyermekeidnek, fiam?”. Lőrincz György felfogásában az anya biztosítéka a családi fészek melegének, ő adja a stabilitást a mindennapokban, az apa pedig a gyermekek identitásának, világnézetének alakításáért felelős. Ha mindkettőt megkapják, akkor válhatnak teljes értékű emberré és magyarrá: bárhol a nagyvilágban.

A könyv legjobb részei azok, amelyekben a szerző ismerős terepen mozog, ahol az otthonos világ képeit mutatja be. Ugyanakkor hitelesek, a tárgynak megfelelőek a bécsi mozzanatok is, a leírások pontosak, vagyis a szerző alaposan tájékozódott: a helyszíneket, az ausztriai emigránsok valóságát a maga összetettségében ragadja meg. Életérzésükről így ír: „van egymásra figyelő versengés az elszármazottak között, s az irigység is lendít az emberek akaratán.”

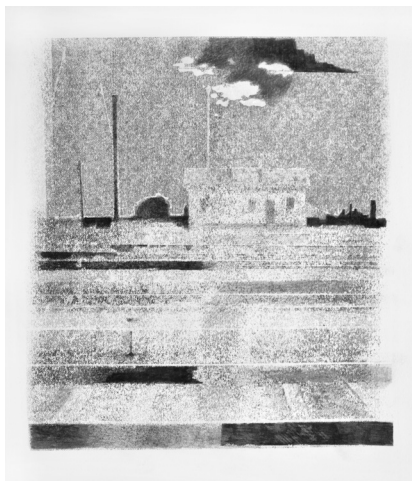
A honvágymotívuma többször, több formában terítékre kerül. A címbéli alapmetaforát részletesen kibontja a szerző: „elalvás előtt arra riadt, hogy a szülőfalu házai úszni kezdenek feléje a levegőben”, ugyanakkor efféle megnyilatkozásokat olvashatunk, mint: „A honvágymotívum (...) a régi szeretőm képében jelenik meg” (mondja Csapó egyik barátja); hazalátogatásakor András így fogalmazza meg érzéseit: „a honvággyal akkor találkozik, amikor már anyagilag szinte mindene megvan. Amikor már van ideje gondolkodni az életen is.”

Egy anekdotikus mozzanat is megjelenik a könyvben, amely a derű mellett inkább az asszimiláció rémképét adja: egy hazalátogató emigráns gyermekei indiánoknak nézik a szüreti bála felvonuló székely ruhás fiatalokat.

A könyv sommája az, hogy a trianoni átok továbbra is beteljesedőben, de mikroszinten a család révén, közösségi szinten pedig az önszerveződés és a tudatos nyelvápolás révén védekezhetünk ellene.

A regény nyelvezete plasztikus, gyakoriak a részletező leírások, a poétikus képek: „bolyhos, lustálkodó csend terült szét a lakásban”. A műben elég sok esszéisztikus, gondolati rész van, ezek olykor szétfeszítik a cselekmény keretét. Ezzel együtt a mű jó ütemű, és szép ívet fut be, ergo fontos és jó regény született e nagyon is aktuális jelenségről: a megélhetési (e)migráció ma is súlyos társadalmi jelenség a Kárpát-medencében / is. Azt is mondhatnánk, egyfajta összegzés ez a könyv Lőrincz György számára: mintha mindent el akart volna mondani (narrátora, szereplői révén), amit nemzetről, világról, nyelvről, kultúráról gondol.

Csapó András sorsát megismerve nem kapunk követhető mintát, megnyugtató válaszokat. Az övé egy lehetséges magyar sors. Hiányai val is beteljesült. Sok ezer hasonló élet van, melyek persze mind másak, de azért még mind magyarok (is). Folyamatosan választások előtt állunk, és – mondja Lőrincz György főhőse – gyakran követünk el hibákat is, melyekkel aztán együtt kell élnünk. Talán magyarul. Ami viszont biztos: meg kell írunk leveleinket.



*Tájélmények*

Fekete J. József

PERIFÉRIARÓL BETEKINTŐ

„NINCSEN RAJTAM MEGFELELŐ VONALKÓD”  
(Balogh Robert: *Durva a nyár*)

Balogh Robert regényét olvasván Jack Kerouactól (*Úton*) Bret Easton Ellisig (*Amerikai pszicho*) egy sor szerző eszembe jutott, köztük Balogh Robert is (*Elveszett*, 2005), akik hősei vagy csupán sodródtak a semmivel, vagy számító módon lebegtek az általuk megtagadott értékek fölött, esetleg hagyták kiszabadulni magukból a bestialitást, amit ráadásul bántó flegmasággal még élveztek is. Balogh mostani regényének hőse is látszólag könnyedén veszi az életet. Öt éven át Pesten tanul, egyedül bérel albérletet, a nem kevés pénz havonta rendszeresen érkezik, ő meg csajozik, iszik, drogozik, bulizik, külföldi utazásra is jut, a legmárkásabb cuccokat viseli, végül magas társadalmi körökbe jut, ahonnét hamarosan visszazuhan. Életkörülményei ideálisak, azt és akkor tesz, amit és amikor akar, kezdetben a legnagyobb gondja, hogy ha föl akar szedni valakit, hogyan rázza le az előzőt. Hibája, hogy nincsen kocsija, de ez a legkevésbé izgatja.

Csakhogy ennek a talmi jólétnek rettenetes ára van. Hősünk ugyanis cigány, ami a családjában egyedül rajta nem ütközik ki. Apja kétségbeesetten és mindenáron ki akarja szakítani fiát cigányságából. Ehhez viszont a gyerekek meg kell tagadnia származását, megszakítania minden kötelékét eredeti környezetével és családjával. Apja megesketi, hogy megtagadja családját érvényesülése érdekében. Persze ezzel együtt önmagát is meg kellett tagadnia. Nem kellett hozzá öt év, hogy megdöbbenjen: „Annyira elszoktam a cigányoktól, hogy szabályosan féltem. Tőlük. Magamtól. Egészen elfelejtettem, hogy én is az vagyok.” (79. o.)

A fölvezetés, mondjuk, még hihető is, a cigány familia egy autópályás telek-üzlet révén szép vagyonhoz jut, ez lesz a legjobb szándékkal kiközösített fiú apanázsa. Ezen túlmenően éppen ennek a gyermeknek a szüleit és testvéreit mérsárolják le ádázul és hidegvérrel a Telepen bőrfejú, idióta rasszisták, házukat fölgyújtják, a menekülőket lelövik.

A regényhős is a halállistán van, nem létező holttestét el is temették a Telepen, csakhogy hősünk fogadalma ellenére se szakadt el cigány gyökereitől. A családját megsemmisítő vérengzésről Amszterdamban értesült, amikor szárnyalt vele az élet: két szőke szépség között hentergett, vedelt, szívott, magyar származású riksával vontatta magát buliról bulira, amíg egy bevásárlóközpontban meg nem látta a tévéjelelentést, amelyen fölismerte a fölégetett családi házát a magyarországi Telepen. (Ez a rasszista gyilkosságsorozat valóban megtörtént Magyarországon, Balogh Robert erre építette regényét.)

A regényhős élete korábban se volt könnyű, csupán inkább könnyed, intelligenciája és tudása vezérelte, ám családja módszeres kivégzését követően igencsak nehezen viselte sorsát. Hazra nem mehet, hiszen családját megtagadta, a rendőrség szerint maga is odaveszett a merénylet során. A joghallgató hős ezt követően kezd disztingválni: eddig is utálta, ha valaki cigányozott vagy zsidózott, esetleg buzizott, de nem azért, mert ez sértette, hanem mert meggyőződése szerint fajra, bőrszínre, nemi irányultságra tekintet nélkül mindenki egyformán jogosult az életre. A körötte pezsgő közélet viszont ellentmondott elveinek.

Famíliáját, szüleit, lány- és fiútestvéreit valami marhák éppen származásuk miatt mészárolták le. Olyanok, akik még magukban hordozták a túlélő náci ideológiát, és akik ezzel nem voltak egyedül. Balogh Robert regényhőse a bőrén tapasztalja, hogy a környezetében lobogólengetéssel hirdetett tolerancia mindössze halovány cukormáz az elraktározott rasszizmus, xenofóbia, homofóbia és egyéb, belülről gerjesztett előítéletek fölött. Nem kell sok hozzá, hogy tudatosuljon benne, nem csupán a cigányok hitték, hogy a nem cigányok gyűlölik őket, hanem a rasszizmus elevenen él a társadalom legkülönbözőbb rétegeiben. A fölszín talán a mássággal szembeniek menedéke, ám amint oldódnak a gátlások, nyomban előkerülnek a cigány és zsidó viccek, amelyek egyenesen vezetnek a rasszizmussal terhelt egyéb megnyilvánulásokhoz.

És mi sem természetesebb, hogy ha valaki családját pusztán származása miatt lemészárolják, maga is bosszúért kiált, és ezáltal kívánja érvényesíteni a megtorláselv igazát: fogat fogért, szemet szemért. A regényhős ezt meg is teszi – a már említett intelligenciájára

hagyatkozva -: halálba küld tucatnál több fiataalt, a náci elveket levetkezni képtelen „fejesek” gyermekeit. Biztos benne, hogy a bűntény nyomán elfogják, és kiderül az igazság. Ám mi is az igazság?

Weöres Sándor szerint: „A gondolat összetett és kimondható, az igazság egyszerű és kimondhatatlan. Igazságot csak beszéd nélkül tudhatsz meg, tehát csak önmagadtól. Tedd alkalmassá lelkedet arra. Hogy az igazságot tudhasd benne.”<sup>1</sup>

A regény alapkérdése, hogy kimondható-e, kiírható-e magunkból az „igaz”. Egyben ez a mű tétje is: a főhős (és más cigányok) családját kiirtották, ő a talió-elv (megtorlás) alapján megbosszulta veszteségét. Ám voltaképpen mit is tett? Bűncselekményt követett el, tudja, hogy nyomában az igazságszolgáltatás, és hamarosan lecsapnak rá a rend őrei. Egyedüli föladata/lehetősége, hogy képernyőre vesse a „maga igazát”. Ezt olvashatjuk a felügyelők megérkezése előtt a regényben.

A *Durva a nyár* (a kezdő „d”-t helyezzük az utolsó „r” helyére, a „d” legyen „k”, a névelőt meg írjuk egybe a rá következő főnévvel, máris értelmezhetővé válik a szöveg pezsgése) regény hőse irgalmatlan tempóval nyomul az életben, ehhez Balogh Robert akkora nyelvi apparátust és tempót mozgósít, amivel még nála nem találkoztam, noha szerintem mindent elolvastam tőle. Nem is tudom, kinél láttam még ennyire epikailag felhergelt narrációt. Ömlik a történet, és sikolt az önmegismerés igénye! Erről szól a történetmesélés egésze: „Ahogy most elmesélem a történetem, úgy érzem, megváltozik az egész. Mintha megértenék valamit, amit nem is érthetek. Egyszerre vagyok én magam, s egyszerre játszom is. Egy szerepet? Nehéz őszintének maradnom. Néha azt érzem, őszintén hazudok. Az én bajom, én cipelem.” (15. o.)

A tét: leírni, följegyezni mindent, mielőtt lecsapna rá a törvény, vagy éppen a törvénytelenység. Ehhez látomásos késztetést is kap. Jólatszerű álmot él meg Amszterdamban: páfrányok levelének fonákján betűket lát, amelyek mondatokba rendeződve történeteket fogalmaznak meg róla, keresett identitásáról, családtagjai rejtett kívánságairól, dolgaikról, amelyeket nem mertek, vagy nem tudtak kibeszélni, ám egyszerre

---

1 Weöres Sándor: Az igazságról

csak kaszások jelennek meg és levágják a páfrányost, így mégsem áll össze az álombeli családtörténet. (Vö. 119–123. o.)

Marad tehát az alapkérdés: kiírható-e magunkból az igaz? „Én többnyire azt sem tudom, ki vagyok. Minden egyszerre történik velem, a gyerekkorom és Hollandia összefolyik a fejemben, ahogy a Telep és a belvárosi albérlet, és az egyetem is. Nem tudom, mi jöhet még. Vannak események az életemben, de sem önmagukban, sem egymás után nincsen jelentésük. Ennek így nincsen értelme. Hiába tűnik úgy, hogy szerveződnek a dolgok, hogy megvan a maguk logikája, egyedül érzelmileg tudok azonosulni a saját életemmel.” (152. o.) Ez a dilemma már a regény kezdetén robbanásveszélyes epikai szituációt teremt: „Számomra már nem maradt hely ebben a túl tökéletes világban. Nincsen rajtam megfelelő vonalkód.” (18. o.) A föloldás nem lehet egyéb, mint a cigány identitás fölvállalása. „Aztán minden reggel fújtam magamra a sprayt, hogy túljárjak az eszükön. Pedig cigány vagyok. Először is. Másodszor is. Dzsigit. Romungro. Kokero. Apacs. Dakota harcos. Beduin. Bivalyszőke buckalakó, esélyegyenlőségi, polgárjogi roma. Kisebbségi kétszer-sült, Kunta Kinte. Próbanéger. Élősködő réti nigger. Genetikai hulladék. Cé. Cigó. Csipa. Spanyol tücsök. Kommancséró! Beás? Lovari? Roma? Szintetizátor? Szutyok? Antiszociális lény. Határon belüli kisebbség? A mások? A nem »mi«. Kik a mások? A nomádok? A romantikus, gyapjas emberek? Retkek? Teknősök? Nem látszik? Szerencsém? Mázlista vagyok? Szerencsém, hogy magyarázhattam egész életemben a Telepen, hogy kihipózták a bőröm. Hogy kiröhögtek a testvéreim, mert rosszabb vagyok, mint Májkel Dzsekszon? Az legalább beteg volt. Hogy én magamtól vagyok sápadt?! Meg is vertek. A telepiek. A tesók. (51–52. o.)

A szorongás, a félelem, a gyökértelenség, a fölemelkedés elérhetetlensége, az önmagával szembe forduló intelligencia ilyen indulatos, lehergelő mondatokból alakít történetet, a narráció és a történetészöves káprázatos, az elbeszélői nyelv páratlan. Kár viszont, hogy a regény végére elfogy a beszélő szuflája, talán túl ledorongozó a mondanivaló a végig vezetett vagány hangütéshez képest. Miként Villon se a bitófa alatt tréfálkozott.

*(Budapest, 2017, Noran Libro)*

*ADDIG SE ISZIK**(Bödöcs Tibor: Addig se iszik)*

Irodalmi paródiát közismert művekről és szerzőkről érdemes írni, hogy az olvasó fölismerje az eredeti alkotás vagy alkotó kifaragását, és jót röhögjön rajta. Nem az eredeti alkotáson vidul, hanem annak, illetve a szerző stílusának humoros megközelítésén, ami fölzsabadítja korábbi olvasatának hatása alól, és más megközelítésben mutatja olvasmányát. Veszélyes és érzékeny műfaj, a paródia nem az eredeti mű kifaragását célozza, hanem annak stílárís, a hangütést moderáló, az értelmezési lehetőségeket generáló, humorba fordító újraolvasását és újratereztését. A vicc is értelmezhetetlen marad, ha a hallgató számára ismeretlen az alapszituáció, vagy a közlő rosszul interpretálja. Ez az irodalmi paródiára is érvényes.

A műfajt az ókori görögök találták ki, akkoriban csupán orális előadásban terjedt, de mi, magyarok nem panaszkodhatunk, szép hagyománya van nálunk is a paródiának, a travesztianak.

A paródiáíráshoz bár három föltételnek eleget kell tenni. Kell hozzá nyelvbe ojtott humorérzék, irodalmi műveltség és íráskészség, ami nem árt, ha magasabb szintű a feltörekvő poéták zömének kapacitásánál. Nem akarok senkit se bántani, visszavezetem a gondolatot. Bödöcs kötetének szerkesztője, a kiváló humorú Cserna-Szabó András a szerzöt idézi: „Hárman nem írunk: Szókratész, Jézus és én.” Szerintem is kevesebb embernek kellene írással foglalkoznia.

Aztán meg Bödöcs megírta első könyvét. Szeretjük a szerzöt, a legjobb magyarországi stand-upos humoristák egyike, aki most úgy mutatja be olvasmányélményeit, hogy fetrenghetünk a röhögéstől. Nekem az irodalmi humorról mindig Erdély jut eszembe, az ottani és az onnét elszármazott írók, Bödöcs mintha Fekete Vince, Molnár Vilmos, Nagy Koppány Zsolt, György Attila, Muszka Sándor baráti körét gyarapítaná. Remélem, egyszer csak leülnek sörözni ebben a tágas világhaluban, és senki nem ontja teknőbe a másik belét lajbiszaggatás közepette.

Bödöcs Tibor újoncnak számít az irodalmi paródia műfajban.

Ennek tükrében nem akármilyen teljesítmény, amikor Shakespeare *Rómeó és Júliáját* Hemingway stílusában, tehát mintegy harmadkézből

meséli újra, vagy a *Micimackót* Krasznahorkai László „kezébe adja”, úgyszintén dupla paródiát alkotva. Márai Sándor naplórészleteiben azon töpreng, hogy mi történhetett volna azt követően, hogy „ha nem vonulnak be az amerikaiak 1956. november 3-án Magyarországra. (Merthogy nem vonultak be.) A naplóban név nélkül föltűnik egy sor Márai-kortárs magyar író is: Weöres, Illyés, Hamvas, Szentkuthy..., akiket Bödöcs néhány szavas megjelenítése élő karakterekké ébreszt, miközben sommás véleményt fogalmaz a magyarországi kultúrviszonyokról. Erre több lapáttal is rátesz a számomra föloldhatatlan kilétű Hántes S. Tamás falunapi beszámolója, akinek az életrajza se semmi: „Gonzó újságíró, önjelölt író, okleveles kazánszerelő és amatőr régész. Született ezerkilencszáz kibaszott hatvanhétben, Csepelen. Esetleg Kőbányán. Mások szerint Miskolcon. Nem a golya hozta, hanem egy gödény. Az is egy szemétdombra szülte. A világ összes iskolájából ki volt tiltva. Nem mintha bármelyikbe valaha is be akarta volna tenni katonán rugózó lábát. Volt újságkihordó, hullamosó, szociális munkás, hentessegéd, road, benzinkutas és két napig még boldog ember is (de ezt tagadja). A Káoszt! Azonnal! tánczenekar frontembere. Ír újságot, blogot, receptet, dalszöveget, áfás számlát. Hat napja tiszta.”

Hamvas Béla képében a szalonnázásról fogalmaz bölcséleti értekezést a szerző, ehhez a szöveghez még vissza kell térnem. A kötet három fejezetében – Bajszosok; Budapestiek; Nem balett-táncosok – ebben a sorrendben szerepelnek a kifigurázott-újraértelmezett szerzők: Krúdy Gyula, Ernest Hemingway, Krasznahorkai László, Gabriel Garcia Márquez, Marcel Proust, P. Howard, Mátyás Iván, Ottlik Géza, Örkény István, Kertész Imre, Esterházy Péter, Hántes S. Tamás, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Hamvas Béla, Bodor Ádám, Pepsi Kalasnyikov, Bohumil Hrabal, Nádas Péter, Bereményi Géza, Parti Nagy Lajos, Závada Pál, Hazai Attila, Cserna-Szabó András (aki egyébként a kötet szerkesztője, mellesleg nagy kedvencem), valamint Jászberényi Sándor. A névsorból kitűnik, Bödöcs vette a bátorságot, feltúrta az ingujját és a gatyaszárát egyaránt. Arra viszont kíváncsi lettem volna, hogy Proust és Hamvas közt hogyan nyert volna helyet James Joyce és Szentkuthy Miklós, akiket ugyanolyan nehéz lett volna parodizálni, mint Rejtő Jenőt, amit viszont megtett a szerző, bár aki eddig P. Howardhoz nyúlt, rendre elrontotta.

Hozzá kell tennem, Bödöcs minden alkotóról tömör lábjegyzetben fogalmaz meg összefoglalót, ezek rendkívül ihletettek, és önmagukban megállnak. Egyet már idéztem közülük, de másik kedvencemet még ide másolom: (Móricz Zsigmond) „A polgári házasság katlanharcainak riportere, a férj-feleség örökrangadók mesteri kommentátora, a libidó-krónikák Kézai Simonja. »Zömök«. »Bajszos«. »Nagy«. »Realista«. Tulajdonképpen mindegy, hogy paraszt, pásztor vagy erdélyi fejedelem szalad ki a kezei közül: egy-egy mondata után szellőztetni kell, és cipőt pucolni. Megröngtenezte a Horthy-rendszert, és nem volt boldog attól, amit látott. Mi se. Az igazságkeresés hatókrös szekere ő, az írói becsvágy elé fogva.”

Meglepő Bödöcs megszólalása – nem mintha Fehér Béla, Parti Nagy Lajos, Molnár Miklós és társai nem tiportak volna csapást ennek a hangütésnek –, amivel a XX. század íróinak bőrébe bújva ironikus véleményt fogalmaz meg Magyarország jelenéről.

A kötet hátsó borítóján a szerkesztő Cserna-Szabó András arról ír, hogy amikor a szerző édesapját kérdezték, hogy mit szól hozzá, hogy a fia a stand up mellett már ír is, azt válaszolta: „Addig se iszik.” Itt kanyarodom vissza ígéretem szerint Hamvashoz. Bödöcs Hamvas Bélának álcázva jegyzi: „Lao-cét egyszer megkérdezte egy eunuch: Miért jó szalonnázni? Amiért írni – szólta a bölcs. Az ember *addig se iszik.*”

Lám, így keletkeznek az anekdoták. Vagy fordítva.  
(Budapest, 2017, Helikon)

## VISZONYOK HELYETT ISZONYOK

(Szvoren Edina: *Pertu*)

Az egyik elbeszélésben (*Percek egy süni életéből*) az ágyon alsónadrágban fekvő férfi a nadrágja zsebéből húz elő egy gyufásdobozt, hogy rágyújtson. Na, ilyenkor szoktam visítva, a plafonba mélyesztett körmökkel csüngni a semmi fölött, hiszen férfi létemre még nem találkoztam olyan alsónadrággal, amelyen zsebet alakítottak volna ki a gyufásdoboz tárolására. Viszont Svzoren Edina nem azt írta, hogy az alsóneműből került elő a gyufásdoboz, hanem a/egy nadrág zsebéből, ami ugyan miért lett volna a cigarettafüstre áhítózó szereplőn, lehetett

éppen a konyhai hokedlin. Vagy bárhol másutt, ahol gyufásdobozt tartalmazó nadrág(zseb) megbújhat.

Szóval, innét kezdődnek a gondjaim Szvoren Edina prózájával. Megír valamit, amiről a beidegződéseim szerint másként kellene írni, ám nyomban fejbe csap, ő látja hitelesen, ő írja le hitelesen, még ha képzettársításai számomra olykor mellbevágóan vadak is.

A következő gondom – lesz egy harmadik is –, hogy Edina könyvét képtelen vagyok, voltam „egy szuszra” elolvasni, annyira nyomasztó, mély sötétségekbe vezetnek elbeszélései, történetei, hogy a legkíméletlenebb horrorhoz szokott ingerküszöböm fölemelkedik a szöveg elé, noha semmi horrorisztikus nincsen az elbeszélésben. Azonkívül, ami napról napra megtörténik velünk. Ez a hétköz- és mindennapiság fölmutatása a leginkább nyomasztó a történetekben.

Most jut eszembe, Edina szövegeit szociográfiai szempontból akár nevezhetném proli-horrorinak, vagy pszichológiai tekintetben az érzelmi csőd terrorjának, a kommunikációhiány tablójának, ám egyik besorolás se lenne helyes, hiszen a szerző változatos témaválasztása a földolgozás sokoldalúságával egyetemben képtelenné tesz bármilyen besorolást, narratívája egyedi, és ezzel kész. A szerző meg egyaránt pontos megfigyelője és leírója a vizuális meg az érzelmi világnak.

A harmadik problémám, amire már utaltam, hogy korábban olvastam a szerzőtől *Az ország legjobb hóhéra* (2015) kötetet az első novellagyűjteményénél, ám ezt a gondot kiiktattam, bele se nézek a korábban olvasott kötetről papírra, bocsánat, képernyőre vetett soraimba. Szűz olvasmányként olvastam a *Pertut*. Mert valójában az, legalábbis számomra. Ezért is nem szeretem. Pontosabban Catullusszal szólva: Gyűlölöm és szeretem. Fálnám, de nem hagyja. Ezért neheztelek rá. Nem a szöveget lassítja a szerző, noha leírásai olykor fárasztóak, hanem az olvasót. Elbizonytalanít, amikor azzal szembesít, amiről azt remélem, hogy nem az én világom.

Az alsó középosztály széthullott társadalma, a dezintegrálódott família, a beteg szülők, az irántuk undort és gyűlöletet érző gyermekek, a saját gyereküktől viszolygó szülők, a lefojtottság alatt tengődő kényszerközösségek, identitáskeresők birodalma, ahová távolról is beszüremlenek a mai és tegnapi Magyarország politikai eseményei, ha nem is állásfoglalásként, hanem időbeli kapaszkodóként, vagy éppen

az infantilis világ dominancia-agressziója közepette, ahol szenzáció, ha valakinek nem sötét színű a fanszörzete.

Nem az én világom? – kérdezem vissza önmagam. Fölöslegesen. Csupán Szvoren Edina fölnyitotta a szemem erre, a mélységesen a lefojtottságból táplálkozó világra.

Nagy bátorsággal állítható csupán a szerzőről, hogy novellista, vagy hogy írásai kisprózák. A kötetbe sorolt szövegek ugyanis rendre több szálát mozgatnak, hatalmas mókusfutamokat tesznek a történetből szerteágazó irányokba, a szövegek végéről általában hiányzik a csattanó, nem így például a remek *Bizalom*, vagy a *Kedves, jó Ap* címűekből, viszont olyan elbeszéléssel is találkozunk, amelynek lezárása váratlan, különleges:

„Amíg ő, addig én. Dunaterény. Tizsakanyar.

Jaj, származása.

Melyik oldalon van a – mi is?

Tartozom még elmondani, hogy nem esett aznap az eső.” (*Pyrus communis*)

Talán ennyiből már sejlik, hogy a szerző hatásosan átértelmezte a kispika műfajait, hiszen az idézett sorok is valamiféle csattanó képeznek, a kisprózái pedig regényhez elegendő anyagot görgetnek magukban. Egyértelmű, hogy ebben a prózában az elbeszélt ugyanolyan fontos, mint az elbeszélés módja – és nem utolsósorban az elbeszélő önreflexiója.

Érdekes narratív eljárása például a többes szám első személyű elbeszélés, amiben nincsen „én”, meg „te”, vagy „ő”, hanem csupán „egyikünk”, az ettől bizonytalanabb „valamelyikünk”, meg természetesen „mi”. (*A szállásadónő rövid éjszakái*). Hasonlóan izgalmas a fölszólító módra hangolt elbeszélés (*Pertu*), vagy a szokványosabb, a narratív szólamokat jeletlenül használó történet (*Kedves, jó Ap*). Ráadásul a szövegek címe és tartalma közti feszültség is egyedi, kamatozó találmány.

Az elbeszélő szinte minden esetben nő, kivéve egy szöveget, ahol fiúgyermekként, apaként és anyaként egyaránt megszólal, illetve egy másikat, amelyben nemi identifikáció nélkül beszél. Nem szereti, ha fiúnak nézik, mert nadrágban jár és rövid a frizurája, meg ha negyvenévesen is kislánynomnak szólítja az anyja. Olykor van gyermeke,

máskor nincsen, néha férjezett, máskor elvált, érzi nőiességének szagát (*Bizalom*), és leplezetlenül fogalmaz feminin mivoltáról. Vagyis, kevés igyekezettel is fölállítható a szövegekben beszélő nemi karakterrajza. A lánygyermeknek vannak nőtársai, női és férfitársai, természetesen szülei – miként az elbeszélésben szereplőknek is van családjuk. Csakhogy ezek a famíliák soha nem családként működnek. A familiáris viszonyok voltaképpen iszonyként fogalmazódnak meg és illetően uralkodnak Szvoren Edina történeteiben. Nehezen barátkozom velük, mégis lenyűgöznek. Vérbeli, vérbő próza.

(*Budapest, 2017, Magvető*)

### VERSEK A KETRECBŐL

(*Triceps: SEMMIKOR*)

Lantos Lászlóval, aki Triceps néven futja karrierjét színházi és filmrendezőként, performerként, művészeti íróként, művelődésszervezőként és klubvezetőként, otthonomban találkoztam először, valamikor a múlt század nyolcvanas éveinek derekán. Akkoriban az Új Symponnál dolgozott, én már egyre ritkábban írtam a lapnak. LL azért keresett föl, hogy interjút készítsen velem. Utólag más apropóját nem látom, mint hogy abban az időben kaptam meg első irodalmi díjamat. Gondolom, mert az interjú szövegét a számtalan költőzködés során nem őriztem meg. Ezt követően nézője voltam egy újvidéki fölolvadásának, ami inkább volt performansz, mint pusztán költészeti élmény. Viszont írtam verseiről a szombathelyi *Életünkbe*, 1989 legvégén. Ezt követően már csak annyit tudtam felőle, hogy éhezőművésznek adta magát, majd baráti érdeklődésre tudtam meg, hogy épségben átvészelte ezt a kalandot. Utána semmi, kapcsolatunk megszakadt, mindaddig, amíg valahol rá nem bukkantam, hogy 2017-ben megjelent egy verskötetete, mégpedig a budapesti Bada Dada Alapítványnál, a MERSZ Könyvek első darabjaként, aminek a szerző és az illusztrátor Róczei György által, kézzel számozott 100 példányából pofátlanul kikönyörögtem a nyolcvanadikat. Hiszen, ha Lantos Lászlóval nem is álltunk igazából bármilyen kapcsolatban, de ott mozogtunk egy virtuális szellemi közösségben, amelynek meghatározó alakjai Szombathy Bálint, Bada Dada, drMáriás, Jódal Kálmán, Kerekes László és mások voltak.

A Falcsik Mari által válogatott és szerkesztett kötet versei az idő múlása, az önvizsgálat és az önismeret köré szerveződnek. Már a nyitó költemény szinte aforisztikusan fogalmazza meg az egyén időélményének összegzéséből leszűrhető következtetést: „...csak egy / imperatívusz marad: / lassabban élni / mint ahogy / a halál közelít”. (*Lassabban mint*) Az aforisztikus, a zenből ismert koan-szerű fogalmazás a saját lehetőségek határait bontogatja, mintha a költő a versek révén kívánná visszacsatolást nyerni a külső és belső világának érintkezésétől: „- mi ez barátom? erőgyűjtés / az erőd teljes elvesztése? // - az elveszített erőmet / gyűjtöm össze” (*Párbeszéd magammal*), „ma egyetlen / érdemleges / megfigyelést / se tettem // tompa vagyok / fáradt // hacsak ez nem / megfigyelés” (*Kínai*). Az önértelmezés igénye a szellemiek irányából áttevődik a testre, az önös akaratnak kiszolgáltatott korpuszra. Érdemes egészében idézni *Az éhező* című költeményt, amely a megélt kínok pokoli mélységét hivatott közvetíteni: „olyan a nyelvem / mint egy fürdőskurváé / olyan a seggem / mint egy auschwitz-i fogolyé / teljesen eldurvultam / foszlányokban szakad le / rólam a hús / legszívesebben / felfalnám magam // ha a hátamra fekszem / a hasam helyén egy gödör van / tegnap éjjel véletlen / beletettem az öklömet / és elfogott az iszonyat / élő múmia vagyok / mindenhol üregeket / találok magamon / a mellem a hasam / a fenekem helyén / megpróbálom bedugni / az öklömet az ujjamat / hússal kitölteni az űrt // de az űr nem fogadja be a húst”. Az emberi test funkcionálásának személyes vizsgálata kiterjed egészen a bilibe pottyantott, a testből az excrementummal együtt távozó ismeretlen dolog koppanására is, mintha az tulajdonképpen az önmagát fölfaló test zárványa, mondjuk, egy üvegszem lenne, vagy a lepergett idő kikristályosodott zárványa: „nem betegség emészt: / én zabálok / önmagammat és az időt / az idő zabálja önmagát / és a lelkemet” (*Nem betegség*)

A fentebb idézett versekből és részletekből különös kép alakulhat ki az olvasóban a kötetéről, de hozzátesszük, hogy ezek a versek a szerző 1995-ös, negyven napos éhezőművész-performansa idején íródtak, talán könnyebben értelmezhetőek lesznek a költemények. Megértésükben segít Triceps egy korábbi kötete, az *Éhségkönyv*, amit a budapesti Nyitott Könyvműhely Kiadó jelentetett meg 2005-ben, 237 oldalon. Ez

voltaképpen *Az éhezőművész naplója*. A kötet részletesen és ihletetten jeleníti meg az önkéntes éhezés kalendáriumát, kortárs művészeknek, így a Vajdaságból elszármazottak közül például Ladik Katalinnak, Szathmári Istvánnak, Szombathy Bálintnak a performanszhoz kapcsolódó írásait, gazdag képanyaggal illusztrálva. Nem maradhat említés nélkül, hogy a *Semmikor* egyik verse a szabadkai Siflis Andrást idézi meg, aki ugyancsak túl messzire, az öncsonkításig jutott a (képző)művészeti dilemmáinak felismerése és artisztikus kiteljesülése érdekében.

Triceps művészeti akciójával kapcsolatosan Art Lover (Szombathy Bálint) egyebek közt a következőket jegyzi az *Éhségkönyv* előszavában: „Tricepset 40. születésnapjának estéjén, 1995. szeptember 29-én egy nyolcszögletű, 2 m átmérőjű és 2,40 m magas acélketrecbe zárták. A közönség láthatta, amikor a bejutást lehetővé tevő két utolsó fémrudat a helyére illesztették és behegesztették. Miután a BLACK-BLACK Galéria pincerendszerének másik szárnyában az Aiowa csoport megtartotta a Föld jegyében megkomponált fónikus performanszát, az Opál Színház emberei lezárták a pince bejáratait, ahová naponta két órára csak a vízellátó személy és a »nullkalóriás diétát« ellenőrző orvos léphetett be, illetve tíznaponta megismétlődtek a barátok által cerebrált *Csöndkoncertek*, amelyek formai értelemben is négy egyenlő részre tagolták e szokatlanul hosszú testművészeti akció folyamatát. A négyes szerkezet azt jelezte, hogy az éhezőművész négy valós és képzelt archetípus lelkületét – a Harcos, a Művész, a Nagybeteg és az Aszkéta személyét – kívánta magára venni.”

Az már talán nem is meglepő, hogy a negyven napos böjt során „öntudatlanul”, spontán született versekből éppen negyvenet ad közre a *Semmikor* kötetében. Az eredeti verseket nem ismerem, de nem hiszem, hogy LL kalitkába zárva éppen tipográfiai megoldásokon törte volna a fejét. Viszont egységes lett a gyűjtemény, a verseket a tördelő, vizuális szerkesztő 11x12 centiméteres téglalapokba illesztette, megtörténik, hogy a vesszor kilóg a kereten kívül, a betűnagyság gyakran manipulált, vagyis megakasztja az olvasó figyelmét, miként a hangsúlyos sortörések is. Mintha képversek lennének, amelyek szárnyalását megtörné a szerzőt körbevevő fémketrec.

(Budapest, 2017, *Bada Dada Alapítvány*)

## VILLÁNYI LÁSZLÓ KULCSAI

(Villányi László: *Folyótól folyóig*); (Villányi László: *Egyszer csak*)

Versek, névre szóló ajánlásokkal. Az ajánlás a versek esetében kicsit olyan, mint a címzés a levél borítékján, egyben másmilyen is. A valakinek ajánlás – a dedikálás – könyvek, irodalmi művek, művészeti alkotások esetében egyfajta emelkedett alkalom, amikor – leginkább frissen megjelent kötetek esetében – a szerző a kötetbe rótt sorokkal fejezi ki háláját a munkáját támogatók, illetve a műve iránt érdeklődők irányában. Egyfajta fölvatás, fölszentelés voltaképpen. Sajátos rítus a szerző és az olvasó közti kapcsolatot megteremtő paraművészeti kommunikáció – nem elengedhetetlen – része. Az informatikában a dedikálás fogalma egy adott célra történő elkülönítést jelent, ami kevésbé fennkölt, ugyanakkor hasonlóan célratoró, mint művészeti értelemben. A magánlevél címzése e kettő közötti szerepet tölti be: egyfelől egy adott célt, a levél címzettjéhez juttatást szolgálja, ugyanakkor a levélben olyan bensőséges, intim tartalmat közvetít általa a levélíró a címzettnek, ami kettőjük dolga, vagyis a címzés névre szól, mint a dedikáció, miközben mindössze csomagolása a levél tartalmának, ami kevésbé nyilvános – de nem kötelezően az –, akár a dedikáció.

A versben tett ajánlás általában a költemény címe alatt jelenik meg, ám ettől körmönfontabb ajánlási eljárások is léteznek – egyszerre szolgál címzéseként és borítékként, ugyanis az ajánlás legtöbbször értelmezési összefüggésben áll a mű szövegével. A vers valamiképpen utal a címzettjére, ám ezen túlmenően önálló életet él – költeményként funkcionál, amihez nem kell okvetlenül ismernünk az ajánlásban megnevezett címzettet (aki a vers jellege folytán esetleg tárgyiasul, akár tárggyá minősül át). Villányi László ajánlással ellátott verseiben (*Folyótól folyóig*) fordítva történik, maga a szerző tárgyiasul a szövegekben, akárcsak egy levélben, a dedikáció pedig inkább címzés, voltaképpen (önfel)ajánlás, és semmiképpen sem tisztelgés, nem hommage, hanem a címzett műve és a versben megszólaló „közös” élményének jelzése.

Ennek fölismeréséhez egyenesen elvezetnek Villányi korábbi verseinek motívumai: a bicikli, a kerékpározás, a folyó, az utazás, elrédvés a teremtésben, a nők, a szerelem, a chiméra, az olvasás, a fétisként

tisztelt könyvek megidézése, az emlékezés, az önmagával szembeni elszámolás igénye, az életidő múlása, illetve szövegeinek minimalizmusra törekvő eszköztelensége, a nagy indulatokat lefojtó elhallgatásai, ki nem mondásai. Olyan az egész, mintha valaki másnak címzett levelet olvasnánk titokban. Nem nekünk írták ezt az összegzést, miként a benne olvasható ajánlott küldeményeket, hanem, miként magának a kötetnek a dedikációja utal rá: *Fiaimnak*. Egy szellemi és mindenekelőtt érzelmi batyu, amit az apa – a szerző – az elszámolás és irányadás késztetése nyomán állított össze.

Ahhoz viszont, hogy egy ilyen szellemi-emocionális útravalót tarisznyába pakoljon a szerző, a saját élményein kívül szükség volt külső impulzusokra is, hát ezeket a versek címzettjeinek munkáiból nyerte ki esszenciaként. Végére is visszaköszön tehát a bonyolult kommunikációs viszony a vers szerzője, címzettje, mondatai és olvasója között, ami érzelmileg átható, esztétikailag megkapó, és önállóan működik, kellő érzékenység mellett ezek a prózaversek anélkül is kommunikálnak, hogy az olvasó korábról ismerné akár a címzettet, akár a küldemény föladóját.

A dedikált versek élőt és holtat egyaránt megszólítanak, kétségtelenül olyanokat, akik művészeti tevékenységük által megbíálták Villányi László idegvégződéseit, és olyan szellemi pakkot alkottak a jelentős életműve fölött szemlélő költő kötetében, hogy fölismerhetően vagy anélkül, de fölmutatja sajátos költői entitását a szellemi kitárulkozás szavakba, prózai versmondatokba tömörített megszólalása során. Ténylegesen versmondatokról van szó, ugyanis a költemények több-kevesebb sorban ugyan, de egyetlen mondatból állnak, amelyben a beszélő egyes szám harmadik személyben fogalmazza meg az egyes szám első személyű alany önéletrajzi élményei kapcsán az olvasót megszólító gondolatokat.

Villányi költészetében a motívumok állandóak, gyakran ismétlődnek, ami egy önéletrajzilag behatárolt élményvilág esetében természetes, a költő azt foglalja versbe, ami megtörtént vele, amire esetleg vágyódik, ami a jelenben megérinti, megidézi emlékeit, fölkorbácsolja érzelmeit, vagy éppen csöndes kontemplációra utasítja. Azt is mondhatnánk, utóbbi köteteiben ugyanazokról a dolgokról ír, viszont mindig kicsit másként. Az *Egyszer csak* című kötetben is narratív történetháló

csomóiként bukkan föl az édesanya, az édesapa, a folyó, a vízi és a víz melletti világ, a bicikli, a nők, a szerelem, a csontkinövés, a múlt kulcsai, mint a bensőséges megszólalást generáló motívumok sora, a versek hangütése voltaképpen változatlan, a poétikai forma itt is sajátos, egyedi. Az egyediséget támasztja alá, hogy egyetlen Villányi-kötet sem „összegereblyézett versek” gyűjteménye, hanem átgondolt rendszerbe állnak bennük a költemények, itt még a számmisztikára építkezés gyanúját is megkockáztathatnánk: a négy ciklusban egyenként 11 vers olvasható, amit ugyan én képtelen vagyok értelmezni, vagy megfejteni, de hogy nem véletlenül alakult így, abban biztos vagyok. A versek címei egyetlen szóból állnak, ami úgyszintén nem lehet véletlen, miként az sem, hogy csupán az első ciklus áll háromsorosokból, a későbbiek elvetik a lehetőséget, hogy a szöveget már rápillantásra versként éljük meg, de akárhány sorból is álljanak, mindig csak egyetlen mondat terjedelműek. Ebben a kötetben is fontos szerepet játszik a könyv mottója: „Öleld át sorsod, panasztalanul!” Az V. század első felében élt kínai költő, Vang Szeng-ta Bernáth István fordításában idézett versének kiemelt két sorában, más helyen nem találok a vesszőt, ám így még nyomatékosabbnak tűnik az útmutatás: a sors panasztalan elfogadása az emberi szellem magas művészete, egy világnézet alapja, a karma férfias elfogadása, az ok-okozati összefüggések lényegének fölismerése, vagy anélküli tiszteletben tartása.

Az *Egyszer csak* a hatvanéves költő verseinek kötete. Erre többször is utalnak a szövegek, amelyekben a beszélő az egyes szám első, második vagy, és leginkább harmadik személyében szólal meg, amivel átjárhatóbbá teszi az addig eltelt hat évtizedet, élők és holtak, valamint múlt és jövő közt teremt virtuális kapcsolatot. A jelenben olykor boldogan, bár leginkább fájdalmas hiánnyal kísért a múlt:

*Nem érdemes számolni az évszázadokat, mióta dagadt  
a kulcscsomó, nyílt az első zár, őrizte a ritka hagyatéket,  
s ha ránézett valamelyik kulcsra, azonnal idéződőtt,  
ősei közül gyerekkorában ki emelte tekintetét  
az Alpokra, s ki a Kárpátokra, melyik fiú fogott halat  
a Vérkében, s melyik a Drávában, ki fogant libalegeltetés  
közben, s lett szerelemgyerek, tűnődhetett ismeretlen*

dédapja felől, számba vehette ki halt meg tífuszban,  
háborús sérülésben vagy tüdővészben, Szerelmei Anna  
persze szügyengességben, naponta elfordít egy kulcsot,  
benyit azok ajtaján, akik már rég elfeledték a földi létet.

(Kulcs)

Az önéletrajzi motívumok csomósodási pontjai átkötést teremtenek a versek között, „a kavicsok közt elporladt ígéretek, jövő időbe / vezető keréknyom” élethelyzetét teremtve meg, miközben egyes motívumok az előző kötetekből is, mintegy kulcsszavakként átcsúsznak ide, vagy akár a gyakran emlegetett kulcsok, amelyek hol a homokban vesznek el, hol csak a hiányuk mutatkozik, pedig olykor roppant fontos lenne általuk rányitni az ajtót a múltba, a jövőre, az átél, vagy vágyott szerelemre, mint ahogy azt Villányi versei teszik.

(Tata, 2014, *Új Forrás Könyvek*; Budapest, 2016, *Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó*)

### **AZ ELBESZÉLHETETLEN ELBESZÉLÉSE**

(Szilasi László: *Luther kutyái*)

Kíváncsi lennék, más olvasók mire gondolhattak Szilasi László könyvének címe, a *Luther kutyái* kapcsán. Nekem volt egy sejtésem, amit korábbi regényére, a távoli múltba is elkalandozó *Szentek hárfájára*, annak protestáns hátterére és arra alapoztam, hogy a szerző a régi magyar irodalom egyetemi tanára. Történelmi regényre gondoltam, de a szöveg első oldala nyomban kitörölte belőlem ezt az előfeltételezést. Közelebb áll ez a mű egy másik Szilasi-regényhez, a hajléktalanok életével foglalkozó, *A harmadik hídhoz*, ha másban nem is, de a megtalált elbeszélői nyelv tekintetében mindenképpen.

Ennek megértéséhez kis kitérőt kell tennem. A *Luther kutyái* kíméletlenül személyes tartalmú könyv, föl se merül, hogy az író és az elbeszélő (elbeszél) ne ugyanaz a személy lenne. A könyv – könyvet írok szándékosan, nem regényt, ezt később meg is indoklom – arról szól, hogy Szilasi kétszer is legyőzte a halált. Először gyerekként túlélte az agyhártyagyulladás, amire orvosa szerint esélye se volt, majd 2015-ben, alig túl az ötvenen óriási agresszivitással jelentkezett nála

az agydaganat, epilepsziás rohamot és kétnapos amnéziát okozva, majd sikeresen megműtötték, ő meg a későbbiekben igyekezett visszaszerezni a tudatából kiesetteket, újra összerakni magát, ami során kérdések garmadájával szembesült. Házassága korábban fölbomlott, azóta új kapcsolatban élt, a betegség alapvető ismereteket radírozott ki a koponyájából – ez magyarázza a könyv borítóján egy emberi fej MR-fölvételeinek megjelenítését.

Ennek az élménynek a megjelenítéséhez kellett megtalálni a narráció nyelvét. Hogy a könyv ne legyen picogós, önsajnáltató, depresszív, orvosilag és lélektanilag szakszerű (steril), hiszen alapkérdés, hogy egy ilyen személyes és vallomások történet elbeszéléséhez fölhasználható-e valamelyik korábbi prózanyelv. Az olyan mélységből fakadó konfesszióhoz, mint Szilasié, aligha áll rendelkezésre kész epikai tartomány, újat kellett kitalálni hozzá. Olyannyira sikerült, hogy a magántéma olvasmányos, kesernyés humorú, tragikusságában is szórakoztató szöveggé terebélyesedett. Az ilyenre mondják, hogy letehetetlen könyv. Pedig olykor le kell tenni, vagy mert elszorul a torkunk, vagy mert kibuggyan belőlünk a kacagás.

Szilasi egy egyetemi előadása során lett rosszul, epileptikus tünetei 48 órára blokkolták tudatát, a történekekről kollégája, volt felesége és akkori párja számoltak be neki, igyekezték kipótolni az időkiesés során történtek emlékét. Az író ezekre az elmondásokra építve kezdi könyvét, ami a napló és a vallomások elbeszélés jellegét ölti, és átjárja a fikció szellője, de dokumentumok, orvosi leletek, elektronikus levelek is beépülnek a műbe. Ezért nem tartom regénynek, ugyanis a külön (próza)nyelv külön műfajt is követel magának.

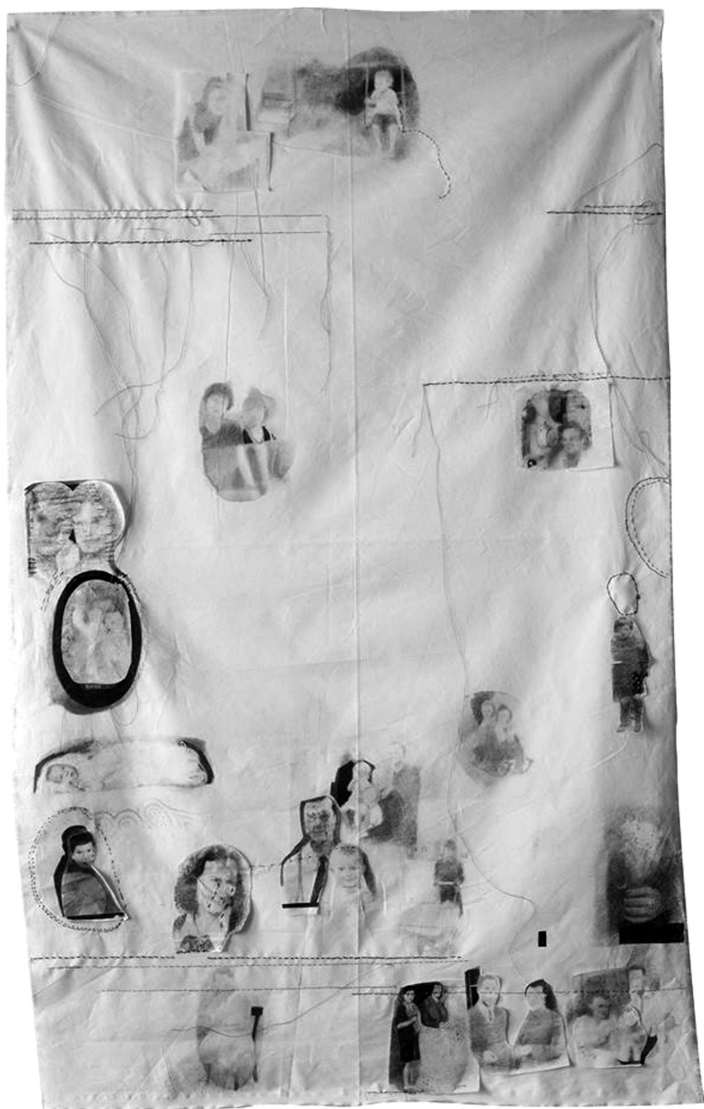
Amikor a mások emlékezetére hagyatkozó önelbeszélés átvált a saját emlékezet diktálta narrációra, távlat nyílik a családtörténet megismerésére, a XX. század történelmére, a legintimebb élmények taglalására. Az agyban növekvő tumor produkálta roham drámai leírását oldja a szerző visszaemlékezése, pl. hogy hol, milyen alkalmakkor volt kénytelen nadrágjába üríteni, és miként kezelte az adott helyzetet. Ez a neuralgikus eseménytörténet kétszer is megjelenik az elbeszélésben, annak leírása pedig, hogy miként járt egy cukrászda illemhelyén a kemény székrekedéstől szenvedő kislányával, a szülő tehetetlensége, a probléma megoldásának drámaisága és feloldása mellett szinte

kabarészerű helyzetkomikumot teremt. Szilasi halálos betegen is szórakoztató. És magánéletének az olvasó elé tárása során őszinte, nem játszik szerepet, legfeljebb annyit, amit a tényeket egybeszálazó fikció megkövetel.

A kötet címének magyarázata pedig a következő: „A műtét után egy héttel kerültem haza. Úgy gondoltam, Luther Márton *Asztali beszélgetései* kellően egyszerű stílusúak és eléggé kicsiny részekből állnak ahhoz, hogy meg tudjam érteni őket. Luther elsöprő erővel fordítja ki a sarkaiból Európa hitét, az pedig külön örömet okozott, hogy a kutyajának az volt a neve, hogy Tölpel, magyarul nagyjából: Tökfej. (Amikor Tölpel a tekintetét a feléje nyújtott húsdarabra szegezve hosszan és kitartóan várakozott, Luther így sóhajtott fel: Bárcsak úgy tudnék én imádkozni, ahogyan ez a kutya figyeli a húst!)” (117–118. o.)

Szilasi úgy fürkészte magát, ahogyan Tökfej figyelhette a húst. Elbeszélte történetét, ám meggyőződése szerint nem minden elbeszélhető: „El nem mesélhető történetekkel vagyok tele. Ezekről az el nem mesélhető történetekről néha azt gondolom, éppen ez vagyok én. A történetek, amiket el tudok mesélni, csak a produktumok, termékek, az eredmény. De amit az el nem mesélhetők tesznek lehetővé. Kikényszerítenek belőlem, és mit. A ráismerést, hogy ezt se és ezt se mondhattam el.” (92. o.) Szerintem ebben a könyvében, annak az önfegyelmű mondatának ellenére, hogy „Ne áss túl mélyre, mert nem tudod, mit találsz.” (92. o.), pontosan azt a nyelvet találta meg, amivel elbeszélhetővé tette az elbeszélhetetlent.

(Budapest, 2018, Magvető Kiadó)



*Időrajzok*

## OLVASÓLÁMPA

### ORBÁN BALÁZS: VÁLOGATOTT ÍRÁSOK ÉS BESZÉDEK<sup>1</sup>

Október 31-én, szűkebb pátriámban, Udvarhelyszéken autózva 7 éves Lackó fiammal mécesest gyűjtöttünk Orbán Balázs szejkefürdői sírjánál, és elmondtunk egy Miatyánkot a római katolikusból unitáriussá lett író lelki üdvéért. Sőt: Lackóval ugyan nem közöltem, de én bizony már ott, a sírnál elnézést kértem a „legnagyobb székely”-től, amiért nem a fő mű fog megjelenni a Székely Könyvtár sorozatban – az a fő mű tudniillik (*A Székelyföld leírása*), amiről Szócs Géza a 200. *Székelyföld*-lapszámában nemes egyszerűséggel, de alighanem örökérvényűen kijelentette: „hihetetlen, elképesztő, egymaga-végezte munkássága akárhány akadémiai intézet mérlegét megszegyeníti, úgy érte: együttvéve őket”.

De miért is nem a fő mű jelenik meg a sorozatban? Nos, erre legalább féltucatnyi magyarázat kínálkozik: 1. elvileg minden erdélyi-székelyföldi háztartástásban ott van *A Székelyföld leírása* (hiszen mégiscsak a „legnagyobb székely” fő művéről van szó); 2. legjobb riportereink-szociográfusaink (gondoljunk például Beke György „barangoló-köteteire”) mind jártak Orbán Balázs nyomában, tehát ha másképp nem, minimum másodkézből mindenki értesülhetett már Orbán Balázs fő művéről; 3. Vári Attila író filmsorozatot forgatott Orbán Balázs helyszínein, ezt – elvileg – mindenki látta (vagy láthatja); 4. Fekete Zsolt ugyanabból a szögből-perspektívából újrafotózta Orbán Balázs fényképeit – *Az idő fényképe* című, Vida Gábor előszavával ellátott Méry Ratio-kiadványt elvileg mindenki megvásárolhatja; 5. Orbán Balázs nemcsak a fő mű írója, hanem rövidebb írásaiban-beszédeiben is kitűnő elbeszélő, igen jó stilisztá és pompás debattőr – aki nem hiszi, olvassa el itt közölt országgyűlési beszédeit; 6. Orbán Balázs rövidebb írásaiból is torokszorító egyértelműséggel kiderül, milyen módszeresen épülnek egymásra a székely-magyar írott kultúra művei: „a mi katekizmusaink voltak Mikes Kelemen levelei. Ha azokat elolvastuk (...), visszanyerte lelkünk bizalmát, visszanyerte megrendült valónk erejét és szilárdságát” – olvassuk például az emigráns Orbán Balázs visszaemlékezésében...

---

1 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 66.)

Nem sorolom a magyarázatok közé – mert csak egy 1872-es kortesbeszédéről van szó –, de vajon mit szólnánk ma, a XXI. század elején egy ilyen politikusi attitűdhöz: „Elleneink ádáz gyűlöletét viszonzozzuk szeretettel, erőszakos elnyomását békés türelemmel, tisztességtelen vesztegetését ősi becsületességgel és szabadságunk megrontására intézett törekvését fizessük vissza a közszabadság megszerzésével”?

Mondom, már ott, a szejkefürdői sírnál elnézést kértem Orbán Balázstól a fő mű miatt, s bár a zeteváraljai gátnál (szendvicset készítve Lackó fiamnak) még csak az Orbán Balázs által is oly sokszor megcsodált tájban gyönyörködtem, a libáni tetőn, Csíkszentdomokos felé tartva, már számomra is egyértelmű volt – rövidebb írásai alapján is –, hogy tényleg Orbán Balázs a legnagyobb székely, bármit jelentsen is ez... (*Lövétei Lázár László*)

### TAMÁSI GÁSPÁR: VADON NŐTT GYÖNGYVIRÁG<sup>2</sup>

Tamási Gáspár könyve háromféleképpen is számot tarthat az olvasó figyelmére. Először mint érdekes és értékes adalékok tárháza a legnagyobb székely író, Tamási Áron életéhez. Másodszor mint olyan hiteles vallomás egy székely falu békés hétköznapijairól, néha fájdalmas megpróbáltatásairól a múlt század változó történelmi korszakaiban, amit egy résztvevő írt le. Harmadszor mint egy ember élettörténete, annak néha vidám, néha keserves, néha felemelő, néha kevésbé magasztos mozzanataival, de amelyek – mint minden embernél – mindig egyediek, egyszerűek, s így csodálatosak.

Tamási Áron és öccse, Tamási Gáspár írásai természetesen műfajukat tekintve is különböznek. Az előbbi terjedelmes életműve a magyar irodalom egyik csúcsvonulatát jelenti, az utóbbi két könyvecskeje (melyet most egyetlen kötetben vehet kézbe az olvasó) a népi emlékirók munkáinak sorát gyarapítja. Az egyik egy fa zöldellő koronájáról mesteri kézzel alkotott ámulatos festmények sorozata, a másik ennek a fának a gyökeréről kevésbé szakavatott kézzel készített, de így is megkapó fényképek albuma.

---

2 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 67.)

Két testvérnél az is érdekes lehet, ha valamely, mindkettőjük által egyazon időben megélt eseményre különbözőképpen emlékeznek vagy más-más dolgot tartanak fontosnak belőle, de érdekes lehet az is, ha két testvér, annak ellenére, hogy iskolázottságuk, műveltségük eltérő, lényeges dolgokat mégis egyformán látnak, ugyanúgy ítélnék meg. A különbözőség és a hasonlóság egyaránt elgondolkodtató.

Érdekes rosta az emlékezet, tulajdonképpen az adja az ember egyéniségét. Hogy mire emlékszik az életéből, és azt hogyan látja, miként dolgozza fel. Néha teher, néha támasz. Független a szerencsétől, vagy a Gondviseléstől is, jó aranylelőhelyek közelében fordul-e meg életében egy aranymosó, de saját ügyessége, hozzáállása is sokat nyom a latban, hogy mennyi aranyrögöcske akad fenn az aranymosó-tányéron.

Ha biztosan tudná minden ember, hogy „élemedett korában” kap majd egy négyszáz oldalas füzetet, amit tele kell írjon azokkal a dolgokkal, amik életében vele történtek, bizonyára átgondoltabb életet élne mindenki. Talán jobban odafigyelne élete szép pillanataira, hogy ha majd emlékezni kell, ne az iszap, hanem a virág idéződjön fel. (Molnár Vilmos)

### BEKE GYÖRGY: FÖLD ÉS LÉLEK (SZÉKELY RIPIORTOK)<sup>3</sup>

Nehéz feladat: édesapám több mint nyolcvan könyvét újraolvasni, kiválogatni belőlük a legfontosabb székelyföldi riportokat! Átdolgozott, hajdani, kényszerű sallangoktól megtisztított, Budapesten nyolc kötetben újra kiadott, nevezetes erdélyi barangoló-könyveinek utolsó három vaskos kötete csak a Székelyföldről szól! (Fájón hiányzik kedves álmának beteljesülése: a szülőfalujáról, Uzonról szóló zárókötet!) Nehéz ezekből kiválasztani az olvasói számára legfontosabb, egyben rá legjellemzőbb írásait. Mi tagadás, a válogatás közben folyton meg kellett küzdenem személyes emlékeimmal, elfogultságaimmal, amelyek megnehezítették, igazából lehetetlenné tették a megkívánt szerkesztői tárgyilagosságot. Minden írása mögött fölrémlett apám indulata és lelkesültsége, amellyel szűkebb családi-baráti körben – őszintén, stílusos kényszerek nélkül – az erdélyi magyarság sorsáról beszélt. Konok

3 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 68.)

székelynek született, annak is vallotta magát egész életében, keserűséggel mesélt a székelység történelmi tévedéseiről, csalatkozásairól és megtévesztő illúzióiról; büszkeséggel dicső tetteiről, fejedelmeiről és honvéd tábornokairól; csillogó szellemi-kultúrtörténeti eredményeiről és sorsformáló személyiségeiről; könnyes lelkesedéssel Márton Áron püspökről; indulatosan a székely sorsot romboló idegen hatalmakról; bizakodással a sötét jelenben is jövőt és megmaradást ígérő erdélyi hétköznapi hősokról, azok cselekedeteiről. Kis túlzással, mindenkit ismert Erdélyben, legalábbis azokat, akik valamit is tettek, legalább a maguk portáján, a maguk kis közösségében a székelység megmaradásáért. Alapvetően optimista alkat volt, lelke mélyén remélte, hitte, hogy egyszer valahol és valahogyan ez a sok kis cselekedet, a sok kis akarat – Isten segédelmével (buzgó katolikus volt!) – összeadódik egy közös nagy akarattá. „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért...” – remélte.

Ebben a kis kötetben közreadott, válogatott írásai mind a rá jellemző „műfajban” készültek: barangolások időben és térben. Az eredeti szándéktól eltérően, nem székelyföldi írások, hiszen apám mindenütt, messze, Székelyföldön kívül is, Bukarestben, Budapesten, az egész kontinensen mindig és mindenütt a maga székelyeit kereste. És valójában nem igazán riportok, a műfaj szigorú és ma megszokott szabályai szerint, hanem inkább történelmi terepszemlék. Apám nem volt történész, nem erőltette magára a szigorú, személytelen tudományos tárgyilagosságot. Bár precízen ismerte és ragaszkodott a tényekhez (sokan mondják, hogy kevesen ismerték úgy az erdélyi múltat és jelent, mint ő!), vállalt szubjektivitással, erdélyi lélekkel értelmezte azokat: annak a hajdani mikós gimnazistának a szemével, akinek egész életét és munkásságát megszabta az emlék (1940-ben Uzonban ő köszöntötte a bevonuló honvédeket) és a székelység sorsáért való aggodalom. A földért, szülőföldért érzett aggodalom lelke mélyéről diktálta ezeket a *székely riportokat*.

Székely volt, ízig-vérig, büszkeségben és indulatban, de sosem feledte, konokul vallotta, hogy – minden ártó szándék ellenében – a székelység az erdélyi magyarság, az pedig a magyar nemzet szerves, elszakíthatatlan része. Egy a nemzet a magasban! Büszke magyar volt oldaltársoly és csizmába rejtett bicska nélkül is. A történelemben barangolt, tanulságokat keresve, de sosem vált a múlt foglyává – a jövő érdekelte,

különösen foglalkoztatta az autonómia ügye. Mélyen merítkezett az erdélyi valóságban, Budapestről is gyakran hazajárt, de internetes kereső nélkül is figyelt a világra: egyik utam előtt ő figyelmeztetett a francia esszéíró, Alain Minc akkoriban még le nem fordított könyvére, amelyben meglepő megértéssel ír az erdélyi magyarság ügyéről, *horribile dictu!* a határok kérdéséről is. Megszégyenítő memóriával mindent tudott, mindenkit ismert, aki és ami fontos volt a székely sorsot illetően. Konok *categoricus imperativus*-szal igazított el a történelem és az ellenséges jelenkor útvesztőjében. Ha ő maga ma már ezt nem teheti meg, ebben a kötetben összegyűjtött *székely riportjai* talán adnak valamiféle szellemi GPS-t a mai olvasóknak a székely valósághoz: a múltban és jelenben való eligazodáshoz. És ha kell, a kitartó újratervezéshez! Áldás az utazóra! (*Beke Mihály András*)

## LASSÚÁG

(*Ferencz Imre*: Válogatott versek)<sup>4</sup>

Ha csak ez az egyetlenegy verse volna, akkor is... ha csak ez az egy... ültem a polyáni/kézdiszentkereszti udvaron, nyár volt, július, Egyed Péter haldokolt, épp azelőtt beszéltem vele telefonon, de maradjon köztünk, kérte tőlem, szomorú voltam, ne legyen publikus, kérte, hasi karcióma, rák, mondta, de ne mondd senkinek, nem mondom, mondtam, aztán a polyáni udvarról, házról, a természetről kezdtünk beszélni, Mbappéről, fociról, minden egyébről, csak ne arról kelljen, amiről, ültem ott, szomorú szívvel, könyvekkel az asztalon, a Butu felől kellemes illatokat lengetett a szél, harangoztak is, talán délre, aztán estére, miközben, mintha mi sem történne, nem állt meg, működött tovább a világ, holott meg kellett volna állnia, meg kellett volna rendülnie, mint ahogy én is megrendültem, miközben két kiselejtezett németországi kocsival felment, lement, megint fel, majd megint le a berecki gyors, ültem két templomtorony közelében, egyik katolikus, másik görögkatolikus, a domb karéjában, a kicsi ház udvarán, a borvíztől, a lerobbant borvíztöltődétől két-három kőhajításnyira, a Szép emlékek nyugdíjas otthonná lett borvíztöltőde épületétől két kőhajításnyira, és arra gondoltam, hogy ha csak ez az egy verse volna is Imrének,

---

4 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 69.)

ha csak ez az egy, már akkor is, de nem csak ez az egy volt/van, hiszen napok óta csak az ő könyveit olvasom, az ő verseit, és folyton nőtt, növekedett előttem, s láttam azt is már, hogy honnan, miből nőtt ki, honnan jött, honnan, miből tartott errefelé, felém is egyébként, honnan jött, hová megy, éreztem, láttam, s hogy hatvanéves kora után, mintha varázsütésre, megtáltosodott volna, lassúág!, noha ott volt azelőtt is, minden mondatában, minden szavában ott volt, s jött ez a mutuj, ez a bütürmec kászonimpéri székelő, ez a csapnyeső, ahogy Ferenczes szokta mondani, nem róla, másról, jött maga előtt görgetett düheivel, mérgeivel, haragjaival, át tudta volna harapni a vasat is, át is harapta szerintem, mondom magamnak, jött ez az ember, ez a költő, akinek ha csak ez az egy verse volna is, ha csak ez, ez az egyetlenegy, akkor is ott volna a helye, de hol is, kérdezem, de hol, vajon hol, ott, ahol ott van, de ki, kérdezem, de kik, igen, ott vannak ők is, de kik, kérdezem, mindegy, mert jött ez a költő, jött az őszelő, jött a lassúág, jött ez a magányos, lassúág!, önmarcangoló, a keserű tapasztalatokat szívósan maga előtt görgető, verseiben kitarulkozó, miért, hát nem úgy kell?, költő, Ferencz Imre, aki átharapja a vasat is, ha kell, az egykori eszmék kiüresedését, jaj, a kommunizmus sanyargató évtizedeit, ajaj, görgetvén, taszítván, nyomván maga előtt, vagy vonszolván, húzván, cipelvén maga után, az annyira várt szép, új világ csömörével, csalódásaival a lelkében, a szétfoslott illúziókkal, a hamisság, a szabadság és kiszolgáltatottság, a sivárság és lepusztultság díszletei között a szépség, a hit és a közösség megtartó erejével a lelkében, igen, ezzel is, igen, ezzel is, barátaim, gyermekkorának kincsesbányájával szívében-lelkében, jött valami nagyon személyes, lecsupaszított, eszköztelenségében teljesen lecsupaszított, közvetlen és nagyon tárgyilagos nyelven nem énekelve, nem dalolva, hanem az olvasó előtt meztelenre vetkőzve, beszélve, mennydörögve, káromkodva, ha kell, vagy csak mormolva, fohászkozva, imádkozva, emlékezve, mint aki tudja, hogy a költő dolga a látszatok mögötti lényeg felfedezése, megnevezése, kimondása, a kimondás megkísérlése, mert hogy lehetőségként benne van az életben, az életünkben a vers is, mint a fában, a kőben a szobor, a költő dolga pedig meglátni, észrevenni, s mintegy a fölösleget lebontva, kiszabadítani belőle, ülök és mondogatom magamnak, lassúág!, könyvekkel a kerti asztalon, zakatol, tán épp most megy fel a vonat megint félkaréjban bélalafva, almás, lemhény, bereck felé, majd jön

vissza ismét, szentlélek, kézdi felé, meg fog halni a barátom nemsokára, én fogom temetni, tudom már, fájni fog a lelkem, szívem, testem, mindenem, és megy a vonat fel, le, mert nem áll meg semmi, az élet működik tovább, felkel a nap, lenyugszik megint, felkel, és lenyugszik, nyár van még, de ősz lesz, őszelő, és visszatér megint, lassúág!, ami volt, vagy nem is volt talán, visszatér, lassúág!, a gyermekkor, majd jön a tél, majd jön a tavasz, nyár, ősz, tél, tavasz, éít!... (*Fekete Vince*)

### IGÉNYESSÉG ÉS ALÁZAT

(*Mózes Attila: Válogatott novellák*)<sup>5</sup>

Sokan és sokszor mondták már: az olvasás tulajdonképpen utazás. Közhelynek számít, ezért igaz. De ugyanígy lehet utazás belső, egzotikus tájakra vagy éppen a szomszédos szoba gardrószekrényébe, emlékeink kiszínezett mélyére egy kiadós beszélgetés is, a megfelelő emberrel.

Mózes Attilát olvasva beszélgetünk, vitázunk közben, és utazunk – egy hullámhosszon. Mintha valami régivágású úriemberrel utaznánk, aki a maga rigolyáival, szigorával, a hétköznapi tragédiák között is fel-felcsillanó szelíd humorával elgondolkodtat, vitára késztet, társ, esendő és bölcs ember.

„Megboldogult úrfikoromban” – kezdte gyakran meséit Mózes Attila egy pohár akármellett. És ő valóban úr volt, a maga szerény, bár néha szinte dzsentris-excentrikus módján: nemcsak életvitele, hanem írási által is. Másként nem is lehet.

Íróként is megmaradt benne a valamikori törvívó: novelláiban, kisregényeiben a legváratlanabb pillanatokban és helyzetekben tud bevinni egy-egy elegáns szúrást, vágást, amitől egy pillanattig eláll a lélegzet, de utána alázattal köszönjük meg ezt a Mesternek.

Szigorú próza a Mózes Attiláé: elsősorban önmaga felé szigorú. Olvasóját szinte kötelezi a jóleső alázatra. Esendő emberekről ír, esendő városokról, esendő életokról: néha szigorúan, de mindig megértően.

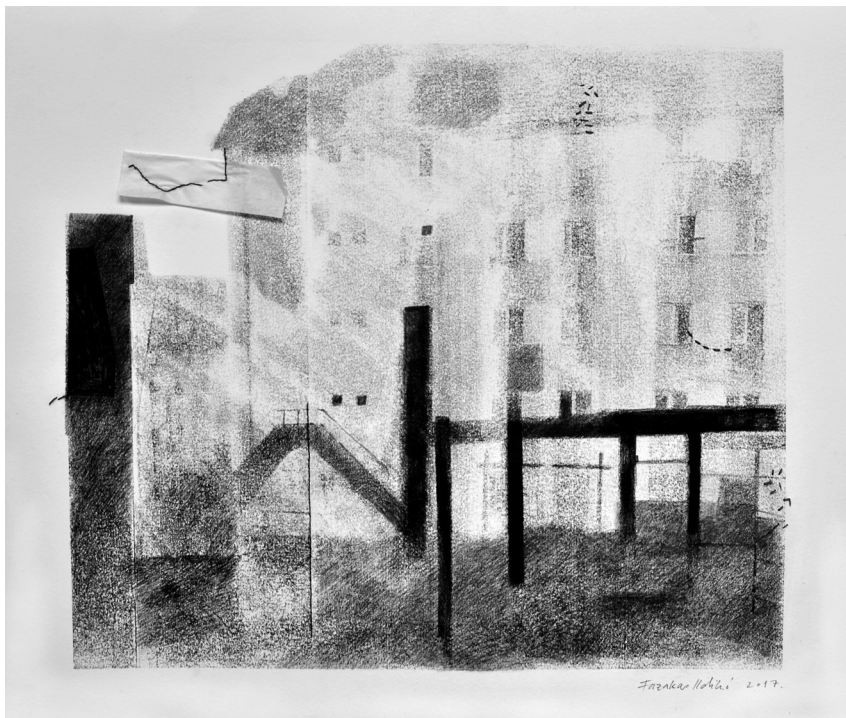
Igényesség és alázat: talán így határoznom meg Mózes Attila mottóját. Lehet, ő ezzel nem értene egyet. Legyintene: hülyeség, fiam.

---

5 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal (Székely Könyvtár 70.)

Az viszont valószínű, hogy Mózes Attilából sosem lesz a szó hagyományos értelmében vett klasszikus. Azért nem, mert ő a mindenkori kortárs, mindannyiunké. Megértjük egymást mi, *bársonyaltalpú leopárdokként* osonva az irodalmi prérin, néha elmosolyodunk, látjuk egymást a *füstkorom* mögött, megéltük a Gonosz színeváltozásait – és kiszerencsével megérjük a *vénasszonyok nyarát* is.

És mindig lesz, ahová visszatérnie mívesen hullámzó, néha áradó történeteinek. Hiszem, nemcsak *régi*, hanem *új medre* is lesz mindenkor Mózes Attila írásainak. (György Attila)



Tájlmények

## SZÉKELYFÖLD-DÍJAK, 2018

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ:  
KARÁCSONYI ZSOLT LAUDÁCIÓJA

Irodalmi körökben régóta egyetértés uralkodik a tekintetben, hogy egyetlen verssor is elég ahhoz, hogy a szerző neve fennmaradjon – ha máshol nem, legalább egy-két olvasó emlékezetében. Karácsonyi Zsolt-ról (olvasottságom mai állása szerint) mindig a következő négy verssor fog eszembe jutni: „Erdélyország egy félsziget, Erdélyország a Krím nekem. / Itt nyaralok, itt telelek, és innen szól az énekem. / Erdélyország egy félsziget, de csónakom sincs énnekem. / Erdélyország egy félsziget: ez most a kényszerképzetem.”

Ha emlékezetem nem csal, Karácsonyi Zsolt *Peremvers* című költeménye (amelyikből az idézett versszak származik) 2012 áprilisában jelent meg a *Székelyföld* kulturális folyóiratban. Szegény szerző később kapott hideget-meleget e vers miatt, egyik recenzense például azt hányta Karácsonyi Zsolt szemére, hogy – tekintettel a kényes nemzetközi politikai helyzetre – nem bánik elég óvatosan a „Krim”-es metaforával. Nem kizárt, hogy amnéziában szenvedek, de én úgy emlékszem, hogy a Krím-félszigetet 2014-ben annektálta Oroszország, a *Peremvers* viszont (mint említettem) 2012 áprilisában jelent meg. Ergo: Karácsonyi Zsolt vagy orosz kém, vagy vátesz – vagy egyszerűen csak KÖLTŐ, aki képeket-metaforákat keres mondandójának minél érzékletesebb kifejezéséhez.

Isten bocsássa meg nekem, de én utóbbira szavaznék. Sőt: meg vagyok győződve, hogy igazi költővel van dolgunk, aki magától értetődő természetességgel folytatja a Vörösmarty-Weöres-Szócs Géza-féle (elsősorban a költői képekre támaszkodó) magyar költészeti hagyományt, s akitől ilyen sorokat idézhetnék még (szintén a *Székelyföld* folyóiratból): „kocsmapultok fénye szélén / nem volt senki féleszénél” (2005-ből); vagy: „hogy hentes vagy cipész boltja / megsejteni nem lehet / egy biztos: hogy odabent majd / feldolgozzák bőrödöt” (2007-ből). Vagy sokkal későbből, 2017-ből ezt a tökéletes hexametert: „Eljön a nóta, a vers, meg a dal, meg a repp, meg a bővli”. Hát igen... van ám minden a nap alatt, s eljön mindennek az ideje, nótának-reppnek-

bóvlinak is. A Karácsonyi Zsolt-verseket viszont mindig örömmel olvastuk-olvassuk a *Székelgyöföldnél*.

Kedves Kara, engedd meg, hogy szívből gratuláljak a díjhoz!

*MOLNÁR VILMOS:*

*DR. NAGY LAJOS LAUDÁCIÓJA*

Szeretném egy kis történettel kezdeni. Pár éve, amikor egy csíki falu templomát restaurálták, a vakolat alól felirattöredék került elő. Az derült ki belőle, hogy a templomot az ezerhétszázas években felújította egy BROSZA nevű építőmester. Elég nehezen kibetűzhető, hiányos, málló felirat volt, benne a név is nehezen olvasható. A nem csíki származású restaurátor azt fejtegette, hogy a Brosza névvel találkozott más vidékek templomainak felújításánál is. Ismert építőmesterek voltak a Brosák, nem Csíkban éltek. Több generációjuk is neves építészeket adott Erdélynek, Bánátnak. Nevük alapján talán olasz eredetűek lehettek. Érdekes, hogy ide, a félreeső Csíkba is elvetődött valamelyikük, helyreállítani egy leromlott állagú templomot. A jelenlévők tiszteletteljes csendben hallgatták a nagy tudású restaurátor magyarázatát. A hallgatóság között volt egy helyi származású fényképész is, azért jött, hogy gépével megörökítse a feliratot. A restaurátor beszéde után röviden ő is mondott pár szót. Menjenek át a szomszédfalusi templomba, abban megtalálható ennek a feliratnak a kiköpött mása, még a betűk kalligráfiája is azonos. De az nincs ilyen rossz állapotban, nem hiányoznak belőle betűk, és egészen jól olvasható, hogy azt a templomot is az ezerhétszázas években újította fel a csíkmadarasi BÍRÓ SÁNDOR kőművesmester. A restaurátor többé nem hozakodott elő Brosával.

Szó sincs róla, hogy kétségbe kéne vonni egy nagy felkészültségű szakember tudását. Annyi csak, hogy egy adott vidék történetével kapcsolatban ajánlott meghallgatni az ott élő embereket, akik ismerik a hely történetére vonatkozó írott dokumentumokat és szájhagyományokat, lokális toponímiát, meg ezer más egyebet. Ezek a tudnivalók hathatósan segíthetik a szakembert az igazság kiderítésében. Néha egy-egy helytörténész felfedezése nemcsak helytörténeti jelentőségű lehet, hanem befolyásolhatja a szélesebb értelemben vett történetírást

is, esetleg hozzájárulhat valamely híres történelmi személyiség életrajzának módosításához.

Dr. Nagy Lajos, folyóiratunk régi szerzője, igencsak jeleskedik e téren. Több ilyen jellegű írását is említhetem, amelyek az utóbbi években jelentek meg a *Szekelyföld* folyóiratban: *Ki volt Nicolae Grigorescu titokzatos modellje, élettársa, felesége?*; *Ki volt Rétyi Péter, a rudimenta ismert másolója?*; *E földhöz, e hazához voltam hű* (Koós Ferenc életének pályarajza); *Ekléziakövetés Kőrösön*; *Zathureczky Berta emlékfüzete az első világháborúból* és az *Emlékmorzsa a nagy háború idejéből*. A végére hagytam a tavaly decemberi számunkban megjelent *Tévedések és mítoszok nyomában a Kőrösi Csoma Sándor-irodalomban* című köd-ozlató írását, ami felsorolja a nagy Kelet-kutató életével kapcsolatos tévedéseket, félreértéseket, hamis hiedelmeket, melyeket már százötven éve vesznek át egymástól a Csoma Sándorról írók. Dr. Nagy Lajosnak több tanulmánya is ismert a Kőrösi Csoma Sándor szakirodalomban, az idei decemberi számunkban ismét jelen van egy ilyen munkájával, melyben mint orvos és a korabeli kőrösi keresztlevelek meg halotti jelentések ismerője, Csoma Sándor rokonságának élethosszát véve alapul, egy nagyon valószínű hipotézissel áll elő a falu nagy szülöttje halálának okáról. Kutatásai eredményét rendszeresen egyezteteti más Csoma-kutatókkal, így a francia Bernard Le Calloc'h-kal, a téma egyik szaktekintélyével is. Mivel Kőrösi Csoma Sándor személye az egész magyar panteon egyik fontos alakjának számít, dr. Nagy Lajos ez irányú kutatásainak eredménye több mint szimpla helytörténeti jelentőségű tényfeltárás.

De említhetném még dr. Nagy Lajos más jellegű munkáit is, például az *Életünk kőrtörténete* című, a kilencszázötvenes évek végén a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet végzős diákjainak kálváriájáról szóló kötetet, vagy az *Emlékezés orvosainkra* című könyvét, amelyben különböző életutat megjárt orvosok életén keresztül mutatja be, ki hogyan állta meg a helyét a XX. század emberpróbáló korában. Ezekben már túllép a helytörténész szerepkörén, és egy nagyobb régió, egész Erdély közelmúltjának története kerül megvilágításra orvostan-hallgatók és orvosok szemszögéből.

Gratulálok dr. Nagy Lajosnak a díjhoz, és remélem, még számos írásával tiszteli meg folyóiratunkat.

*FEKETE VINCE:  
LELÁTÓ. AZ ISMERETLENRŐL...  
(Laudáció helyett Villányi Lacinak)*

Ül szemben egyenes derékkal térdénél  
kislányosan összezárt lábbal elutasító és kissé  
megvető tekintettel a helyiség szokásos zsvijában  
már több „félideje” gyanakvással távolságtartó  
taszító sőt ellökő borzongással a tekintetében riadtan  
szorítja magához kis fényes retiküljét úgy ül minthogyha  
attól tartana hogy valaki is ráveti magát feldönti székéről  
leteperi és kicsavarja kezéből egyetlen kincsét egyetlen  
vagyonát az utolsó fogódzót amibe veled szemben még  
kapaszzkodhat behúznak a hazaiak a csatár a tizenhatos  
tájékán cselez elhúzza a védő mellett a segítségére siető  
söprögető mellett a labdát látja a nem túl szerencsésen  
kirohanó kapust emelni kell a feje fölött a hosszúba  
villan belé amikor éles füttyszó hallatszik alig  
kevéssel az előző szintén indokolatlan fütty után  
és jó néhány azt is megelőző szintén indokolatlan  
sípolás után máris kezdheti előlről nem létezik  
a világnak az a melege nincs az a kedves szava  
amely felolvasztaná a veled szemben ülő jeget  
ami átsegítene ezen a hirtelen felgyülemlett  
torlaszon és átvághatná ezt a gátat ül veled szemben  
egyenes derékkal összezárt lábbal elutasító tekintettel  
hányadik félideje már ezen a pályán hányadik  
éve évszázada évezrede a pillantások egyre  
csöndesedő záporában egyetlen biztató jel nélkül  
egyetlen vigasztaló reménykeltő sugár nélkül  
szaladnak jobbról is balról is a hazaiak a védők  
támadók középpályások rohan a kapus is kesztyűjét  
rángatva futnak hogy felöklelik hogy széttépik hogy  
megeszik elevenen hogy nem hagynak belőle egy  
dekányit egy cseppnyit feltörlik vele a pályát  
a padlót felhúzzák a jegenyefák tetejéig fújtatnak  
az orrok tüzelnek a tekintetek habzanak a szájak

nagy porfelhő a kezdőkör körül már senki nem  
látszik a felszálló portól fütty és újabb sípolás  
valahonnan a porfelhő mögül egy megveszekedett  
középbíró füttyög és sípol és szuszog a sípjába

a közönség pedig a közönség tombol és őrjöng és  
tombol és őrjöng megállíthatatlanul

*FEKETE VINCE:*

*GYÓGYKESERŰ*

*(Laudáció helyett Voloncs Attilának)*

Hogy milyen volt valamikor az Unió-kert a városban;  
ki volt Sinkovits Aurél, a focipálya névadója; hányas  
udvarterek gangjaiban várakoztak az orosz csapatok  
ellen felálló német páncélos egység tankjai a második  
világháború idején; hogy Csavar István Vigadó pincéjében  
levő likörgyárát lángra lobbantotta egy német tiszt,  
hogy így akadályozza meg a fosztogatást; hogy keresett  
volt-e akkoriban Csavar *Bálványosi gyógykeserűje*; hogy  
(miért tették tönkre a kommunizmus idején a Vigadó  
páholysorát, és miért csináltak egy addig 900 férőhelyes  
épületből 400 férőhelyeset); hogy Nagy Ferenc tényleg  
kútásás közben fedezte-e fel a Fortyogó nevű, szénsavas  
borvízforrást; hogy a két háború között a városi kórház  
mellett valóban tizenkét orvosi magánrendelő működött-e;  
hogy Török Ferenc sebészdoktor úr pedig jól felszerelt  
szanatóriummal rendelkezett, és hobbija volt a versírás is;  
*Szonettek* címmel valóban megjelent egy versgyűjteménye  
is; hogy pont ebben a házban, a miénkben volt Hollanda  
Pál fogászati rendelője; hogy a lakosok között olyan nevek  
szerepeltek, mint: Dusán Zorán, fémes szakember, később  
a Sportind dolgozója, Theisinger Philip, korábbi katonatiszt,  
közgazdász, aki még az első világháborúból maradt vissza,  
Braşoveanu Teodor kocsmá- és beállóhely-tulajdonos,  
Fodorovics (Teodorovics) Mihály első világháborús,  
Bukovinában született tizedes; és a Müllerek, akiknek

külön udvarterük volt; a Wappelek, Krenitzkyk, Winternitz gabonakereskedőék, Hahn Jakab mézeskalácsos, Klein Zsigmond órásmester, Negustoru Ion textilüzletes, a „jövevények”, akik mind megtalálták a helyüket a városban valamikor; és egykor itt 9 szeszgyár és 2 sörgyár működött, és volt egy Piplinger-féle szappangyár is; a mai Bujdosó vendéglő helyén állt és prosperált az igen szép könyvtárral rendelkező Úri kaszinó; a gázások épületének helyén (ROMGAZ), annak környékén még egy futballpályája volt a hajdani Vargavárosnak; hogy a telefonközpont a mai Otp. Bank épületében székelt, hogy...

Mondd, mesélj, *tudnak-e róla, ismerik-e, értik-e?* Hogy milyen volt, hogy volt? *Kik voltak ők, és vannak-e még?*



*Insomnia*

## A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

### Románia

#### MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely  
Abrán Tünde - Székelyudvarhely  
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy  
Albert Géza - Székelyudvarhely  
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely  
Andrási Ilona - Alsósófalva  
András Pál - Bukarest  
Antal Attila - Csíkszereda  
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos  
Antal István - Székelyudvarhely  
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely  
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely  
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy  
Asztalos István - Székelyudvarhely  
Bács Károly - Csíkszereda  
Bajna György - Gyergyószentmiklós  
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely  
Bakk Pál - Szentkatolna  
Balázs Dénes - Csíkrákos  
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda  
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda  
Bálint Csaba - Csíkszereda  
Bán Kata - Székelyudvarhely  
Barabás Imre - Gyergyóremete  
Baracsi Levente - Arad  
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy  
Bartha Árpád - Kászonújfalu  
Bartha György - Csíkszereda  
Bartha Imre - Székelyudvarhely  
Bartók Melinda - Kézdivásárhely  
Bartos Jenő - Jászvásár  
Bege Károly - Gyergyócsomafalva  
Benkő Levente - Magyarvista  
Bernád Ilona - Marosvásárhely

Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok  
Berze Imre - Székelyudvarhely  
Bethlen Anikó - Marosvásárhely  
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely  
Bíró Gábor - Csíkmadaras  
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely  
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós  
Bíró László - Kalotaszentkirály  
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely  
Bíró Réka - Barót  
Bocskay Vince - Szováta  
Bodó István - Csíkszereda  
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy  
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy  
Bogdán Zsolt - Kolozsvár  
Bojtor Attila - Gyulafehérvár  
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda  
Borbély László - Csíkszereda  
Borbély Tamás - Marosvásárhely  
Borbély Zsolt Attila - Arad  
Borboly Csaba - Csíkszereda  
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva  
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely  
Borsa István - Csíkszereda  
Botár István - Csíkszereda  
Böloni Domokos - Marosvásárhely  
Burus János Botond - Csíkszereda  
Czellecz Jenő - Marosvásárhely  
Czikó László - Búzásbesenyő  
Czipa István - Kézdivásárhely  
Czoppelt Julianna - Kovászna  
Császár Vilmos - Csíkrákos  
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely  
Cseke Péter - Kolozsvár

- Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-  
köszvényes  
Csíki Zoltán – Parajd  
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely  
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda  
Csúcs Mária – Csíkszereda  
Daczó Katalin – Csíkszépvíz  
Dánél Sándor – Csíkszereda  
Damó Csaba – Kézdivásárhely  
Darkó Béla – Marosvásárhely  
Daróczi Béla – Marosvásárhely  
Ft. Darvas-Kozma József –  
Csíkszereda  
Darvas Mária – Gyergyóalfalu  
Dávid Gyula – Kolozsvár  
Dávid Katalin – Székelyudvarhely  
Dávid Zoltán – Kolozsvár  
Deák Botond – Réty  
Deák Ferenc – Csernáton  
Deme László – Csernáton  
Demeter Edit – Kézdiszentlélek  
Dénes Emőke – Homoródalmás  
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál  
Dénes László – Nagyvárád  
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós  
Diénes Gábor – Nagybánya  
Dimény Attila – Kézdivásárhely  
Dimény Haszmann Orsolya –  
Csernáton  
Dobos Sándor – Nagyvárád  
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya  
Domokos Éva – Arad  
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda  
Duma András – Klézse  
Egyed Emese – Kolozsvár  
Egyed Ufó Zoltán – Küküllőkemény-  
falva  
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda  
Elekes András – Csíkpálfalva  
Elekes Antal – Temesvár  
Elekes István – Gyergyóújfalu  
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy  
Elekes Péter – Kászontlitz  
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy  
Farkas Antal – Székelyudvarhely  
Farkas László – Gyergyócsomafalva  
Farkas Miklós – Segesvár  
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy  
Fekete Albert – Csíkszereda  
Ferencz Éva – Kézdivásárhely  
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely  
Dr. Ferencz László – Marosvásár-  
hely  
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely  
Fodor György – Székelyudvarhely  
Fodor Levente – Csíkszögöd  
Dr. Fodor István – Csíkszereda  
Fodor István – Sepsiszentgyörgy  
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy  
Forró László – Bukarest  
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab  
egyéves előfizetés)  
Funariu Éva – Szeben  
Fülöp Géza – Marosvásárhely  
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr  
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu  
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely  
Gábor Emőke – Csíkszereda  
Gajdó Albert – Csernáton  
Gál Katalin – Gyergyóújfalu  
Gáll Levente – Csíkmadaras  
Gálfalvi György – Marosvásárhely  
Gálfalvi Zoltán – Marosvásárhely  
Dr. Garda Dezső –  
Gyergyószentmiklós  
Gáspár Sándor – Marosvásárhely  
Gazda Árpád – Magyarfenes  
Gazda József – Kovászna  
Geréd Gábor – Székelyudvarhely  
Gergely Borbála – Csíkszereda  
Dr. Germán Salló Márta – Marosvá-  
sárhely

- Györfi Jenő - Nyárádmagyarós  
 Dr. Györfi Sándor - Csikcsicsó  
 Haáz Sándor - Székelyudvarhely  
 Hadnagy Géza - Farkaslaka  
 Hantz András - Kolozsvár  
 Hegedüs Enikő - Csíkszereda  
 Hegyi Sándor - Székelyudvarhely  
 Hertza Mikola - Csíkszereda  
 Dr. Holló Attila - Csíkszereda  
 Hubert Sándor - Bukarest  
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr  
 Imece Márton - Kolozsvár  
 Imre Jolán - Csíkszereda  
 Istvánffy Katalin - Torda  
 Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely  
 Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely  
 Jancsó Miklós - Kolozsvár  
 János Ágnes - Csíkszereda  
 János Julianna - Csíkszereda  
 Jánosi Bertalan - Csíkszereda  
 Jánosi Csaba - Csíkszereda  
 Joikits Attila - Szilágysomlyó  
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy  
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda  
 Kacsó Elemér - Temesvár  
 Kacsó József - Hármashalu  
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy  
 Káli Király István - Marosvásárhely  
 Gróf Kálnoky Tibor - Sepsikőröspatak  
 Kánya József - Csíkszereda  
 Kassay Vilmos - Csíkszereda  
 Katona Lajos - Kolozsvár  
 Kedves Béla - Gyimesközéplek  
 Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós  
 Kerekes Ágnes - Nagyvárád  
 Dr. Kerekes Jenő - Maksa  
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely  
 Király László és Edit - Nagyenyed  
 Király Zoltán - Kolozsvár  
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy  
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely  
 Kiss Lóránd - Marosvásárhely  
 Kocsis László - Marosvásárhely  
 Kolbert Tünde - Borszék  
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka  
 Kolumbán Gábor - Énlaka  
 Kolumbán László - Székelyudvarhely  
 Koncsag László - Szentegyháza  
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy  
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár  
 Koszta Gabriella - Marosvásárhely  
 Dr. Kovács Albert - Bukarest  
 Kovács Barna - Marosvásárhely  
 Kovács Béla - Érmihályfalva  
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti  
 Kovács Katalin - Csíkszereda  
 Kovács Mária - Székelyudvarhely  
 Kovács Piroska - Márafalva  
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest  
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár  
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka  
 Köllő Félix - Csíkszereda  
 Kőszegi Enikő - Csíkszereda  
 Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda  
 Dr. Kurkó János - Székelyudvarhely  
 Kürti Miklós - Kolozsvár  
 Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete  
 Laczkó György - Székelyudvarhely  
 Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete  
 László Attila - Jászvásár  
 Lászlófy Pál István - Csíkszereda  
 Dr. László Ilona - Marosvásárhely  
 Lázár Lilla - Csíkszereda  
 Lázár Pál - Marosvásárhely  
 Lehoczky Ferenc - Arad  
 Léstyán Dénes - Csíkszereda  
 Léstyán Sándor - Kézdivásárhely  
 Loghin Gizella - Brassó

- Lőrincz József – Székelyudvarhely  
 Madaras Lázár – Brassó  
 Mag István – Lövéte  
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár  
 Dr. Makai Magoss Csaba –  
 Felsőbánya  
 Markó Béla – Marosszentkirály  
 Márk Dezső – Csíkszereda  
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár  
 Márton Ferenc – Temesvár  
 Márton Károly – Marosvásárhely  
 Maşteriu Erzsébet – Gyergyóremete  
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár  
 Mátyás Endre – Szováta  
 Menyhárt Csaba – Marosvásárhely  
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely  
 Mester János – Marosvásárhely  
 Mester Zoltán – Szováta  
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda  
 Mihály András – Csíkszereda  
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos  
 Mihály János – Lövéte  
 Mihály Orsolya – Kolozsvár  
 Mikes Borbála – Uzon  
 Miklós Imre – Csíkszereda  
 Miklós Levente-József – Székely-  
 udvarhely  
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek  
 Mikó Júlia – Brassó  
 Mikola Éva – Torja  
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy  
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete  
 Mirk László – Csíkszereda  
 Molnár Csaba – Csíkszereda  
 Molnár Endre – Marosvásárhely  
 Murádin László – Kolozsvár  
 Murányi János – Székelyudvarhely  
 Müller Dezső – Vámfalu  
 Nádudvary György – Brassó  
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos  
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely  
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely  
 Nagy Benedek – Csíkszereda  
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály  
 Nagy József – Gyergyóremete  
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy  
 Nagy Melinda – Nagyvárad  
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely  
 Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva  
 Nete Mariana – Csíkszereda  
 Novák Sándor – Marosvásárhely  
 Oláh Sándor – Csíkszereda  
 Olti Kálmán – Csíkszereda  
 Orbók Ilona – Csíkszereda  
 Orendi István – Székelyudvarhely  
 Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely  
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva  
 Pálffy József – Csíkszereda  
 Papp Zoltán – Zilah  
 Péntek János – Kolozsvár  
 Péter Éva – Csíkszereda  
 Péter Gergely – Csíkszereda  
 Péter Péter – Székelyudvarhely  
 Pethő Ilona – Csíkszereda  
 Petres Sándor – Csíkszereda  
 Dr. Piros György – Csíkszereda  
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete  
 (7 darab egyéves előfizetés)  
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely  
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely  
 Ráduly János – Kibéd  
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy  
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy  
 Rancz Árpád – Csíkszereda  
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –  
 Kézdivásárhely  
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós  
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály  
 Sata Lóránd – Voluntari  
 Sántha Emese – Marosvásárhely  
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista  
 Sata Klára – Csíkszereda

- Ft. Sebestyén Péter - Marosvásárhely  
 Sepródi József - Dicsőszentmárton  
 Silye Béla - Székelyudvarhely  
 Siklódi Olga - Székelyudvarhely  
 Sipos László - Felvinc  
 Sóbester Klára - Marosvásárhely  
 Sófalvi László - Székelyudvarhely  
 Sógor Árpád - Kolozsvár  
 Sógor Csaba - Csíkvacsárcsi  
 Sógor Géza - Kányád  
 Sógor Gyula - Aranyosgyéres  
 Dr. Soós Szabó Klára - Csíkszereda  
 Straub Etelka - Borosjenő  
 Szabados Béla - Csíkszereda  
 Szabó Attila - Nagyalambfalva  
 Szabó Ferenc - Gyergyóditró  
 Szabó Judit - Kézdivásárhely  
 Szabó Magdolna - Csikcsicsó  
 Szabó M. Barna - Székelyudvarhely  
 Szabó Nándor - Marosvásárhely  
 Szabó Piroska - Nagyvárad  
 Szabó Sándor - Homoródalmás  
 Dr. Szabó Sándor - Székelyudvarhely  
 Szász-Bertalan Anna - Csíkszereda  
 Dr. Szász Éva - Gyergyóalfalu  
 Szász Zoltán - Székelyudvarhely  
 Szatmári József - Marosvásárhely  
 Szathmáry János - Gyergyószentmiklós  
 Dr. Szatmári Sebestyén - Csíkszereda  
 Dr. Szatmári Szabolcs - Marosvásárhely  
 Szávai Márton - Énlaka  
 Szekeres Adorján - Csíkszereda  
 Székely Ágnes - Balánbánya  
 Székely Ferenc - Vadasd  
 Székely Szabó Zoltán - Marosvásárhely  
 Széll (Horváth) Anna - Kolozsvár  
 Szén Olga - Datk  
 Szén Sándor - Siménfalva  
 Szilágyi Németh Éva - Kolozsvár  
 Dr. Szilveszter László Szilárd -  
 Sáromberke  
 Szócs István - Szentegyháza  
 Szócs Viktor - Kovászna  
 Tamás Béla - Csíkszereda  
 Tamás Géza - Székelyudvarhely  
 Tamás Huba - Homoródkarácsonyfalva  
 Tamás Klára - Csíkszereda  
 Tamás József - Csíkszereda  
 Tánczos Vilmos - Kolozsvár  
 Tankó Gyula - Gyimesközéplak  
 Tapodi Zsuzsa - Sepsiszentgyörgy  
 Tiboldi István - Csíkszereda  
 Tódor Béla - Kézdivásárhely  
 Tódor Gábor - Homoródalmás  
 Tófalvi Zoltán - Marosvásárhely  
 Tóth Mária - Arad  
 Tőke Mária Magdolna - Csíkszereda  
 Tötös Katalin - Zilah  
 Török Áron - Sepsiszentgyörgy  
 Török József - Lövéte  
 Török István - Koronka  
 Dr. Török Sándor - Kovászna  
 Tövissi Zsolt - Csíkszereda  
 Tulit Ferenc - Csíkszereda  
 Ványolós A. István - Székely-  
 udvarhely  
 Varga Edit - Gyergyóremete  
 Vass Mária - Csíktaploca  
 Vén Ferenc - Kézdivásárhely  
 Veres István - Szatmárnémeti  
 Dr. Veress István - Szilágysomlyó  
 Veress János - Kovászna  
 Vetró András - Kézdivásárhely  
 Vitályos Réka - Marosvásárhely  
 Vitos László - Csíkszereda  
 Vorzsák Margit - Csíkszereda  
 Dr. Waczel Attila - Csikkarcfalva  
 Zágoni Elemér - Karcfalva  
 Zöld János - Salamás  
 Zsigmond Margit - Székelyudvarhely  
 Zsók László - Sepsiszentgyörgy

*INTÉZMÉNYEK*

Apáczai Csere János Pedagógusok  
Háza - Csíkszereda

Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár  
- Gyergyóremete

Bernády Közművelődési Egylet -  
Szováta

Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda

Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz

Derex Com Kft. - Bukarest

Dokumentációs Könyvtár -  
Székelyudvarhely

Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely

Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-  
ség Csíkszeredai Segédpüspöksége

Hargita Megyei Tanfelügyelőség -  
Csíkszereda

Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-  
delmi Igazgatóság - Csíkszereda

Iskolai Könyvtár - Szárazajta

Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos

Kájoni János Megyei Könyvtár -  
Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-  
zetés)

Keramika Kft. - Csíkszereda

Kézdivásárhelyi Múzeum -  
Kézdivásárhely

Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.  
egyéves előfizetés)

Kovászna Megyei Alkotóközpont -  
Sepsiszentgyörgy

Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsis-  
zentgyörgy (2 db. egyéves előfi-  
zetés)

Kovászna Megyei Tanács - Sepsis-  
zentgyörgy

Községi Könyvtár - Balánbánya

Községi Könyvtár - Barátos

Községi Könyvtár - Bardoc

Községi Könyvtár - Bereck

Községi Könyvtár - Bögöz

Községi Könyvtár - Bölön

Községi Könyvtár - Csernáton

Községi Könyvtár - Csíkdánfalva

Községi Könyvtár - Csíkkozmás

Községi Könyvtár - Csikmadéfalva

Községi Könyvtár - Csíkpálfalva

Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos

Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy

Községi Könyvtár - Csíkszentmárton

Községi Könyvtár - Csíkszentmihály

Községi Könyvtár - Csíkszentsimon

Községi Könyvtár - Csíkszépvíz

Községi Könyvtár - Etéd

Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva

Községi Könyvtár - Fenyéd

Községi Könyvtár - Galócás

Községi Könyvtár - Gelence

Községi Könyvtár - Gidófalva

Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu

Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva

Községi Könyvtár - Gyergyóditró

Községi Könyvtár - Gyergyószár-  
hegy

Községi Könyvtár - Gyergyóremete

Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu

Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok

Községi Könyvtár - Gyimesközéplek

Községi Könyvtár - Hídvég

Községi Könyvtár - Homoródalmás

Községi Könyvtár - Homoródszent-  
márton

Községi Könyvtár - Kányád

Községi Könyvtár - Kápolnásfalva

Községi Könyvtár - Karcfalva

Községi Könyvtár - Kászon

Községi Könyvtár - Kézdivásárhely

Községi Könyvtár - Kézdiszentlélek

Községi Könyvtár - Kommandó

Községi Könyvtár - Korond

Községi Könyvtár - Kőkös

Községi Könyvtár - Lemhény

- Községi Könyvtár – Lövete  
 Községi Könyvtár – Maksa  
 Községi Könyvtár – Mikóújfalú  
 Községi Könyvtár – Nagyajta  
 Községi Könyvtár – Nagybacon  
 Községi Könyvtár – Nyárad-  
 magyarós  
 Községi Könyvtár – Oklánd  
 Községi Könyvtár – Oroszhegy  
 Községi Könyvtár – Ozsdola  
 Községi Könyvtár – Parajd  
 Községi Könyvtár – Réty  
 Községi Könyvtár – Románandrás-  
 falva  
 Községi Könyvtár – Sepsibodok  
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak  
 Községi Könyvtár – Siménfalva  
 Községi Könyvtár – Székelyderzs  
 Községi Könyvtár – Székelyvarság  
 Községi Könyvtár – Szentábrahám  
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet  
 Községi Könyvtár – Torja  
 Községi Könyvtár – Újszékely  
 Községi Könyvtár – Uzon  
 Községi Könyvtár – Váralja  
 Községi Könyvtár – Vargyas  
 Községi Könyvtár – Zabola  
 Községi Könyvtár – Zágón  
 Községi Könyvtár – Zetelaka  
 Kulturális Központ – Gyergyószent-  
 miklós  
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-  
 szereda  
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest  
 Mix KFT – Csíkszereda  
 Nagy István Művészeti Líceum –  
 Csíkszereda  
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda  
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –  
 Kolozsvár  
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely  
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-  
 da (5 db. egyéves előfizetés)  
 Római Katolikus Plébánia – Túr  
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-  
 vetsége – Csíkszereda  
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-  
 szentmiklós  
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár  
 Sapientia Egyetem Könyvtára –  
 Csíkszereda  
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-  
 szentgyörgy  
 Szent Erzsébet Öregotthon –  
 Gyergyószentmiklós  
 Tamási Áron Gimnázium – Székely-  
 udvarhely  
 Tamási Áron Színház – Sepsiszent-  
 györgy  
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-  
 gyószentmiklós  
 Temesvári Római Katolikus Püspök-  
 ség – Temesvár  
 Tortoma Kft. – Barót  
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely  
 Városi Könyvtár – Barót  
 Városi Könyvtár – Borszék  
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-  
 miklós  
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely  
 Városi Könyvtár – Kovászna  
 Városi Könyvtár – Maroshévíz  
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely  
 Városi Könyvtár – Szentegyháza  
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő  
 Városi Művelődési Ház – Barót  
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-  
 tár – Kézdivásárhely

**Magyarország***MAGÁNSZEMÉLYEK*

- Ágh István – Budapest  
 Dr. Antal Balázs – Budapest  
 Bakos József – Budapest  
 Dr. Balássy Péter – Szombathely  
 Bálint Gábor – Dabas  
 Barta László – Budapest  
 Dr. Bartók Gergely – Budapest  
 Báthori Csaba – Budapest  
 Beke Mihály András – Budapest  
 Bereczky Gábor – Budapest  
 Bertha Zoltán – Debrecen  
 Bíró Miklós – Budapest  
 Birtalan Ferenc – Budapest  
 Dr. Botz Lajos – Pécs  
 Bodor Ádám – Budapest  
 Borbás János – Veszprém  
 Bozó Zoltán – Szentes  
 Burján Pál – Pécs  
 Czakó Gábor – Budapest  
 Császár Zoltán – Budapest  
 Csenger Levente – Üröm  
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő  
 Dávid Ferenc – Szentes  
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós  
 Dr. Demeter Béla – Kemece  
 Demse Márton – Budapest  
 Dr. Dobos László – Budapest  
 Dobozi Eszter – Kecskemét  
 Dömötör Zoltán – Csömör  
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos  
 Farkas Zoltán – Veszprém  
 Fazekas Edit – Cegléd  
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest  
 Fejér Istvánné – Szentes  
 Fekete Béláné – Budapest  
 Fekete Miklós – Szeged  
 Ferenc Ernő – Páty  
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest  
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest  
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest  
 Dr. Füleky György – Budapest  
 Fürjesi Csaba – Budapest  
 Fűzi Michael Stephan – Budapest  
 Dr. Gál József – Budapest  
 Gálffy Attila – Budapest  
 Gátay István – Devecser  
 Dr. Gottwald Péter – Győr  
 Guba Pál – Miskolc  
 György Tünde – Budapest  
 Hankó Zoltán – Kistarcsa  
 Harmath Ilona – Baja  
 Dr. Hartványi Tamás – Győr  
 Hayek Ibolya – Budapest  
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest  
 Herman Levente – Budapest  
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –  
 Budapest  
 Ilia Mihály – Szeged  
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu  
 Iancu Laura – Velence  
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa  
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest  
 Jancsó Gyula – Dunapataj  
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy  
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged  
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest  
 Kántor József – Baja  
 Kányádi Sándor – Budapest  
 Kádár Tibor – Veszprém  
 Karap Ágnes – Budapest  
 Dr. Kata Mihály – Szeged  
 Keppel Gyula – Budapest  
 Keresztes Éva – Brassó  
 Király István – Mezőkovácsháza  
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer  
 Kiss Anna – Budapest  
 Kiss Bálint – Budapest  
 Kiss Éva – Budapest  
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj

- Kis Krisztián Bálint – Szolnok  
 Kisslaki László – Kéthely  
 Kósa Lajos – Debrecen  
 Kovács Árpád – Ugod  
 Dr. Kovács Klára – Császár  
 Kökényessy Szilárd – Budapest  
 Kőfalvi Magdolna – Budapest  
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr  
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely  
 Kulcsár Júlia – Budapest  
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest  
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt  
 László János – Debrecen  
 Lezsák Sándor – Budapest  
 Lezsák Tibor – Budapest  
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód  
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár  
 Maczkó Gergő – Pogány  
 Makai Judit – Budapest  
 Márkus Béla – Debrecen  
 Máriás József – Nyíregyháza  
 Márton Lajos – Érd  
 Dr. Medgyessy István – Debrecen  
 Mészáros János – Gödöllő  
 Miklós András – Keszthely  
 Dr. Molnár Jenő – Budapest  
 Molnár Sándor – Balatonfüred  
 Murányi Sándor Olivér – Budapest  
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely  
 Németh Zsolt – Budapest  
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest  
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende  
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest  
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu  
 Pappné Németh Andrea – Eger  
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány  
 Papp Péter – Budapest  
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest  
 Paulovics Tamás – Szentes (4 darab egyéves előfizetés)  
 Péterfy Lajos – Bakonyszücs  
 Péter László – Szeged  
 Polóny Levente – Budapest  
 Pomogáts Béla – Budapest  
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár  
 Prohászka Géza – Balatonfüred  
 Dr. Sándor Pál – Simontornya  
 Serdült Benke Éva – Paks  
 Silay Ferenc – Szeged  
 Simai László – Veszprém  
 Sokoray László – Pápa  
 Dr. Szabó Béla – Göd  
 Szakolczay Lajos – Budapest  
 Szarka Gábor – Pomáz  
 Szarvas László – Tura  
 Szathmári István – Zsadány  
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár  
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg  
 Székely László – Budapest  
 Szeles András – Encs  
 Szepessy Béla – Nyíregyháza  
 Szigeti Lajos – Budapest  
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest  
 Térey János – Budapest  
 Tiffán Zsolt – Villány  
 Tomán Sándor – Szegvár  
 Tóth Erzsébet – Budapest  
 Tóth Wessely László – Budapest  
 Tornai József – Érd  
 Tők János – Kecskemét  
 Dr. Varga István – Orosháza  
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest  
 Vargha György – Tápíobicske  
 Dr. Várszegi László – Pécs  
 Vásárhelyi Péter – Budapest  
 Dr. Vass Ágnes – Budapest  
 Vass Szabolcs – Parád  
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred  
 Vincze Gábor – Deszk  
 Vitályos Ágnes – Budapest

Vörös István - Budapest  
 Zsolnai József - Hernád  
 Zsigmond Aranka - Budapest  
**INTÉZMÉNYEK**  
 Algyói Faluház és Könyvtár  
 - Algyó  
 Baka István Alapítvány - Szeged  
 Bouchal Kft. - Budapest  
 Erdély Barátainak Köre Kulturális  
 Egyesület - Szolnok  
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)  
 - Budapest  
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest  
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch  
 László - Budapest  
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest  
 MTA Társadalomtudományi Köz-  
 pont - Budapest  
 MTA Titkárság - Budapest  
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár  
 - Gyula  
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú  
 Egyesület - Algyó  
 Országgyűlés Hivatala - Budapest  
 - 2 db. egyéves előfizetés  
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-  
 gatóság - Budapest  
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged  
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.  
 - Paks  
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs  
 Páterház Panzió - Szentes  
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred  
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-  
 mi Könyvtára - Szeged  
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-  
 gyógyászati Központ - Budapest

## **Amerikai Egyesült Államok**

Borbély Melinda - Laguna Beach  
 Farkas Szabolcs - Milwaukee  
 Fodor Albert - New York  
 Kirják Attila - New York  
 Kiss István - Hawley  
 Kovács Árpád - Maryland

## **Anglia**

Sárközi Máttyás - London

## **Ausztrália**

Leontine von Rheinberg - Melbourne

## **Ausztria**

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf  
 Csipkó László - Bécs  
 Csutak Magda - Bécs  
 Dr. Forbáth Klára - Bécs  
 Gellérd Andor - Bécs

## **Finnország**

Petteri Laihonon - Jyväskylä

## **Franciaország**

Langrand-Escure Tünde - St. Pèray  
 Nagy Pál - Montrouge  
 Párizsi Magyar Intézet - Párizs

## **Izrael**

Lichtenegger Vera - Nesher

## **Hollandia**

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

## **Kanada**

Füzéry Géza - Oshawa

**Németország**

Dr. Dobó Attila – Rheine  
 Dr. Dobó Tibor – Demmin  
 Gaál Julianna – Aalen  
 Juliana Johrend – Buchen  
 Kisslaki László – Steinbach  
 Schultz Orsolya – Rostock  
 Szakács-Konnerth Mihály –  
 Friedrichshafen  
 Száva Péter – Krefeld  
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

**Svájc**

Molnár Attila – Frick

**Svédország**

Antal Imre – Ljungby  
 Csata Attila – Västra Frölunda  
 Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő  
 – Tangagärde  
 Szentkirályi Csaga – Vällingby  
 Török Ernő – Vällingby

**Szerbia**

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium  
 és Kollégium – Zenta  
 Fekete J. József – Zombor  
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-  
 kola – Magyarkanizsa

Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó  
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka  
 Nagybecskereki Gimnázium –  
 Nagybecskerek  
 Rancz Károly – Pancsova  
 Tari István – Óbecse

**Szingapúr**

Marosi Gábor – Szingapúr

**Szlovákia**

Fehér István – Komárom  
 Kiss Mónika – Órös  
 Pallér Péter – Komárom  
 Selye János Gimnázium – Komárom

**Olaszország**

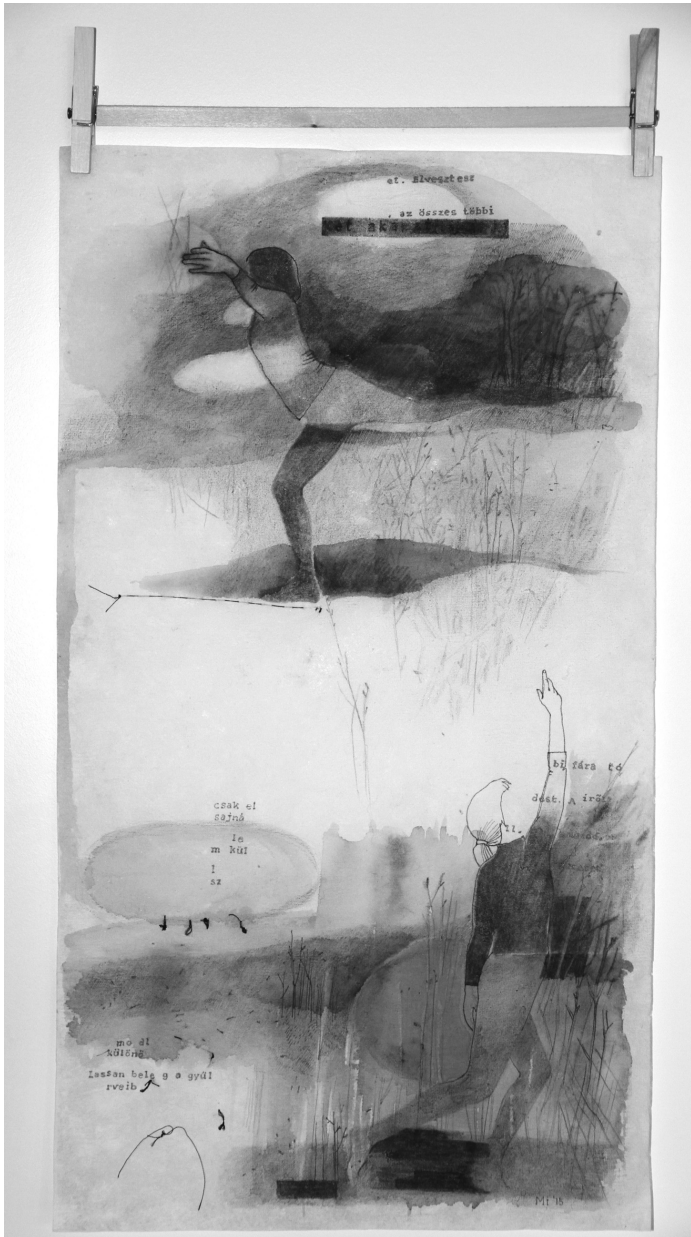
György Alfréd – Róma  
 Kovács Gergely – Róma

**Oroszország**

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

**Ukrajna**

Vári Fábán László – Mezővári



*Időrajzok*



## SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők  
a Székelyföld szerkesztőségében.  
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.  
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413